

ÉPÍTÉS Z E T S Z E T

ÚJDONSÁGOK RÉSZZLETEK SZERKEZETEK

ÚJRA OTT ÁLL, MINDIG IS OTT ÁLLT | A TONGKONAN RENOVÁCIÓJA

ÚJ EGYENSÚLY SZIKLA ÉS EMBER KÖZÖTT

NOUVEL ÉS RÓMA

TÉMA: MŰEMLÉK

AZ ÉPÜLETEK SZELLEMI ÚJJÁSZÜLETÉSE | SZÖVEGMONTÁZS EGY SAROKHÁZRÓL

134 ÉV SZÍNEI | CSILLAG ALAKZATBA FOGLALT IDŐ

ÚJRAREKONSTRUKCIÓ

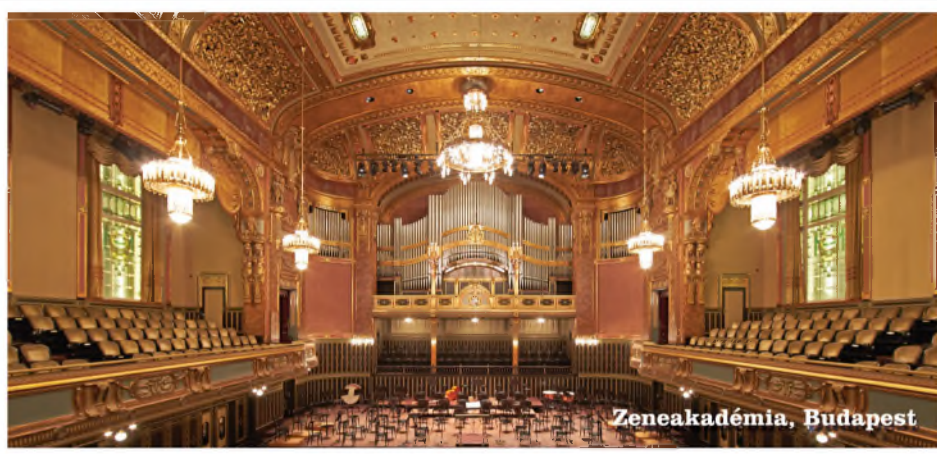
Ára: 890 Ft

www.tervlap.hu

2019/7/Műemlék

LAKI

Generálkivittelezés-Műemlékfelújítás

LAKI Épületszobrász Zrt.
Budapest, Hungary
info@lakinet.hu
www.laki.hu

Tongkonan felújítása, Buntu Pune,
Kesu, Észak-Toradzsa
Fotó: Ribkha Tandepadang

Rendkívüli lapszámot tart kezében az olvasó: a szokásos évi hat lapszámon felül jelent meg ez a műemlékekkel foglalkozó lapszám a Lechner Tudásközpont hathatós támogatásával. Nem tagadható, hogy központi forrásból az utóbbi években sok jut kiemelt műemlékek felújítására, rekonstrukciójára, esetenként jelentős kiegészítésére. Utóbbinak gyakran gyakorlati, gyakran elvi okai is vannak, ahogy Virág Zsolt fogalmaz cikkében: *„Fontos cél tehát az épületek szellemi újjászületése is: fizikai rehabilitációjuk mellett a szellemi rehabilitációjuk is megvalósul.”*

Minden felújítási eset más, lapunk nemcsak arra vállalkozik, hogy a legfrissebb, legfontosabb műemléki felújításokat bemutassa, de a cikkek az elméleti háttérrel is foglalkoznak. Ahogy a lapot forgatják, nagyon különböző megközelítéseket is fognak találni, talán a legkülönlegesebb az indonéz hagyománytisztelet, és onnan nézve a magyar épített örökség kezelése egész egységesnek tűnik. Az indonéz cikk egyébként lapunk, és a magyar építészeti média történetében is példátlan: Mithen Lullulangi és Onesimus Sampebua, a Makassar Egyetem docensei a Scopus rendszerén keresztül találták meg lapunkat, elsőként nyújtva bepillantást a távoli ország világörökségi műemlékeinek fenntartási gyakorlatába. Aminek szintén a szellemi háttere különleges, és összeér a fenntarthatóság kérdéseivel.

Csanády Pál

Kiadja az Artifex Kiadó Kft., 1119 Budapest, Bikszádi utca 25. / 36-1-783-1711 / info@artifexkiado.hu / www.tervlap.hu, www.epitesimegoldasok.hu, www.artifexkiado.hu, www.kamaraikepzesek.hu, www.cpr.hu / ISSN 2061-2710 / Terjesztő: Magyar Posta Zrt. / Hirdetésfelvétel, termékek: Sárdy Csaba 36-20-240-7232 / Alapító-főszerkesztő: Szende Árpád / Főszerkesztő, felelős kiadó: Csanády Pál 36-20-312-4514 / Főszerkesztő-helyettes: Ware-Nagy Orsolya / Szerkesztő: Dobossy Edit / Szakmai tanácsadók: Csajbók Csaba, Vukoszávlyev Zorán, Wesselényi-Garay Andor, Gáspár László, Katona Vilmos, Nagy Sándor, Czigány Tamás (Győr), Lengyel István (Debrecen), Patartics Zorán (Pécs), Ripszám János (Siófok) / Lapterv és nyomdai előkészítés: Csányi Tamás, xfergrafika.hu / Nyomda: D-Plus / Olvasószerkesztő: Súlyom Beáta / Előfizetés egy évre: 6900 Ft, két évre: 12 900 Ft, három évre: 17 900 Ft. Előfizetés kizárólag elektronikusan a terlvap építész közösségi portálon keresztül: www.tervlap.hu / Az építészeti alkotásokat bemutató cikkek lektoráltak.

Van egy anyag,
ami az IDŐ MÚLÁSÁVAL
egyre SZEBB lesz...

ZENEAkadémia rekonstrukciója, Budapest

RHEINZINK®

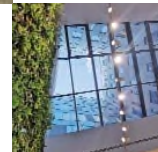
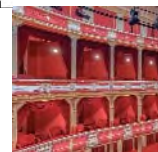
A műemlék felújítások ideális anyaga

Pillantson be a fantasziCINK világába: www.rheinzink.hu

T E R M É K E K

- 4 Társasház tetőtér-beépítése
 6 Az óbudai zsinagóga épülete
 8 Szigetelni vagy szárazon tartani?
 10 Műemlék épületek felújítása – csakis igazi anyagokkal!
 12 Nedvességszabályozó, sótranszport vakolatrendszer műemlék épületekhez is
- 13 **Mai szemmel** / Úri utca 32. társasház, Budapest (1959) | Építész: **Farkasdy** Zoltán (1923–1989)
- 14 **A_pro'** / Keserű történet

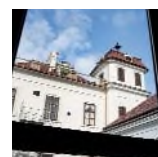

M E T S Z E T

- 16 Újra ott áll, mindig is ott állt
 | Építész: **Potzner** Ferenc (Közti Zrt.)
 | Építész: **Masznyik** Csaba (Masznyik és Gábor Kft.)

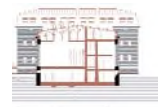
K Ü L H Ö N

- 24 A tongkonan renovációja
 28 Új egyensúly szikla és ember között | Építész: **Savioz Fabrizzi** Architectes
 34 Nouvel és Róma | Építész: Jean **Nouvel**

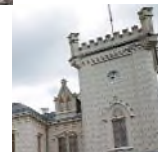
T É M A : M Ű E M L É K

- 40 Az épületek szellemi újjászületése
 44 Szövegmontázs egy sarokháziról | Építész: **Vadász** Bence
 50 134 év színei | Építész: **Nagy** Csaba, **Pólus** Károly
 56 Csillag alakzatba foglalt idő | Építész: **Mányi** István
 60 Újrarekonstrukció | Építész: **Halas** Iván, **L. Balogh** Krisztina, ifj. **Lőrincz** Ferenc

K Ö N Y V

- 66 Török András – Wachslar Tamás: A nevezetes magyar Országház és a tér, ahol áll
- 68 **Abstracts in English**
 70 **Tervezők, szerzők**
 72 **Ciki**

Társasház tetőtér-beépítése

Budapest, Krúdy Gyula utca 11.

A ház története

Klauschek Ignác és neje, Bill Fanni az 1850-es évek elején vásárolták meg a telek tulajdonjogát. 1898-ra az akkor még József utca 29. 58 500 forintért cserélt gazdát. Az új tulajdonos Reusz Henrik és neje lett. A nagybirtokos Reusz a közgazdaság terén szerzett érdemei elismerésével magyar nemességet nyert, majd felvette a Ráthonyi nevet. Bérpalotájának kapuján még épségben látszik erről árulkodó címere is: a koronán könyöklő kar három búzalkalászt tart. Az épület sorsa 1916-tól a Királyi

Magyar Tudományegyetemi Alap kezelésébe került, majd 1917-től a Collegium Marianum Intézeteként működött, melyet a tanulóanyagik révén a fővárosba került lányok számára alapítottak. A II. világháború idején 150 üldözöttnek is menedéket adott a ház. Az '50-es évektől, az államosítás után a Pázmány Péter Tudományegyetem fiúkollégiuma lett. 1956 óta lakóházként működik.

Az épület két L alakú szárnyból összeépített tömege U alakban zárja körbe a belső udvart. Említésre méltók a ház utcai homlokzatai,

melyek a Palotanegyed építészetének leg-szebb példái közül valók. Rendkívüli a ház markáns párkányzata, amit a korábbi befektető teljes igénytelenséggel és az épített értékek megóvásának figyelmen kívül hagyásával elbontott. Sajnos a bontás előtt a párkányzatról részletes felmérési dokumentáció nem készült. A birtokunkban lévő részletes fotódokumentáció, valamint egy egykori ortogonális fotó segítségével és a vignolai oszloprendszer arányait figyelembe véve igyekeztünk az egykori párkányzatot rekonstruálni. A padláson

Tetőforma

Az utcai homlokzatmagasság meghatározásának előírásai a tömegformálás lehetőségét nagymértékben korlátozták. A tér hangsúlyos eleme a templom. Érdekessége, hogy a környezet derékszögű rendszeréből kibillen. A tervezett emeletráépítés és tetőtér-beépítés tömege erre reflektál. A tört vonalú utcai tetőformából kivágott részek a templom irányába néznek, ezek a felületek adják a belső terek szükséges természetes megvilágítását. A tető fedését a PREFA Prefalz világosszürke lemezével oldottuk meg, mely a kiharapott részekben antracit színre vált.

Párkányzat megnyitása

Az utcai homlokzatokon a magas párkányzat a 4. szinti lakások természetes megvilágítását, tér felé történő megnyitását nagymértékben korlátozza. Ennek ellenére is fontosnak tartottuk a régi párkányzat helyreállítását, megtartását, hiszen ez a ház egyik különleges éke. A párkányzat a homlokzatok felső lezárása, vége. A lakások új külső falát a meglévő homlokzati faltól függetlenítettük, így a szükséges természetes megvilágítás megoldott. Az új nyílásrendszer a párkányzat részét képezi. Az összes gipszkonzol közötti falszakasz üres nyílássá változik.

Az építetetői igények – a megváltozott minőségi igényekhez alakítani az épülő két építményszintet, mai, modern megjelenés, könnyű fenntarthatóság, tartósság – maximális figyelembevételével próbáltunk izgalmas, a negyed építészeti minőségéhez illő tetőtér-beépítést tervezni, melyre a PREFA kiválasztott rendszere kellő szabadságot biztosított.

Schmölcz Gabriella és Perényi László
tervezők

(x)

megtaláltuk az udvari homlokzatok felső párkányzatának gipsz konzoljait, ezek és az utcai homlokzatok alsó elemei segítségével formáltuk meg a felső konzolsort, amelyről a történeti kutatások ellenére semmi információnk nem volt.

Az épület másik nagy értéke a lépcsőház és a kapualj. A lépcsőház jól tükrözi a valamikori fényűző épület különös hangulatát. Egyediségét az ovális plafon és az abba belemetsző

nyolc fiókboltozat adja, melyeket korinthuszi oszlopfőkkel díszített félpillérek tartanak. A ház legutóbbi írásos megjelenése Somlai Tibor *Fent és lent, Pest-budai lépcsőházak 1835–1945* című könyvében van.

A meglévő épületet két épületszinttel bővítettük, melyeket a tér és az utca felé karakteres párkány és tetőforma határol, ezek a meglévő épület karakterét megfelelő mértékben erősítik.

Az óbudai zsinagóga épülete

Óbudán a zsidóság jelentős lélekszámú hitközsége a terület birtokló Zichy család engedélyével imaházat építhetett a 18. század elején. A mai épület több előzmény után klasszicista stílusban épült újjá 1820-ban Landherr András tervei szerint. Első felújítására az 1900-as években került sor. Új, szecessziós ízlésű díszítőművészeti elemek vegyültek a későklasszicista és eklektikus belső kialakításhoz. A világháborúban az épület megsérült, a híveket a tragikus üldözések során elvesztette. 1948-ban állagvédelmi munkákat végeztek a műemléken, de ezek után is sokáig üresen állt. Az 1960-as évek végén a hitközség eladta. 1973–74-ben textilmúzeum céljára kívánták hasznosítani. Ekkor elbontották az

felolvasóállvány építményét, mivel földembehúzást terveztek. A múzeum végül nem használta az épületet, így más funkciót kerestek neki. Az 1980-as évektől a Magyar Televízió V. stúdiójaként működött, amelynek használata 2000 táján megszűnt. 2010-től az Egységes Magyar Izraelita Hitközség lebonyolításában helyreállították az épületet mind belsőleg, mind külsőleg, így újra eredeti rendeltetése szerint használhatják (felelős vezető tervező: Szécsi Zsolt építész).

A külső homlokzatok és szerkezetek felújításában jelentős volt a tetőzet helyreállítása.

Mivel a történeti fedésmód elpusztult, új anyag és technológia alkalmazását kellett a tervezőnek megkeresni. Az archív fotókon a tetőhéjazatot laposan vágott, ún. apatini cserép alkotta, az élgerinceken kúpcserép fedéssel. A tetőlejtés éppen még megfelelő volt a cserépfedés számára. A régi fényképekről megállapítható, hogy jelentős bádogos szerkezetű kiegészítések, mint építészeti alkotóelemek őrződtek meg formailag: a gerinc végein emelkedő vázadíszek és a tetőablakok. A háborús pusztítás utáni tetőhéjazat a „könnyebb megoldást” választva rombuszpala fedés volt,

amely a műemléki érték megjelenésének egyáltalán nem felelt meg, de a szükséges védelmet biztosította. A tetőablakok ugyan megmaradtak, de a gerincdíszeket nem készítették el újra.

A tető kezelésének története jól mutatja, hogy szükséges volt a műemlék komplex felújításában az egész tetőhéjazat és járulékos architektúrális elemeinek átgondolt megtervezése. A tetősíkok viszonylag lapos lejtése is lökést adhatott annak a gondolatnak, hogy magas minőségű, egységes fémanyagú fedést válasszanak. Ennek az igénynek megfeleltek a PREFA termékek. A hagyományos bádogos szerkezetek, mint a tetőablakok és a csúcsdíszek kivitelezésére kézenfekvő a fémlemez alkalmazása, más nem is lehetne. Azonban a tetősíkokra is kiválóan volt alkalmazható a különleges felületképzésű elemekből való fedés, amely egyszerre jól visszaadja a hagyományos fedésmódok rajzolatát, és illeszkedik az egységes anyaghasználatú szerkezethez. A tető felújításához PREFA 29×29 alumínium tetőfedő rombuszt alkalmaztak P.10 antracit színben. A magas minőségű kivitel igazolta ezen a műemléki épületen a PREFA termékek használatát. (Kivitelező: Puskás Művek Kft.)

Dr. Vukov Konstantin (szerk.) (x)

Szigetelni vagy szárazon tartani?

Ha nem oldható meg a folytonos szigetelés, inkább vezessük el a vizet

Az épületek szigetelése csak akkor hatékony, ha a nedvességforrástól (talajtól) egy vagy több, folytonos szigetelőréteg választja el a szerkezetet. Ebben a megállapításban nincs semmi különös, hisz ezt minden, magára valamit is adó építőipari kivitelező tudja. A probléma akkor kezdődik, ha egy régi épület 80 vagy akár 120 cm-es, vegyes falazatú fala nedvesedik, akár a talajszint felett is.

latot raktak. E megoldás eredménye? A nedvesedés ilyenkor már nem a talajszint felett 50-60 cm-rel, hanem a vakolat fölött 50-60 cm-rel jelentkezik – ezen az elven fel lehet relni a nedvességet egészen az ereszvonalg.

Amennyiben a körülmények nem teszik lehetővé a folytonos, teljes szigetelés kivitelezését, jobb, ha egyáltalán nem is szigetelünk.

utánpótlás csekély mértékben csökkenthető, viszont jelentőssé válik az épületszerkezet nedvességleadásának az akadályozása.

Nem vitatkozva, csak kiegészítve az általánosan elfogadott „minden áron szigetelni” fel fogást: ott, ahol NEM oldható meg a FOLYTONOS szigetelés kialakítása, nyúlunk vissza az évtizedekkel ezelőtti megoldáshoz. Lássuk

Ezek az épületek az esetek többségében templomok, melyeket az 1970-es években részben „felújítottak”, azaz a nedves lábazatra, a nedvesedési vonal fölét mintegy 15-20 cm-rel erősen cementes, a páráat kevésbé átteresztő vako-

A fent említett részleges szigetelést már nagyon sok helyen kipróbálta a szakma, szinte kivétel nélkül a fotókon látható eredménnyel. Sajnos ezek a jelenségek törvényszerűek, hiszen részleges vízszigeteléssel a nedvesség-

be, ahogyan elődeink is belátták, hogy jobb szeretni a természetet (jelen esetben a vizet), és együttműködni vele, mint harcolni ellene. Mi ez a megoldás? A fal talajszint alatti szárítása, és az épülethez oldalirányból érkező

2

3

4

irányból érkező nedvesség elvezetésére – az épület falára rögzített Delta-MS 20 lemez és a visszatöltendő talaj közé – építendő be a geotextíliával kasírozott Delta-Terraxx felületszivargó lemez, úgy, hogy a geotextília a talaj felé néz.

A rendszer szellőzéséről a dréncsőből a talajszint fölé felhozott szellőzőcső, valamint a fal mellé helyezett kulékavicssáv gondoskodik. A drénrendszerben megjelenő szivárgóvizeket pedig a szivárgórendszerek elveinek megfelelően el kell vezetni.

Farkas Imre, Dörken Kft.

(x)

1. Amennyiben – anyagi vagy technikai okok miatt – nem készül folytonos, teljes szigetelés, a szigetelés fölött fog nedvesedni a fal
2. Részleges vízszigeteléssel a nedvesség-utánpótlás csekély mértékben csökkenthető, viszont jelentőssé válik az épület-szerkezet nedvességleadásának az akadályozása
3. Szellőző-vízvezető alagutak a homlokzati falak előtt
4. Delta-MS 20 dombornyomott lemez a nedves fal kiszellőztetésére és Delta-Terraxx felületszivargó lemez az oldalirányból, illetve a felületről érkező víz dréncsőig történő biztonságos elvezetésére

nedvesség biztonságos elvezetése, nemcsak a talajszinten, hanem lehetőség szerint a talajszint alatt is. Ez volt a 19. században az értékesebb kastélyok „szigetelésének” elve.

Még egyszer szeretném hangsúlyozni: szigetelni csak akkor szabad, ha a hasznos tér minden felülete, pontja elszigetelhető a nedvességforrástól! Ha ez nem valósítható meg, gondoskodni kell a bejutó nedvesség mielőbbi távozásáról a szerkezetből, mégpedig ott, ahol az a legkevésbé zavaró. Erre kínál költségta-
karékos megoldást a Dörken Kft. rendszere.

Az épület alapja mellett, az alap alsó síkja fölött 15-20 cm-rel dréncsövet kell elhelyezni (érdemes talajmechanikai és statikai szakvéleményt kérni a kibonthatóság mértékét illetően). Ez a cső gondoskodni fog egyrészt az érkező nedvesség elvezetéséről, másrészt a rendszerben a levegő mozgásáról, mégpedig az épület torlasztó hatását kihasználva.

A dréncsőhöz csatlakozik a nedves falra domborúlataival rögzített, 2 cm domborgasságú Delta-MS 20 lemez, melynek felső lezárása a levegő számára átjárható. Az oldal-

Dörken Kft. / 1087 Budapest, Asztalos Sándor utca 12.

Telefon: +36-1-210-63-50 / Fax: +36-1-210-63-56

www.doerken.hu

Műemlék épületek felújítása – csakis igazi anyagokkal!

A Zeneakadémia rekonstrukciója

Műanyag ablakot az eredeti faablakok helyére, műanyag bevonatos fémlemez a természetes felületű, bevonat nélküli bádogos anyagok helyére, műköt valódi gránit helyett, térkövet bazalt kockakő helyett, műanyag adalékos vakolatot mészvakolat helyett. Bombáznak minket a gyártók mindenféle ajánlatokkal. Mindezek azonban a műemlék épületek felújításánál ellenjavalltak. Meg kell tanulnunk: aki eladni akar, az ahhoz próbál érveket találni. Ami azonban nem jelenti azt, hogy a szakmája iránt elkötelezett építésznek hagynia kell, hogy mindezt el is hitessék vele.

A Zeneakadémia kiemelkedő műemléki értékű épülete felújításának tervezése során számos alkalommal szembesültünk azzal a problémával, hogyan lehet az egykori szerkezeteket korhű módon konzerválni, megerősíteni úgy, hogy megfeleljenek a 21. század igényeinek, követelményeinek.

A döntéseinkben minden esetben egy fontos szempontot érvényesítettünk: az egykori szerkezeteket korhű módon helyreállítani vagy rekonstruálni csak valódi, nemes anyagokkal lehet és szabad. Megtévesztő látszatot keltő, díszlet hatású, olcsó „mű”-anyagokat műemlék épületeken tilos alkalmazni! Különösen igaz ez az építészeti hatást meghatározó, látszó szerkezetekre – az épület belsejében és külső megjelenésében egyaránt. Ahol az eredeti anyag, felület nem jelenhet meg, ott azonos értékű megoldással kell elfedni úgy, hogy az in situ eredeti az új alatt megmaradjon. Két, egymástól látszólag távol álló, ám az épületet egyaránt alapvetően meghatározó szerkezetet, felületet, a nagyterem falburkolatát és a tetőfedést csak ennek az elvnek megfelelően lehetett rekonstruálni. A nagyterem falburkolatának eredeti állapotára a korabeli fényképek hívták fel figyelmünket. A tervezés alatt saját magunk végeztünk szondázó felületkutatókat, amely már jelezte, hogy az okker tónusú flóderozás alatt ott rejtőzik az eredeti, nagyon gazdag díszítőfestés. A restaurátori kutatás azután részleteiben is feltárta azt, ami a fényképeken látszott. A felület nagysága és

1

a flóderozás erős tapadása miatt annak eltávolítása azzal a kockázattal járt, hogy vele együtt az eredeti díszítőfestés is leválik. Ezért az eredetivel pontosan megegyező díszítőfestés a flóderozott felületre készült el az eredetivel megegyező technikával. Csak a diákerkély hátfalán készült olyan tanúfelület, amelyen az eltávolított flóderréteg után az eredeti restaurált felület látható.

Egészen különleges feladatot jelentett az épület új tetőzetének megtervezése. Csak kevesek előtt ismert, hogy az eredeti tető felülete maga a vasbeton tetőszerkezet volt. A Zeneakadémia az első jelentős középületünk, amelynek fő tartószerkezetei a korszak és a rá következő évszázad határtalan lehetőségeket kínáló új anyagából készültek, a hazai vasbetonépítés úttörője, Zielinski Szilárd és munkatársai tervei szerint. Az új szerkezeti megoldások iránt fogékony fiatal, de már jelentős európai tapasztalatokkal rendelkező Korb Flóris és Giergl Kálmán lelkesen döntöttek az újdonságnak számító vasbeton tető mellett.

A tetőfelületeket ugyanazokkal az elemekkel díszítették, mint amelyeket az épület más részein is alkalmaztak, az ikonográfiát követő gazdag ornamentika páratlan következetességgel jelenik meg mindenhol. Ilyen díszítőelemek például a koncentrikus körökből álló motívumok, amelyek a nagyterem aranyozott mennyezetén, a közlekedőterületek eozin mázas Zsolnay kerámiaburkolatán, a tanteremajtók borításain, vagy a Liszt Ferenc tér felőli főbejárat fölötti üvegezett előte-

2

tő kovácsoltvas szerkezeteinek külső lezárásán is megjelennek. A tetőfelületeket nyújtott arányú, prizma formájú elemek sorolásából kialakított sávokkal tagolták. A tető gazdagon dekoratív plasztikus hatást keltett, Weinwurm Antal korabeli fényképein első pillantásra díszbádogos munkának látszott. Csak a terv és iratanyag alapos tanulmányozása közben derült ki, hogy betonból készült.

A tetőzet azonban már a korai időkben számos problémával küszködött: bejutott alá a víz az illesztési hézagokon és a mezőkön belül kialakult repedéseken keresztül egyaránt. A korabeli vasbeton nem bizonyult eléggé vízhatlan anyagnak. Először Siderosten-Lubrose mázzal próbálták impregnálni, később új héjazatot készítettek fölé a 20. század elején megjelent műpala (azbesztcement) kiselemes fedéssel.

Ezzel a megoldással eltűntek az új héjazat alatt az eredeti tetődíszítések is. A Zeneakadémiát hosszú évtizedekig csak ezzel az immár egysikűvé vált, és az épülethez a legkevésbé sem illő tetővel ismertük, amelynek szürkén monoton felületeiből csak a beton csúcscsúszok emelkedtek ki.

A felújítás tervezése során azt a feladatot kellett megoldanunk, hogyan állíthatjuk vissza az eredeti tető díszítettségét, építészeti értékeit olyan módon, hogy mégse fenyegetsen újból a beázás veszélye. Ekkor még nem láttuk, csak reménykedtünk benne, hogy a műpala héjazat alatt ott rejtőzik az eredeti beton ornamentika. A héjazat bontásakor azután

3

4

5

6

7

8

9

10

erősen roncsolt állapotban ugyan, de nagy örömmel pillantottunk meg a korabeli fényképeken látható díszítést. Ezt megelőzően a tervdokumentációban természetesen már meg kellett határozni a tető rekonstrukciójának módját.

Mint láttuk, a tervezés egyik legfontosabb alapelve volt, hogy csak az épület eredeti szellemiségének megfelelő, valódi, időtálló, nemesen öregedő anyagokat alkalmazunk. Így jutottunk arra a következtetésre, hogy a formai változatosságot is visszaadni képes, nemesen matt szürke színű, előpatinásított ti-

táncink lemezből tervezzük a héjazatot, amely alatt megőrizzük az eredeti beton díszítést.

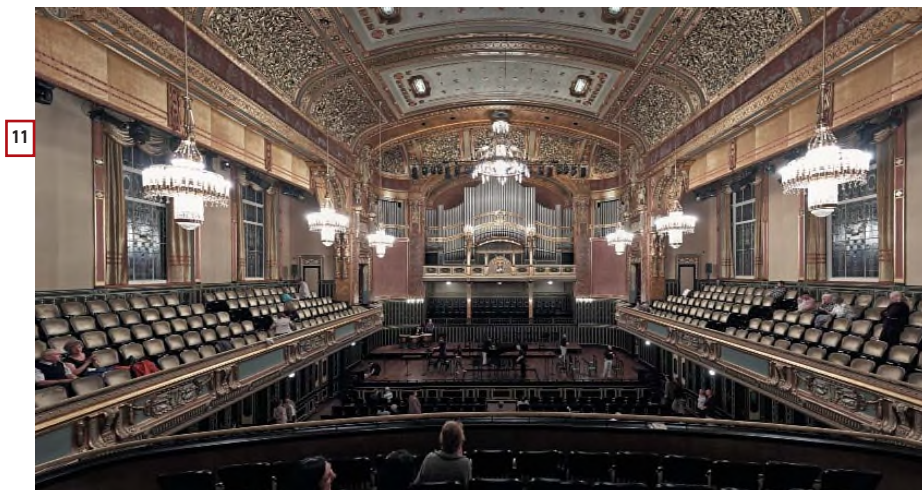
A műszaki megoldás kidolgozásába bevontuk Birghoffer Pétert, aki a tervek és a korabeli – a Zeneakadémia rektori folyosójának falát díszítő – fényképek megtekintését követően újszerű, páros lécbetétes megoldást javasolt, a felületre ráforrasztott díszelemekkel, átszellőztetett tetőszerkezeten. Ez a megoldás az eredeti megjelenéshez hű, biztonságos, beázásmentes tetőt eredményezett.

A Zeneakadémia épületének tetőzete így visszanyerte régi rangját, díszitetségét, patináját, ezzel méltó módon járult hozzá az épület egészének a felújítás során rekonstruált értékeihez.

Pazar Béla

Ybl-díjas építész, címzetes egyetemi tanár, az MTA Építészettörténeti, Építészettelméleti és Műemléki Állandó Bizottságának elnöke

1. ábra. A Zeneakadémia épülete az 1920-as években, archív fényképen. Még jól látható a tetőn az eredeti, Korb–Giergl-féle díszítés
2. ábra. A Liszt Ferenc tér felőli épületrész tetőzete a II. világháború után – az eredeti díszeket eltakaró, sablonos megjelenésű, azbesztcement anyagú palafedéssel
3. ábra. A tető eredeti vasbeton fedésének díszei a palafedés elbontásával ismét előkerültek (Fotó: Volter Árpád)
4. ábra. Az egykori díszek rekonstrukciója a tetőn a Birghoffer Péter által javasolt megoldással
5. ábra. A koronázó párkány a felújítást követően a természetes felületű, bevonat nélküli titáncink lemezből
6. ábra. A gerinc lezáró díszei, díszműbádogos munkával újjágyártva
7. ábra. A Liszt Ferenc tér felőli épületrész tetőzete a felújítást követően, közeli képen. Jól látszanak a ráforrasztott tárcsadíszek
8. ábra. A tető díszitetsége ismét az eredeti – hosszú távon megbízható védelmet nyújtó és a műemléki jelleget tökéletesen megőrző fedési megoldással, a műemléki követelményeknek megfelelő anyaggal
9. ábra. A Liszt Ferenc tér felőli épületrész tetőzete a belső udvar felől, a rekonstrukciót követően – ismét az eredeti építészeti értéket képviselve. A titáncink lemez antikolódik, ezáltal az épületet is egyre patinásabbá teszi. Bevonatos utánzat lemez műemléken szóba sem jöhet! (Fotó: Puskás András)
10. ábra. A díszített tető a felújítás eredményeként, teljes pompájában – a Zeneakadémia rekonstrukciójának tervezői: Pazar Béla, Magyar Éva, Potzner Ferenc építészek
11. ábra. A nagyterem az eredetihez hűen elvégzett helyreállítás után

11

Nedvességszabályozó, sótranszport vakolatrendszer műemlék épületekhez is

1

A műemlék épületek erősen átnedvesedett falazatainak felújítása nem könnyű feladat. Különösen – a funkció, a méret, a nehéz megközelíthetőség miatt – a talajjal takart épületrészeké, vagy olyan épületeké, ahol csak cementmentes anyagok beépítése a megengedett.

Az MC Exzellent rendszere hatékony és gazdaságos megoldást kínál átvizesedett falazatok helyreállítására azokban az esetekben, ahol nincs mód külső oldali szigetelésre vagy vízszintes falszigetelés alkalmazására. Egyedülálló pórusgeometriájának köszönhetően az Exzellent nedvességszabályozó vakolat hatásmechanizmusa a hajszálcsövesség és a pára-

Az MC kínálta Historic vakolatok a műemlékvédelmi előírások és követelmények figyelembevételével mellett nyújtanak jó megoldást átnedvesedett falazatok felújításához, illetve homlokzati javításokhoz. A kül- és beltéren egyaránt alkalmazható vakolatok cementmentesek, alapjuk a természetes, hidraulikus kötőanyagú mészs.

Az Exzellent Historic az első cementmentes nedvességszabályozó és sótranszport vakolat nedvességtől és sóktól erősen károsodott műemlék falazatok felújításához. A kiemelten páraáteresztő vakolatot közvetlenül a károsodott falazatra kell felhordani. Rendkívül jó kapilláris vízfelvező képességnek és egyedülálló pó-

Termék	Alkalmazási terület	Terméktulajdonságok
Exzellent vakolati rendszer	Vízzel, sóval terhelt falazatok javítása	- kiemelten páradiffúz - költséghatékony megoldás, ha nem lehet szigetelni - anyagában színezett változatokban is kapható
Exzellent Historic	Vízzel, sóval terhelt falazatok cementmentes javítása	- az Exzellent vakolat cementmentes változata - „román meszet” tartalmaz - maximálisan kielégíti a műemlékvédelmi igényeket
Oxal NHL 3	Kevésbé igénybevett homlokzati falazatok cementmentes javítása	- teljesen cementmentes, „román meszet” tartalmaz - kül- és beltéren is használható
Oxal Kalkputz	Általános homlokzati javítások	- kiváló minőségű mészvakolat kül- és beltéri javításokhoz

diffúzió törvényszerűségeire épül. A falazatban lévő nedvesség felvétele a kapillaritás elve alapján történik, és a víz a jelentősen lerövidített diffúziós úton pára formájában távozik.

rusgeometriának köszönhetően a vakolat folyamatosan kijuttatja a vízben oldott sókat a vakolat külső felületére, megakadályozva, hogy ezek a falazatban kristályosodjanak ki, és roncsolják az épületet. Az Exzellent

Historic kiváló tapadása mellett útját állja a penészképződésnek is.

Az Oxal NHL 3 Historic a kevésbé igénybevett homlokzati falazatok felújítására szolgáló vakolat. Páradiffúz tulajdonsága miatt megfelelő klímát teremt beltéri felhasználáskor is. Optimalizált szemcseszerkezete miatt esztétikusan alkalmazható az Exzellent Historical vakolt falazatoknál. E két vakolat alkalmazásával valóra válhat egy vizes és sókkal terhelt falazatú műemlék épület egységes homlokzati megjelenés melletti felújítása úgy, hogy például a lábazati zónában az Exzellent Historicot, míg a felmenő homlokzaton az Oxal NHL 3 Historicot használjuk.

MC-Bauchemie Kft., Budapest

2

1. Az Exzellent Historic az első cementmentes nedvességszabályozó és sótranszport vakolat nedvességtől és sóktól erősen károsodott műemlék falazatok felújításához
2. A kül- és beltéren egyaránt alkalmazható vakolatot közvetlenül a károsodott falazatra kell felhordani

Mai szemmel

Úri utca 32. társasház, Budapest (1959)

Építész: Farkasdy Zoltán (1923–1989)

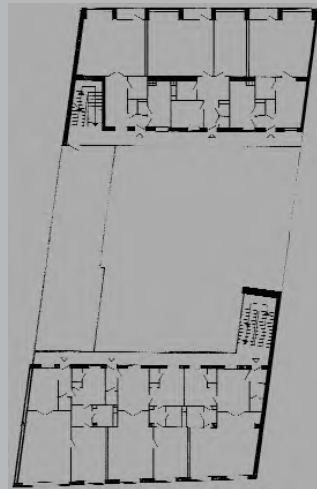
Akkor:

A második világháborút követő évtizedben tudatosan kerülték a budai vár polgári negyedének helyreállítását. A hatalmas reprezentáció kiépítése elsődleges szándékának alávetve, politikai gondatlanság pusztított. Pedig '49-ben még örökérvényűnek gondolt örökségvédelmi törvény is rendelkezett a fennmaradt műemlékek sorsáról – mely haladó szemléletű és értékcentrikus volt. De az '56-os események kellett ahhoz, hogy a korabeli műemlékvédelem – hamarosan majd – nemzetközi szinten is elismert gyakorlata valóságos eredményességgel megindulhasson és kiteljesedhessék. Horler Miklós vezetésével fiatal építészekből álló csoport munkája kezdődhetett meg a Fővárosi Műemléki Felügyelőségen, mely a kutatás-tervezés-kivittelezés összefüggő munkafolyamatait következetes tudatossággal vihette végig. Produktív és – jó szóval élve – kísérleti lett az első néhány év: az egységes szemlélet látványos eredményeket hozott a klasszikus restaurálástól a részleges helyreállításra át a modern továbbépítésekig. Farkasdy Zoltán az Úri utcára és Tóth Árpád sétányra is kinező egyemeletes lakóházpár romjait kapta kiindulásul. A sétány felől álló falpillérek, az udvart délről ölelő árkád és az utcaoldali boltozott helység csak fragmentumait mutatta az egykori együttesnek. A 10 évvel korábban feltárt gótikus ülőfülkék a kapualjban biztosították az időbeliség alapjait, a barokk kori folyosó a logikus telepítés fizikai keretét, a környező házak léptéke a tömegformát. A modernista udvari függőfolyosós alaprajz, az utcaoldali konstruktivista rajzolatú lépcsőház és a homlokzatok nagyvonalú kompozíciója pedig illesztette a házat korszerűségével a történeti környezetbe.

Most:

Horler fentebb ismertetett tervezés-módszer-tani eszköztárából tudatosan maradt el a visszaépítés, az újraépítés. Ez az európai korszerű magasszintű szakmai ismerveivel azonosítható gondolkodásmód vezette Farkasdyt is. Mintegy 10 év gyakorlatias döntés-folyamatát mutatja a ház: a vastag vakolat alatt rejtőzködő gótikus mérműves ülőfülke fragmentumok '48-as feltárásától kezdve a döntésig, hogy milyen házat szabad/illik tervezni történeti hangulatú környezetben. A telekstruktúra már nem a középkori volt, de a korszerű légtérarányú társas lakóház elhelyezése biztosítható volt. A dimenziók arányos illeszkedésből adódtak: utcai oldalon szorított belmagasságokkal földszint – két emelet, a bástya felőli légtérességénél egy további szintben gondolkozva. A ház összetett történetéből sem a barokk kori átépítések, sem a még jobban ismert századfordulós neobarokk (!) nem volt irányadó – nem a történeti reminiscencia miatt, hanem a modern életvitel egységes (és egységes) környezetének megteremtése érdekében. A sétány felől pozitív-negatív nagykompozícióval értékes loggiás homlokzat jött létre, az utcaoldalon finoman feloldott kompozíció valósult meg, fa szakipari falakkal, franciaerkélyes megoldásokkal. A szűk utcában ki-mért e faltest-felnyitás arány, melyet a homlokzati síkon tartott üvegfelületek még inkább árnyalnak, a kő-vakolat, rusztikus-sima architektúra-játékoság pedig tovább old. A lépcsőház modernista rajzossága frissességet ad az udvarnak, ahol a barokk szegmensívek harmonikusan összeérnek a tömör kerámia mellvédburkolatokkal, de elfelejtették az utcaoldali dróthálós rácsokat. A részletek kortársi képzése megkérdőjelezhetetlenül mesteri.

Keserű történet

Zetelakán, ahol az Isten porból teremti az embereket, de azok fából élnek, áll egy jórészt fából készült, műemléknek nyilvánított malom. A tulajdonos úgy próbált megszabadulni a nyűg műemléktől, hogy hagyta összedőlni szegényt, sőt, talán egy kicsit még segített is neki: miközben csinosította a házát, elfeledte a malmon megigazítani a cserepeket. 2012-ben még állt az épület, de a házat hóna alá vevő Köllő Miklós már látta a hiányzó cserepeket, látta, hogy baj lesz.

A tulajdonos adta volna, az önkormányzat vette volna, de zűrös volt a tulajdonjog: nem telekkönyvezett hagyatékok halmozódtak és veszték a huszadik század kódében. Szóval a tulajdonos adta volna, az önkormányzat vette volna. Az egyik nem költött rá, mert úgyis megveszik, a másik nem költhetett rá, mert nem volt az övé: próbálták ezt tisztázni, de a malmot ez nem boldogította, fogta magát, s összedőlt. Nem vette szívére sem a műemlékvédelmi hivatal levelezését a tulajdonossal, sem a később kirótt büntetést... nem, egyszerűen engedelmeskedett a gravitációnak, és összedőlt 2015 telén... Csendesen, egyik napról a másikra, hirtelen.

A malom állapota tovább is romlott volna, ha nem sikerül lelkes emberek – a polgármester, a Larix Studio, a helyi közbirtokosság és egy helyi sátorkészítő cég – önkéntes munkájából, kalákájából fölé húzni egy védősátrat. A sátor úgy van kigondolva, hogy elvégezhető alatta a restaurálási munkálatok, a helyreállított tető is befér alá.

Dióhéjban: egy malom összedőlt, menet közben egy védőtetővel sikerült megóvni, ami vicces, hogy ezzel az erőfeszítéssel, tiszta telekkönyv esetén a malmot szinte helyre lehetett volna állítani...

Köllő Miklós, Wesselényi-Garay Andor

Régi helyén újra áll a Főrség épülete és a Stöckl-lépcső – talán ezzel a megfogalmazással vagyunk a lehető legközelebb az igazsághoz. A budai Várban folyó rekonstrukciós munkák sorában jelentős mérföldkő, hogy ezek – valamint a Lovarda épülete – elkészültek, mint a Várban zajló, hazánkban eddig csak elméleti diskurzusok tárgyát képező teljes épületrekonstrukciók első megvalósult példái.

ÚJRA OTT ÁLL, MINDIG IS OTT ÁLLT

A Főrség épülete és a Stöckl-lépcső a Várban

Sokan és sokat írtak az elmúlt években a Nemzeti Hauszmann Program keretében zajló várbeli építkezésekről, a Metszet korábban két teljes lapszámot [1; 2] szentelt a beruházásoknak. Az elkészült Főrség és Stöckl-lépcső bemutatása* kapcsán egy pillanatra felejtjük el azokat a vitákat, amelyek a nagyszabású építkezést övezik, és – építészeti szaklaphoz híven – tekintünk a folyamatra építészszemmel!

Építés

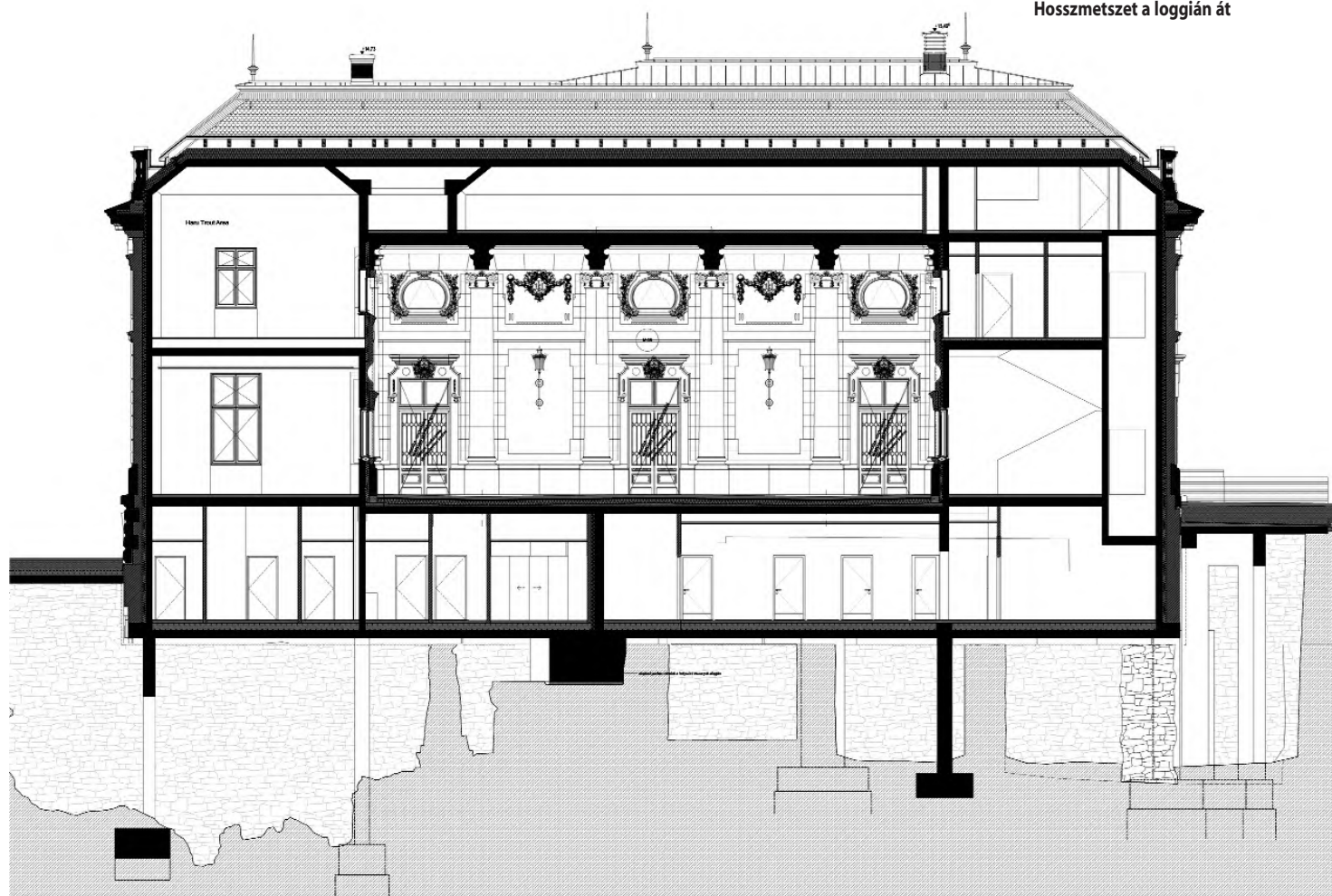
A Budavári Palota a török uralom, majd a Várat visszafoglaló 1686-os ostrom során rommá vált, barokk kiépítése Mária Terézia nevéhez fűződik. Ezt követően a 19. század során inkább gazdasági helyiségek, konyhák és egyéb kiszolgálóterek épültek a déli oldalon. [3] Az épületek egységbe foglalására Tisza Kálmán miniszterelnök először Ybl Miklóst bízta meg a tervek elkészítésével. Ybl

Építész:
 Potzner
 Ferenc
 Masznyik
 Csaba

* Jelen cikkben elsősorban a Főórség épületével és a Stöckl lépcsővel foglalkozunk, a szintén elkészült Lovarda környezetének rendezése még folyik, ezért azt későbbi cikkben tervezzük bemutatni. A Főórség épülete 2020 tavaszán nyílik meg a nagyközönség előtt, a Lovarda és Stöckl lépcső pedig a Csikós udvar területrendezése, zöldítése és akadálymentesítése után, 2021 második felétől lesz látogatható.

Hosszmetszet a loggián át

Rengeteg kutatás, fotók és tervek tanulmányozásának eredménye a homlokzat részletképzése

1891-ben bekövetkezett halála után Hauszmann Alajos folytatta a tervezést. [4] A Főújszínház épületének helyén az 1850-es években épült a Stöckl Gebäude, amely reprezentatív hivatali épület volt. [5] (A Stöckl Gebäude kifejezés egyébként az osztrák kastélyok melléképületeinek gyűjtőfogalma is.) Ezzel egybeépült a korábban Ybl lépcsőként ismert, Rostás Péter kutatása nyomán ma már Stöckl-lépcsőként emlegetett építmény. A Főújszínház régi épületének bontásáról 1900-ban határoztak, a bontást indokolta, hogy az épület részben a támfalrendszerre épült, amelynek átépítése szintén napirendre került. Az 1901-ben lebontott épületet helyettesítő, a Hunyadi udvar felé elegáns pavilonként, a Csikós udvar felé négy-szintes, támfalszerű építményként megjelenő új Főújszínház 1902-1903-ban épült meg, ezzel egy időben a Stöckl-lépcsőt kiegészítették az alsó szintű támfallal. A korábban raktározási funkciójú déli területet így kapcsolták a palotaudvarhoz, közelebbről a díszörségnek helyet adó Hunyadi udvarhoz.

Bontás

A II. világháború pusztítása után nagymértékű bontások és építések kezdődtek a Várban. Jelentős szakirodalma van a várbéli át- és újjáépítéseknek, most csak emlékeztessünk a legfontosabb irányokra, területekre! A házak sérülései számos befalazott nyílást, kőkeretet, sokféle építészeti részletet fedtek fel, amelyeket a korszak műemlékvédelemmel foglalkozó szakemberei láttatni sze-

rettek volna – annak árán is, hogy sosem volt összképet hoztak létre, amelyben középkori, reneszánsz és barokk elemek keveredtek egy homlokzaton vagy kapualjon belül. Ekkor történt a Szentháromság tér 6. alatti volt pénzügyminisztériumi épület tömegének és homlokzatának lecsendesítése is: Rados Jenő, a középkor kiváló ismerője és professzora megtizedelte a neogótika túlburjánzó díszítéseit az épületen, és a homlokzatmagasságot is visszafogta. A Várnegyed 1950-es években épült foghíjépületei a műfaj kiváló alkotásai, akár egy-egy manifesztumként is értelmezhetőek a modern építészet múlttal való viszonyáról, és annak változásáról. A Budavári Palota kulturális célú használatáról az 1950-es évek vége felé döntöttek, így költözhetett be a Magyar Nemzeti Galéria, a Budapesti Történeti Múzeum, végül pedig 1985-re az Országos Széchényi Könyvtár is – és ekkoriban történt a Palota ablakainak szerencsétlen cseréje: az osztás nélküli ablaktáblák leginkább esti kivilágításban szembetűnőek.

A II. világháborúban megsérült a Lovarda, a Főújszínház épülete és a Stöckl-lépcső is, de egyik sem lett volna helyreállíthatatlan, műszaki állapotuk önmagában nem indokolta a bontást. A Lovarda sorsát inkább a funkció elvesztése pecsételte meg: 1950-ben lebontották. A Főújszínház épülete a Stöckl-lépcsővel még 1971-ig állt – érdekes adalék, hogy itt működött a mostani építést tervező Közti irodája. A bontásra nem találunk kézzelfogható indoklást, szakmai szempontból talán a korabeli műemlék-

védelmet jobban érdekelték az épület takarásában rejtőző, Zsigmond-kori falak, mint Hauszmann épületei, de közelebb vagyunk az igazsághoz, ha nem építészszakmai szempontokat keresünk indoklásként. Több helyen olvasható, hogy a várba való gyalogos feljutás korlátozása is cél volt a háború utáni időkben. Ezzel valamelyest elmentmond, hogy a bontásra csak a háború után 26 évvel került sor, de ne feledjük, hogy az Országos Széchényi Könyvtár megnyitásáig ez a rész a közforgalomtól elzárt építési terület volt. Az indítékokról ennél többet valószínűleg már soha nem fogunk megtudni.

Műfaj

A műemlékvédelemben a megőrzésre és bemutatásra hagyományosan három szó használatos, amelyek a beavatkozás mértékére utalnak: ezek a konzerválás, a restaurálás és a rekonstrukció. [6] Az első leginkább romemlékekkel kapcsolatos állagmegóvásként értelmezhető, így maradunk a restaurálás és a rekonstrukció fogalmánál. Műemlékek esetében a restaurálás hasonlót jelent, mint a képző- és iparművészeti emlékeknek: az állagmegóvó intézkedéseken túl kisebb-nagyobb kiegészítést, továbbépítést is megenged, az eredeti stílus, anyag, szerkezet, forma és részletek figyelembevételével és követésével. Hazai példát említve restaurálásnak nevezném az Országház épületén a közelmúltban lezajlott munkát, amely során a sósokúti puha mészko homlokzati elemeket ugyanúgy faragott, de süttöi kemény mészköből készült elemekre cserélték. Senkiben nem merül fel, hogy amit lát, valójában nem az eredeti épület, pedig a köveket egyenként tekintve – újak. [7] Jellemző a restaurálás mibenlétére, hogy a sajtóban – ahogy itt is történt – gyakran a felújítás szóval illetik.

A rekonstrukció szónak nagy divatja van, de műemlékes körökben egészen mást jelent, mint a napilapok hasábjain. Nem a konstrukció (építés) okozza a bonyodalmat, sokkal inkább a re- előtag, amely ugyanúgy jelentheti azt, hogy „vissza”, mint azt, hogy „újra”. Visszaépíteni (tehát eredeti, avagy korábbi állapotára hozni) pedig nagyon is mást jelent, mint újraépíteni (akár a semmiből újra létrehozni), sőt, esetleg *újjáépíteni*. Kísérjük meg körüljárni e szavak jelentését!

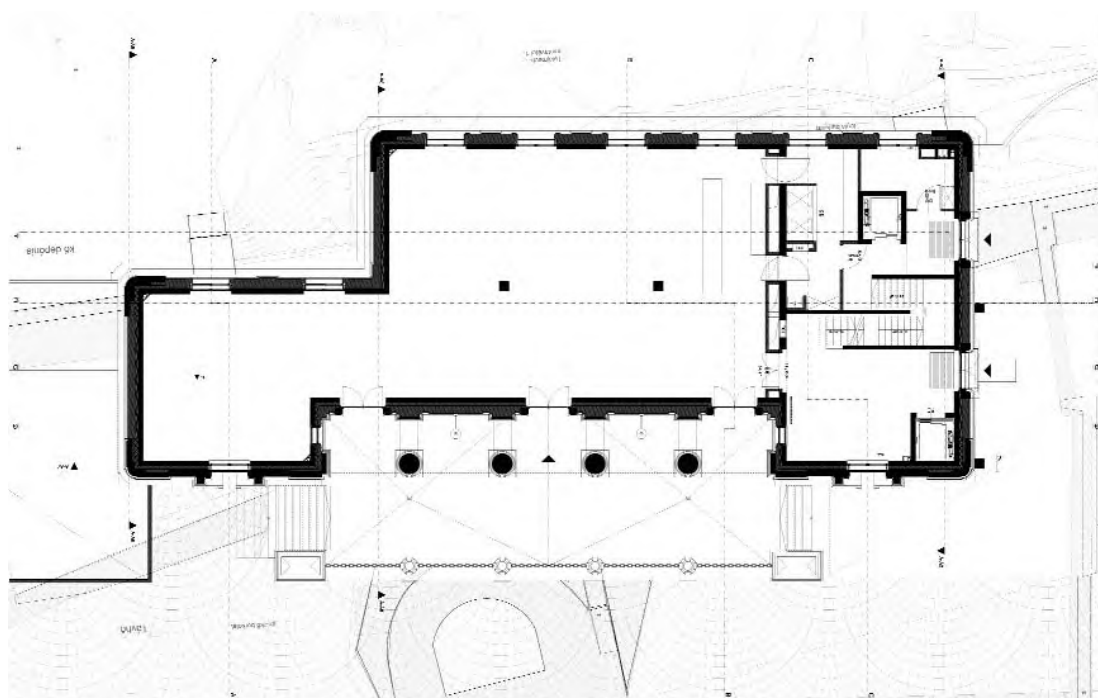
Az *újjáépítés* valójában a felújítás, megújítás szavakkal rokon, talán csak mértékében különbözik azoktól. Újjáépíteni többnyire azt szokták, ami valamilyen formában még áll, fizikai valójában legalább részben létezik, de elhanyagolt, sérült vagy romos állapotban. Újjáépítik, vagyis építő tevékenységgel teszik olyaná, amilyen egykor volt. Ennek értelmében újjáépíthetnek egy több évtizeden át elhanyagolt kastélyt, kúriát, templomot, vagy egy háborúban megsérült, akár részben megsemmisült épületet. Számomra az újjáépítésbe beletartozhatnak ki-

egészítések, akár korábban megsemmisült, lebontott vagy megsérült épületszint(ek) megépítése is.

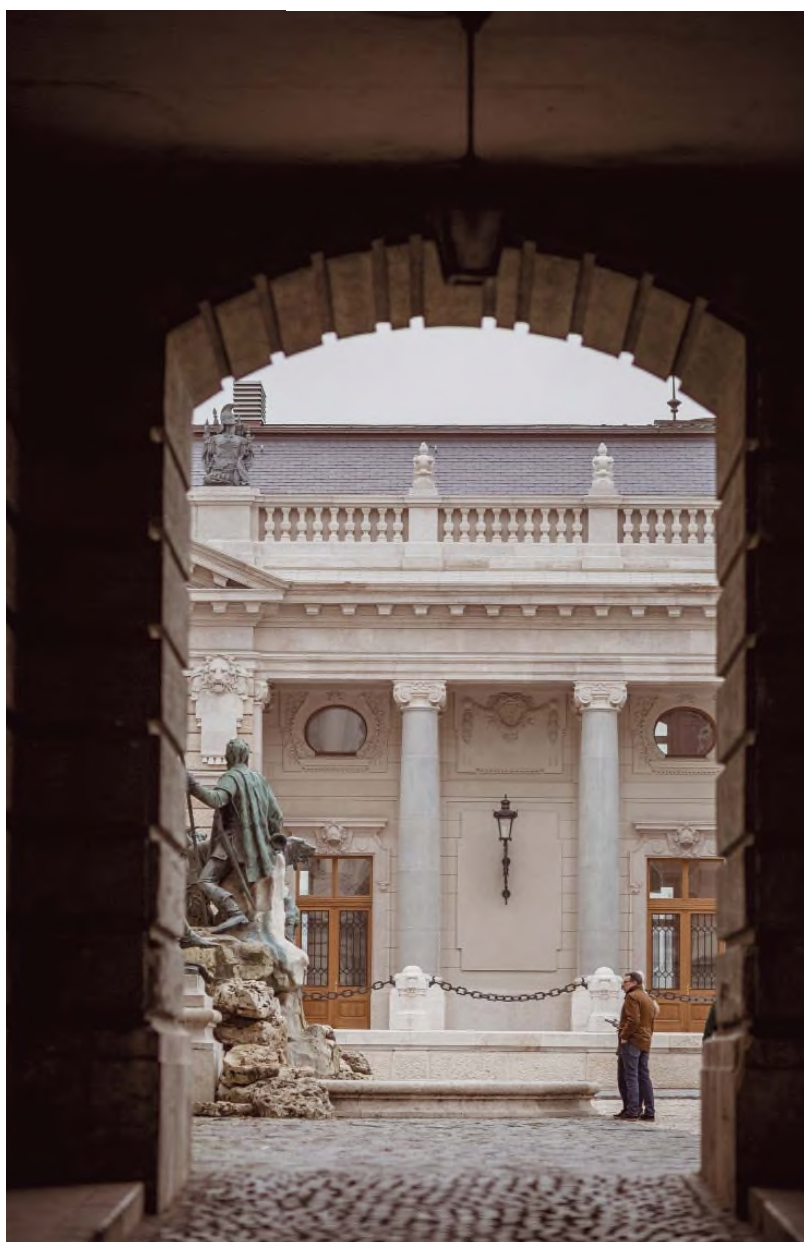
Helyreállításról beszélhetünk egy fennmaradt, de átépített épület olyan felújításakor, amelynek során az épületet – a későbbi átépítések nyomaitól megszabadítva – egy korábbi, kívánatosabb állapotra állítanak vissza. Ide tartozik az a gyakori eset, amikor – háború vagy természeti katasztrófa után – egy történeti épületet gazdasági vagy ideológiai okból egyszerűbb formában újítanak fel, majd később ismét a pusztítást megelőző, díszesebb formát építik meg. Helyreállítás lehet tehát minden olyan felújítás, amely során a korábban egyszerűsített, „lecsendesített” homlokzaton az eredeti tervek, archív fotók vagy töredékesen megmaradt díszítőelemek alapján újra elkészítik az eredeti ornamentikát – lehetőleg az eredetivel összhangban álló anyagból (kő, műkő, gipszstukkó). Helyreállítás a történeti épületeknek az a nagyon gyakran előforduló felújítása is, amikor a belső tereket a későbbi átalakításoktól megszabadítják, a funkcióváltásból, vagy lakóépületek esetén a lakásmegosztásokból adódó belső válaszfalakat, esetleg födémeket, oda nem illő gépészeti és elektromos szerelvényeket, lépcsőket elbontják, és a korábbi enteriőrt hozzák létre újra, többnyire a régivel egyező, vagy azokkal harmonizáló anyagokkal. (Itt jegyezzük meg, hogy a helyreállítás a szakirodalomban gyakran nem ennyire konkrét jelentéssel bír, inkább gyűjtőfogalma a régi épületeket megóvó, bemutató és hasznosító tevékenységeknek.) [8]

A Lovarda, Főőrség és Stöckl-lépcső építése a fenti kategóriák egyikébe sem esik, itt ugyanis a hazai terminológia szerinti *teljes rekonstrukció* történt, amit talán *visszaépítésnek* vagy *újjáépítésnek* nevezhetnénk, ha mindenképp magyar szót keresnénk e jelenségre. Ha már két magyar megnevezés is felmerült: számomra a visszaépítés inkább azokat a rekonstrukciókat jelenti, amelyek a megsemmisülés után rövid idővel, az eredeti épületet nagy pontossággal követve történtek, és lehetőség szerint az eredeti építéstechnikát is reprodukálták az új építéskor. Ide tartozik tehát például a Bosznia-Hercegovinában, Mostarban a délszláv háború alatt 1993-ban megsemmisült, de 1995-től visszaépített Öreg híd, vagy a velencei Szent Márk téren 1902-ben földrengés következtében összedőlt, de tíz évvel később visszaépített Campanile. Ezekben az esetekben az eredetivel való hasonlóság igen nagy fokú, és mind az anyagok, mind a szerkezetek, mind a forma tekintetében az eredeti kialakítás volt a mérvadó. Ezzel szemben azok az építkezések, amelyek a megsemmisülést vagy jelentős mértékű pusztulást követően nem kezdődtek meg rövid időn belül, inkább az újjáépítés szóval illelhetőek. Ez sem zárja ki a hiteles, anyag- és szerkezethű rekonstrukciót, de az eltelt idő, az időközben gyakorlattá vált új szerkezeti

Földszinti alaprajz: a belső válaszfalakat nem építették meg az eredeti elrendezés szerint, mert itt egy étterem fog működni

A homlokzati részletek, a szobrok, a palafedés is hiteles rekonstrukciónak tekinthető

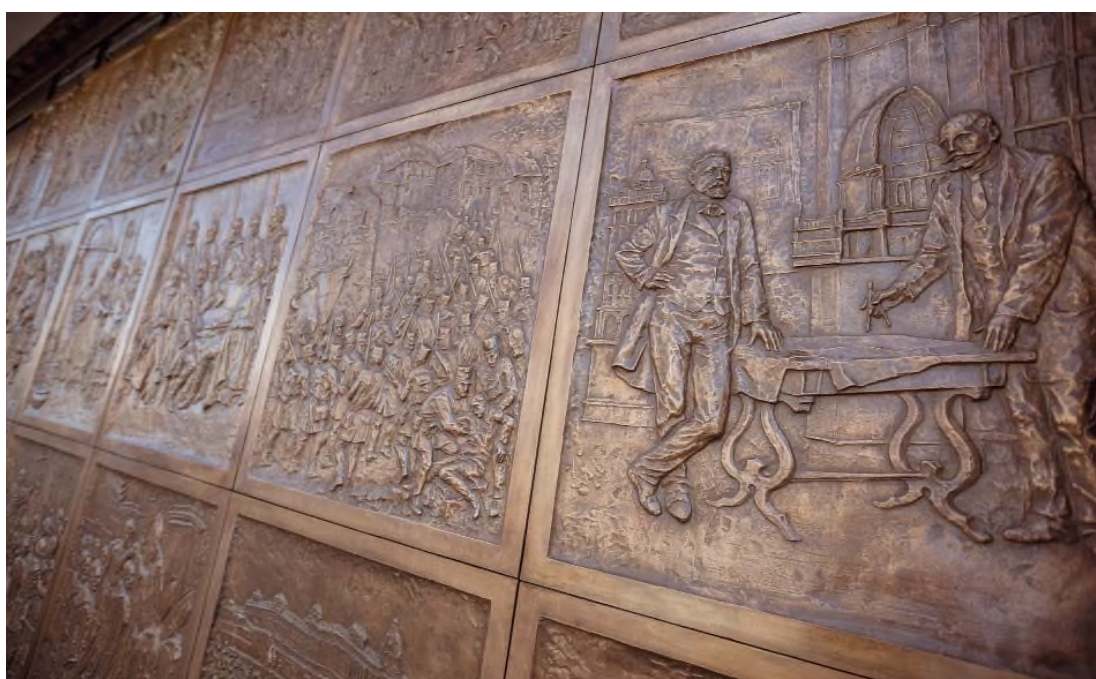
megoldások, a dokumentáció hiányossága mind afelé mutat, hogy a képzelet, de legalább is az analógiák keresése is szerepet kap a régi-új épület megépítésekor. Egyértelműen ebbe a kategóriába sorolható az 1945-ben lebombázott drezdai Frauenkirche 1994-2005 között megvalósult teljes rekonstrukciója, [9] és a Lovarda, Főórség és Stöckl-lépcső rekonstrukciója is. Semmiképp sem díszlet, mint a Frauenkirchét körülvevő régi polgárházak replikái vagy a varsói óváros szemfényvesztő homlokzatai, de hiteles másolatnak sem tekinthető, hiszen a tartószerkezet vasbeton, a gépészeti és elektromos hálózat nem látszó elemei is értelemszerűen modernnek. Hitelesnek tekinthető az, amit szem láthat, kéz érinthet, de a mélyebb rétegek 21. századi építészetről árulkodnak. Nem titok ez, hiszen az építkezés közben bárki megtekinthette a vasbeton falakat, amelyeket kívülről tömör téglával egybeépített testes kövekkel borítottak, amelyek a homlokzatot alkotják. A végső látvány így is megtévesztő annak, aki nem ismeri a bontás és építés történetét. *Minden olyan, mintha az volna, ami – de mégsem.*

Újraépítés

A Nemzeti Hauszmann Program keretében történő – most már mondjuk így – újraépítés 2016-ban kezdődött, de többéves előkészítés, koncepcióalkotás előzte meg. [10] Olyan alapvető kérdésekre kellett választ adni, hogy mi a célja az országnak és a regnáló kormánynak a Várral, a Budavári Palotával, az azt körülvevő épületekkel, tágabban véve pedig a Várnegyeddel. Milyen szerepe van és lehet az ikonikus látképnek a főváros és az ország identitásában? Milyen történelmi emlékeket, társadalmi, politikai lenyomatokat, építési periódusokat visel

A Főrség Csikós udvar felőli
bronzkapuja a magyar történelem
27 epizódját ábrázolja,
Farkas Ferenc munkája

Órségváltás
a Főrség épülete előtt, 1938
Forrás: Fortepan

Irodalom / References

- [1] Csanády, Pál: „Lovarda, Főőrség, Stöckl-lépcső: A Csikós udvarban tervezett rekonstrukciók”, *Metszet*, Vol 6, No 5 (2015), pp 38–41.
- [2] Csanády, Pál: „Minden mindennel össze függ a Várban: Interjú Potzner Ferencsel a Nemzeti Hauszmann Tervről”, *Metszet*, Vol 7, No 5 (2016), pp 10–13.
- [3] Czagány, István: „Az Országos Széchényi Könyvtár épülete a Budavári Palotában és az előzmények ezen a területen”, in Farkas László – Németh Mária (eds): *Az Országos Széchényi Könyvtár épülete a Budavári Palotában*, Országos Széchényi Könyvtár, Budapest 1996, pp 13–22.
- [4] Hauszmann Alajos: „A királyi vár építésének története”, *A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye*, Vol 34, No 11 (1900), pp 245–260.
- [5] Ybl, Ervin: „A budai várpalota helyreállítása a XIX század derekán”, in Szucsán Miklós (ed): *Tanulmányok Budapest múltjából XI*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1956, pp 307–333.
- [6] Horler, Miklós: „Műemlékhelyreállítási módszereink európai mérlegen”, in Horler Miklós (ed): *Magyar Műemlékvédelem – Országos Műemléki Felügyelőség Kiadványai IX*, Építészeti Tájékoztatói Központ, Budapest 1984, pp 13–30.
- [7] „Narai dokumentum a hitelességről 1994”, in Román András – Lampert Rózsa – Fejérdy Tamás: *Karták könyve*, Építészeti Tájékoztatói Központ, Budapest 2011, pp 41–42.

A Stöckl-lépcső szerkezetileg is az eredetihez közeli kialakításban készült

Építész:
Masznyik
Csaba

magán a Várnegyed egésze, és mi az a történelmi pillanat, amelynek fizikai megjelenése a Vár látképében kívánatos? Kitorölhető-e a Vár látképéből, mint vizuális történelemkönyvből a II. világháború, kijelenthető-e, hogy a hauszmanni állapot az ideális? Súlyos kérdések ezek, amelyek megvitatására szakmai testület, a Hauszmann Bizottság alakult, így a mára körvonalazódó tervekről számos, különböző lelkületű és más-más szakmai szempontokat szem előtt tartó szakember vitathatta meg egymással az álláspontját.

Mit látunk tehát? A Főőrség épületéhez közeledve egy látszólag „frissen felújított régi épületet”, amelyről a látogatók számára egyáltalán nem biztos, hogy nyilvánvaló lesz, hogy – vadonatúj. A főbejárati négy oszlop teljes keresztmetszetében kő, bár a vasbeton gerendát rejtő, tömbkövel burkolt architráv terhét nem hordja. A külsőn megjelenő minden elem, minden oszlopfő, tagozat, timpanon és szobor az eredeti tervek, valamint archív fotók alapján készült el: a románcementes téglafal, a kőfal, a szobrok, a falikarok, a nyílászárók és a rácsok mind autentikus visszaállításnak tekinthetők. Annak ellenére, hogy a mögöttes szerkezet más, az új épület a hauszmanni épületkontúrát követi. A tető vasbeton trapézfödémrel készült, mivel szükség volt a tetőtér-beépítés biztosítására, de a tetőforma a régivel egyező, a palafedés rekonstrukcióját pedig egy jó felbontású archív fotó segítette, így a pala mérete és a sorok száma is az eredetivel egyező. A tetőzet sarokpontjain álló tizenkét szobrot is újra elkészítették régi fotók alapján, az eredetiekkel egyező anyagból. A Csikós udvar felőli, négyszintes homlokzat éke a Várnegyed történetét bemutató hatalmas (7×3,2 méteres) bronzkapu, a régészeti terület bejárata, amely 27 jelenetben dolgozza fel a budai Vár történetét. Itt a korábbi épületen nem volt kapu, semmilyen bejárat, mert a támfal mögött ebben a magasságban feltöltés volt, így ez a kapu teljesen új elem, ha úgy tetszik: kortárs historizmus. A belső terek nem az eredeti beosztás szerint épültek meg, itt ugyanis egykor katonai adminisztrációs helyiségek, valamint hálótermek és kiszolgálóhelyiségek sora állt, amelyekre az új funkciónak nincs szüksége. Mert van új funkció is: a Hunyadi udvar felőli érkezőszintre egy étterem fog beköltözni a közeljövőben, felette pedig kiállítóteret alakítottak ki, amely az étteremével azonos bérlő kezelésében lesz. Az emeletre felvezető lépcső egyszerű, visszafogott, fehér tömör mellvéddel és fafogódzóval készült, az aprólékos külső kialakítás után szinte zavarba ejtő egyszerűséggel. A Stöckl-lépcső követi a Főőrség épületének logikáját, de itt sokkal kevesebb vasbetont használtak, az építmény a tartószerkezet tekintetében is közel hiteles: a lépcsőkarok kőszerkezetűek, csak a sarokpillérek, koszorúk és a belső födém épült vasbetonból. A lépcsőpihenőkben lévő

Jungfer-lámpákról nem készült rajz vagy fotó, egy korabeli számlán akadtak a gyártó megnevezésére, így az adott évre érvényes katalógust kellett figyelembe venni, és – akárcsak bő száz évvel korábban – választani egy stílus és méret tekintetében oda illő függesztéket. Ha már a lépcsőpihenőről szólunk, itt apró eltérés van az eredeti anyaghasználathoz képest: aszfalt helyett terrazzo burkolatot készítettek járófelületként. Az építményt burkoló köveket tömör, nagyméretű téglá hátszerkezet fogadja, akárcsak annak idején. A lépcső visszaállítása lehetővé teszi a közvetlen kapcsolatot a Hunyadi udvar és a Csikós udvar között, és az ilyen irányú közlekedést fogja a jövőben megépülő rámpa és az új liftek is szolgálni, amelyekkel lehetővé válik, hogy turistacsoportok is feljöhessenek úgy, hogy a buszuk nem terheli a Vár forgalmát.

Kísérleti régészet

A teljes rekonstrukció eklatáns példája készült el a Lovarda, a Főőrség és a Stöckl-lépcső újraépítésével. A tervező képviselőjében az épületet bemutató építészek lelkesen idézték fel azt a kutatómunkát, amely szükséges volt a részletek lehető legpontosabb kidolgozására, illetve örömmel meséltek azokról a tervezési részfeladatok-

ról, amelyek során különböző analógiák alapján kellett korhű részleteket megtervezni. Nem része a jelenlegi építészképzésnek a stílusban tervezés, éppen ezért izgalmas, ugyanakkor veszélyes egy ilyen feladat, amely valójában a kísérleti régészettel rokon. Csak épp ezúttal kevésbé kell az idő kerekét visszaforgatni.

Ware-Nagy Orsolya

Főőrség épülete

Építész: Potzner Ferenc (Közti Zrt.)

Építész munkatársak: Makay András, Miklós Zsófia, Deichler Tímea, Kóródy Márta, Óri Borbála, Prohászka Aurél, Soltész László, Patak Gergely, Borbély András (Közti Zrt.) Masznyik Csaba, Szabó Ágnes Judit, (Masznyik és Gábor Kft.)

Megbízó: Várkapitányság Integrált Területfejlesztési Központ Nonprofit Zrt.

Generáltervező – építész: Potzner Ferenc (Közti Zrt.)

Statika: Váczi Péter, Mikó Balázs (Közti Zrt.)

Belsőépítész: Csóvári Linda, Demeter Ágota, (FLÓ Architects)

Épületszerkezet, szigetelés: Horváth László (Estrad Építésziroda Bt.)

Ornamensek: Baliga Kornél (Korinterni Bt.)

Épületgépészet: Oltvai András, Oltvai Tamás (Oltvai Stúdió)

Épületvillamosság: Ritzl András, Kajtán László, Máramarosi András (Közti Zrt.)

Világításterv: Haász Ferenc (Made by light Kft.)

Történeti lámpák: Kurdi István, Angyal Tibor

Épületautomatika: Harmath László (IQ Kft.)

Tető-díszműbádóg: Birghoffer Péter

Tűzvédelem: Mészáros János (Mébart Bt.)

Konyhatechnológia: Kauszer Tibor (Liget Bt.)

Közmű: Szalay Ákos (Főmterv Zrt.)

Akadálymentesítés: Babits Bernadett (Ép-Gép CAD Bt.)

Környezettervezési konzulens: Steffler István (Garten Stúdió)

Egészségvédelmi terv: Bencs Kálmán

Galamb elleni védelem: Schmidt Ferenc

Művészettörténeti szakértő: Dr. Rostás Péter

Régész konzulens: Dr. Magyar Károly

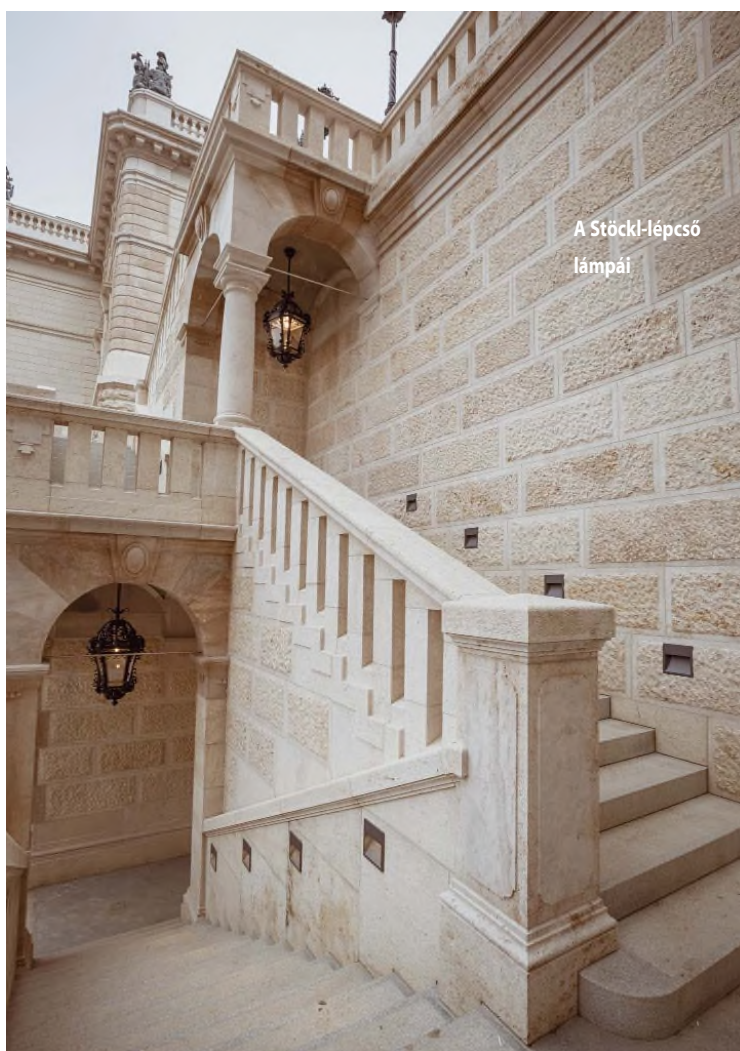
Kivitelező: West Hungária Bau Kft.; Laki Épületszobrász Kft., Tóth Tibor Gábor, Horváth Péter

Építésvezető: Gerőcs József, Veres Ákos

Műszaki ellenőr, lebonyolító: ÉMI NKft.

Fotók: Várkapitányság / Kárász Karolina

Tervrajzok: Közti / Potzner Stúdió

A Stöckl-lépcső lámpái

Stöckl-lépcső

Építész: Masznyik Csaba (Masznyik és Gábor Kft.)

Építész munkatárs: Szabó Ágnes Judit (Masznyik és Gábor Kft.)

Megbízó: Várkapitányság Integrált Területfejlesztési Központ Nonprofit Zrt.

Generáltervező – építész: Potzner Ferenc (Közti Zrt.)

Statika: Pintér Sándor (Szigma Stúdió Kft.)

Épületszerkezet, szigetelés: Horváth László (Estrad Építésziroda Bt.)

Talajmechanika: Dr. Vásárhelyi Balázs

Épületvillamosság: Ritzl András, Kajtán László, Máramarosi András (Közti Zrt.)

Világításterv: Haász Ferenc (Made by light kft.)

Történeti lámpák: Patak Gergely (Közti Zrt.)

Művészettörténeti szakértő: Dr. Rostás Péter

Régész konzulens: Dr. Magyar Károly

Kivitelező: West Hungária Bau Kft.; Laki Épületszobrász Kft., Tóth Tibor Gábor, Horváth Péter

Építésvezető: Gerőcs József, Veres Ákos

Műszaki ellenőr, lebonyolító: ÉMI NKft.

Fotók: Várkapitányság / Kárász Karolina

[8] Zsembery, Ákos: „Középkori építészeti emlékek védelme, Módszertani javaslat holt műemlékek bemutatásának kritikai elemzéséhez” [PhD-értekezés], Budapest 2009, hozzáférhető: <<https://docplayer.hu/6706469-Kozepkori-epiteszeti-emlekek-vedelme-modszertani-javaslat-holt-muemlekek-bemutatasanak-kritikai-elemzeséhez.html>> [utolsó belépés: 2020-02-27].

[9] Ware-Nagy, Orsolya: „Ideje az újjáépítésnek – A teljes rekonstrukció védelmében a drezdai Frauenkirche történetén keresztül”, *Tervlap* [online], 2019-06-26, hozzáférhető: <<https://tervlap.hu/cikk-nezet/ideje-az-ujjapitesnek-a-teljes-rekonstrukcio-vedelmeben-a-drezdai-frauenkirche-torteneten-keresztul>> [utolsó belépés: 2020-02-27].

[10] „Terek, falak, kapcsolatok: Interjú Potzner Ferenc Ybl-díjas építésszel”, *Metszet*, Vol 6, No 5 (2015), pp 8–17.

A TONGKONAN RENOVÁCIÓJA

A toradzsa építészeti örökség karbantartása

1

1-2. Több tongkonan és alang sorakozik Kalimbuang Boriban

Az építészeti örökség része, a helyi bölcsesség eredménye a toradzsa építészeti örökség, ismert nevén tongkonan. [1] A toradzsa nyelvben a tongkonan szó a tongkon szóból származik, amely ülést jelent. Átvitt értelemben részvételt, azonosulást a rituáléval vagy családi szertartással. Az 'an' utótag egy bizonyos helyet jelöl, akár filozófiai értelemben, akár adott célú teret, illetve földrajzi területet. A tongkonan így jelenti a törzsi jog és kormányzás érvényesülését is a családi viszonyok rendezésében, és azt a területet, ahol a harmónia érvényre jut, azaz a tanácskozás helye, az utasítások kiadásának helye, vagyis egy olyan hely, ahol a társadalomban felmerülő gondokat megoldják. A tongkonan egyben a bennszülött uralkodó székhelye a királyi palotával, és a családi kapcsolatok központja. [2]

Koncepciójában a tongkonan a faluszerkezetet követi, amely négyszögletes. A teret három részre tagolja: az első szoba a tangdo, a középső szoba a sali, a hátsó szoba a sumbung. [3]

A tongkonan mint építészeti alkotás különböző helyi anyagokból készül, fából és bambuszból, amelyek élettartama korlátozott, így rendszeresen renovációra szorul. A renováció a sérült szerkezetek javítását jelenti anélkül, hogy javulna a minőség vagy a kapacitás. [4] A Nagy indonéz szótárban (KBBI) a renováció jelentése: megújítás, felfrissítés, épületek felújítása. [5] Mindezek értelmében a tongkonan karbantartása vagy renovációja erőfeszítés a tongkonan felújítására, hogy továbbra is eredeti rendeltetésének megfelelően legyen használható.

Kutatási módszer

Tanulmányunk célja annak bemutatása, hogyan lehet a toradzsa épített örökséget fenntartani (tongkonan), mint

az egyedülálló toradzsa építészeti hagyomány alkotásait. A kutatás kvalitatív. Az adatgyűjtés megfigyeléssel, interjúval és dokumentációval történt. A kutatási változó a hagyományos toradzsa építészet (tongkonan) fennmaradása. Az alkalmazott adatelemzési módszer leíró kvalitatív elemzés, azaz minden változó leíró elemzése, amely négy tevékenységfolyamatból áll, azaz az adatok kiválasztásából, az adatok bemutatásából, az elemzésből és a következtetésekből.

Eredmények és következtetések

Formáját tekintve a tongkonan lábakon álló ház, amelyet a földfelszínre fektetett kőalapozás támaszt alá, ez tartja a ház oszlopait, melyeket erős inakkal kötnek össze. A pillérek tetején a ház maga rendszerint három teremből áll – elülső, középső és hátsó szoba –, felettük a tető rétegesen fektetett bambuszból készül. [6] A hagyományos toradzsa építészeti formák az 1. képen tanulmányozhatók.

A tongkonan renoválására több lépcsőben kerülhet sor, az alábbiak szerint.

2

Előkészítés

Az előkészítés nagyon fontos, hiszen a tongkonan házak javítása vagy renoválása rendkívül sokba kerül. Ezért általában meghívják mindazokat a rokonokat, akik a tongkonanban születettek leszármazottai. Ez azért lehetséges, mert a toradzsa értelmezés szerint a tongkonan nem személyeké, hanem családok közösségeié, akiknek felmenői a tongkonanból származnak. Általában a családi gyűlésen jelentik be, hogy „a tongkonanunk felújításra szorul”, és rendszerint együtt kiszámítják a javítási költségeket. Miután a költségvetés elkészült, a nemzetiség minden nagycsaládjára elmondja, milyen mértékben tud hozzájárulni. [7] Ebben megmutatkozik a nemzetiség egysége, és a toradzsa nép tagjai segítik egymást, mint egy nagy család. Ha már a nagycsaládban mindenki megtette a vállalását, és még mindig vannak költségek, amelyekre nincs fedezet, a jobb módú családok vállalják ezeket a költségeket, vagy néha ismét megpróbálják elosztani a költségeket a nagycsalád egészében, hogy mindenre legyen fedezet.

Kivitelezés

A renováció alatt minden család igyekszik a helyszínen, közelről figyelni, hogyan zajlanak a felújítási munkák. De mivel sok család a toradzsa területén kívül dolgozik, a család öregjeit bízzák meg a munkák felügyeletével. A kivitelezést rendszerint a nagycsalád által megbízott szakember végzi, a megfelelő fák kiválasztásával kezdődik az erre a célra ültetett erdőben (kombong), majd a fákat kidöntik és feldolgozzák építési anyaggá. Régen a kivitelezés nem törtenhetett bármelyik napon, hanem csak a hitük szerinti „jó napon”. Ha eljött az istenek (Puang Matua) szerinti jó nap, akkor kezdődhetett csak a munka. Régen ilyenkor rituálisan disznót vagy legalább csirkét vágtak, melyet a szegény családok fogyaszthattak el. [8]

A gondozott (építési) erdő, a kombong nagyon fontos része a tongkonan gondozott környezetének, ahol sokféle jó fa kap helyet, mint a ciprus, az uru, a bambusz stb. Itt készül az anyag jó előre a tongkonan és az alang (rizspajta) szerkezetei számára, így nem okoz nehézséget a megfelelő fa fellelése, hiszen a falu közelében, egy gondozott kertben időben megnő. Amellett hogy épületfát ad, hasznos növényeket is termelnek itt, mint a kávé, kakaó, vanília, ami gazdasági segítséget jelent. Ezen felül a kombong ökológiai és természetvédelmi értéket is jelent, segíti a tongkonan környezetének fenntarthatóságát. A karbantartott erdő modelljét mint a tongkonan erdős környezetét a 3–4. képen láthatjuk.

Ha elég szerkezeti anyagot sikerült gyűjteni, azaz elegendő épületfa gyűlt össze, és a fedéshez a bambusz is elegendő, az anyagokat a gondozott erdőből a felújítan-

3

4

3-4. Épületfa- és bambuszerdő (kombong) a tongkonan környezetében

dó házhoz szállítják, majd kiválasztják a jó napot, hogy elkezdjék a sérült részek bontását és azonnali pótlását. Az eddigi tapasztalatok szerint legtöbbször a tetőt kell javítani, hiszen ez van legjobban kitéve az időjárásnak és az esőnek, míg a többi rész sokkal tovább kitart, akár több száz év után kell csak felújítani. [9] A kivitelezés maga a bambuszállvány (paya) elkészítésével kezdődik a felújítandó ház körül, hogy a szakember vagy a munkás elérje a magas vagy nehezen elérhető helyen lévő részeket is. Az 5. képen látható ennek megvalósítása. Bambuszlétrákat is szerkesztenek, hogy a munkások vagy kézművesek biztonságosan tudjanak fel- és lejárni, ahogy az a 6. képen látható.

A következő lépésben az összes építőanyagot a helyszínre hordják, ideiglenesen az állványzathoz támasztva, ahogy a 8. képen látható.

A szerkezet kivitelezése a tetőszerkezet készítésével kezdődik, melyhez erős épületfát használnak, majd bambuszrudakat fektetnek keresztbe a ház teljes hosszában, rattannal kötve a tetőszerkezethez, ezekre kerül a felhasított bambusz tetőfedő anyag, mely a külső héjalást adja. Meg kell jegyezni, hogy a hagyományos toradzsa ház-

Irodalom / References

- [1] Lullulangi, Mithen – Sampebua, Onesimus – Tenriola, Raeny: „Tongkonan in Kalimbuang Bori and its Built Environment in the North Toraja Regency South Sulawesi Indonesia”, *Astra Salvensis*, Vol VI (2018), Supplement No 1, pp 159–268, Publisher: Transilvanian Association for the Literature and Culture of Romanian People (ASTRA).
- [2] Tangdilintin, L T: *Tongkonan (Traditional Toraja House), Architecture & Toraja Decoration*, Yayasan Lepongan Bulan, Tana Toraja, 1985.
- [3] Lullulangi, Mithen – Onesimus, Sampebua: *Arsitektur Tradisional Toraja*, Makassar, Publisher UNM, 2007.
- [4] Ahmad: „Renovasi, Rehabilitasi atau Restorasi”, *Helpdesk APK*, 2015-06-30, hozzáférhető: <https://helpdeskapk.wordpress.com/2015/07/30/renovasi-rehabilitasi-atau-restorasi/> [utolsó belépés: 2019-11-28].
- [5] Setiawan, Ebta: *Kamus Besar Bahasa Indonesia (KBBI)*, Online version [2.5], Jakarta, Pembinaan Bahasa Kemendikbud (Pusat Bahasa), hozzáférhető: <https://kbbi.kemdikbud.go.id/> [utolsó belépés: 2019-11-28].
- [6] Sampebulu, Victor: *Toraja Traditional Architecture Development Environmen, Architecture Seminar*, Makassar, Hasanuddin University, 2002.
- [7] Sarungallo, dalam Said A A: *Tongkonan Kesu Traditional Function*, Rantepao, Press Com, 2016.
- [8] Bonggalangi: *Persiapan Mendirikan Rumah*, Simbuang, Press Com, 2015.
- [9] Padda, Samuel: *Cara merenovasi tongkonan*, Bori, Press Com, 2017.
- [10] Sandarupa, Stanislaus: *Life and Death in Toraja*, Makassar, Torindo (2010).
- [11] Tangdirandan: *Mambubung Banua*, Pana', Press Com, 2016.

5

5. Felállványozás

Fotók: Mithen Lullulangi

6

6. A felújított tongkonan

ban nincsenek szegek vagy más vas kötőanyag. Tehát a szerkezeti kötések rögzítőhevederekkel és csapokkal megoldottak. A bambuszelemeket rétegenként fektetik alulról kezdve, amíg el nem érik a tető vagy a gerinc tejtjét. A gerincnél hagyományosan pálmrostokkal zárták a rést, ma legtöbbször bádoglemezzel fedik a tetőt. Ha csak természetes anyagokat használnak, a tetőt általában negyven vagy ötven év után le kell bontani és fel kell újítani. A modern korban az építőanyag-ipar hatására sok toradzsa ember a tetőket bádoglemezzel fedi, így az élettartam elérheti a 100 évet, és csak utána kell felújítani, bár ez csökkenti az örökség értékét és a turistáknak is kevésbé tetszik. [10]

Befejezés

A munka elkészül, legtöbbször a tetőfedés befejezésével. Rendszerint az utolsó tetőfedő elemet, a gerinc legtetjét félreteszik, megvárva a rendkívüli, úgynevezett Mambubung szertartást. Erre az utolsó mozzanatra a tongkonant támogató teljes nagycsaládot meghívják, tudatva velük, hogy a felújítás majdnem kész, és mindenkit várnak, bár nem kötelező részt venni. A szertartáson általában több disznót levágnak, és valamennyi jelen lévő család együtt fogyasztja el ezeket, a munkában fáradó mesterembereket pedig különleges bánásmódban részesítik, nagyobb húsdagot kapnak (diangka'i), és a maradékot hazavihetik, hogy a családjuk megegye. [11]

Hálaadás

A tongkonan renováció eseményének a csúcspontja a Mangrara Banua. Miután a tongkonan felújítása elké-

szült, a teljes nagycsalád keres egy jó napot a Mangrara Banua szertartás elvégzésére. Ezen a szertartáson a tongkonanhoz tartozó valamennyi rokonnak részt kell vennie, és hozzájárulnia lehetőségeikhez mérten. A családok adományai, amivel hozzájárulnak, legtöbbször disznó, rizs, pénz, pálmabor és így tovább. Rendszerint a szertartás annyira vidám, amennyire csak lehet, ezzel jelezve a hálát az istennek (Puang Matua), hogy megáldotta őket, adott erőt, egészséget és tehetőséget, hogy képesek legyenek a tongkonanjuk felújítására, amely az őseiktől származó örökség. Ezen a ceremónián általában több tucat disznót és csirkét levágnak, és nemcsak a családok vannak jelen, hanem más érdekelteket vagy a helyi önkormányzat képviselőit is meghívják, hogy vegyenek részt a szokásos ünnepségen. A Mangrara Banua ünnep nagyon fontos hagyományos ünnep a toradzsa közösség számára, hívják Rambu Tuka' ünnepnek is, amely szintén hálaadó ünnepet jelent az istennek az áldásért és segítségért, hogy a tongkonan felújítása elkészülhetett.

Ez az ünnepség a tongkonan-felújítás egész esemény-sorozatának csúcspontja, amely után a munka késznek tekinthető, és az egész nagycsalád minden tagja visszatér otthonába, napi életéhez és munkájához. Ezután a család öregei, akik még a faluban élnek, megkapják a hatalmat a közös tongkonan ház őrzésére, beleértve annak környezetét, különösen a kombong építési erdőt, amelynek fontos szerepe van a toradzsa emberek életében. Ugyanis évtizedek után újra fel kell újítani az épületet, és a fent részletezett folyamat újrakezdődik, mert a toradzsa emberek számára szegény és gyalázat, ha az elődeik örökségét nem tudják fenntartani. Ezért van az, hogy a mai szupermodern korban az egyedülálló toradzsa tongkonan épületek fennmaradnak és felbecsülhetetlen értékű kulturális örökséget képviselnek, így vált ez a terület Indonézia Dél-Szulavézi Provincia (Dél-Celebesz) első számú turistacélpontjává.

Összefoglalás

Az eredmények alapján a következő következtetést lehet levonni: a hagyományos toradzsa építészetet képviselő tongkonan épület felújítása a következő lépésekben történik: előkészítés, ideértve a költségek és építőanyagok előteremtését; kivitelezés, vagyis a munkák megkezdése a faanyag kitermelésétől a fenntartott erdőből (kombong) történő szállításon át az építésig; befejezés, amely a munka befejezését és a hálaadó ünnepséget jelenti, amelyet Mangrara Banuának neveznek.

Mithen Lullulangi és Onesimus Sampeba

7. Létra készítése az állványokhoz

8. Az építőanyagok munkahelyre készítése

9. Hagományos részletek

Köszönetnyilvánítás

Köszönjük a Dél-Szulavézi (Dél-Celebesz) tartományi kormányzatnak (Provincial Government of South Sulawesi) és az Észak-Toradzsa kormányzósági önkormányzatnak (North Toraja Regency Government), hogy lehetővé tették a szerzők számára a kutatást a területen. Szintén köszönetünket fejezzük ki az északtoradzsa közösségeknek, akik segítettek a szerzőket válaszaikkal. Köszönjük a Makassar Állami Egyetem vezetésének (Head of Makassar State University), hogy finanszírozta a kutatást, és a területen az adatgyűjtést.

ÚJ EGYENSÚLY SZIKLA ÉS EMBER KÖZÖTT

Védőtető a régészeti romok számára, Saint-Maurice (Svájc)

**Térből és időből kimetszve új
atmoszférát teremt a függesztett
szerkezet**

A Krisztus utáni harmadik században a római katonák közül is egyre többen megtértek a keresztény hithez. Maximianus császár nem fogadta el, hogy nála nagyobb úrnak szolgáljanak alattvalói, ezért minden eszközzel üldözte a keresztényeket, különösen keményen lépett fel a Krisztust követő katonáival szemben. Így halt vértanúhalált Szent Mór is társaival együtt a Genfi-tó partjához közeli egykori Agaunum római településen. A Római Birodalom thébai légiójának színes bőrű katonáiként állomásoztak az Alpok lábainál, amikor a császár Krisztus iránti hűségük megtagadására szólította fel őket. Mór társaival együtt letette a fegyvert, majd az alábbi választ adta földi feljebbvalójának: „A katonáid vagyunk ugyan,

Császár, de szabadon megvalljuk, hogy Isten szolgálói is vagyunk. Abban, amit parancsolsz, neked nem engedelmeshetünk, mert nem tagadhatjuk meg a teremtő Istent, aki a mi teremtőnk, de akár akarod, akár nem, neked is Urad és Teremtőd.” [1]

A vértanúság helyszíne, a Valais kanton területén fekvő Saint-Maurice települése ma is őrzi a vértanú nevét és emlékét. Európa legrégebbi kolostoraként a 6. században apátságot építettek az emlékére, ám ahogy a szent ünnepe is az őszi napfordulóhoz, a sötétség elhatalmasodásához kötődik, a hely is mintha ezekre az erőkre emlékeztetne. A meredek sziklafal tövébe épült kolostort a természet erői ostromolják. A St. Maurice Apátságot kö-

zel 1500 éve a sziklafal felé fordítva építették meg, a Genfet a Simplon-hágóval összekötő fontos kereskedelmi út mellett. Bár eredetileg a sziklafal oltalmazó védelme miatt építkeztek közel hozzá, épp az temette többször is az épületet maga alá. A gyakori sziklaomlások az épületegyüttes több szárnyát lerombolták az évszázadok során. 1611-ben egy nagyobb sziklaomlás pusztította el az apátság egy részét, 1942-ben pedig egy kőzuhatag a kereszthajót és az előteret is elsodorta.*

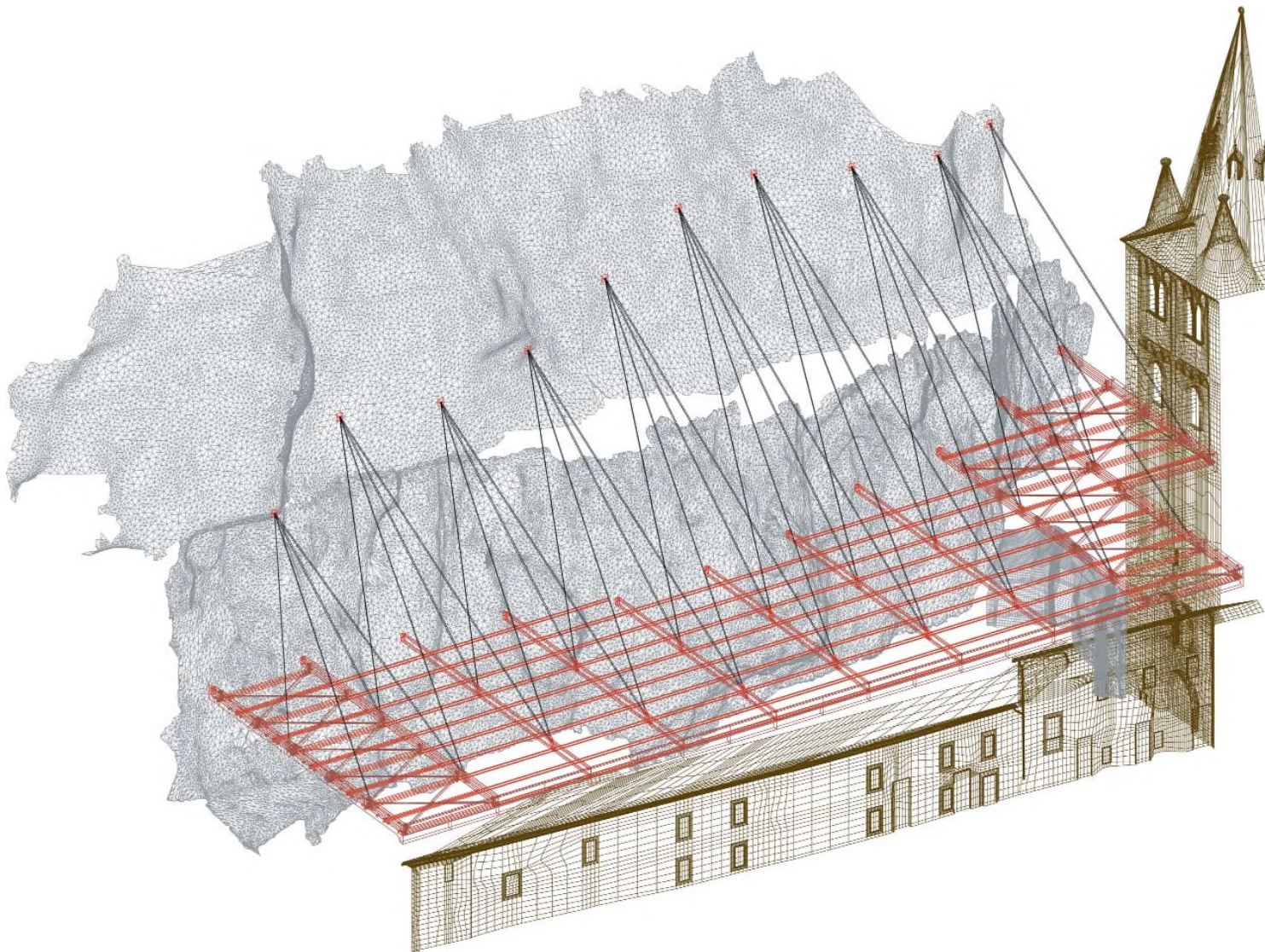
A svájci Alpok hegyláncjai közt utazva az ember folyamatosan szembesül a természet erőivel és az emberi lét kiszolgáltatottságával. A zordságában is gyönyörű táj alázatra nevelte lakóit az évezredek során. A mai Svájcot létrehozó kantonok a 13. század végétől fokozatosan vívták ki függetlenségüket a környező nagyobb hatalmakkal szemben. A belső szabadság megőrzése állandó küzdelemre készítette a társadalmat. A II. világháborúban a fenyegető német nemzeti szocialista veszéllyel szemben ugyanúgy összefogtak, mint évszázadokkal korábban a Habsburgokkal szemben. 1940-ben a táborno-
kok jelképesen ugyanazon a Rütli-mezőn tettek esküt az

ország védelmére, mint tették azt elődeik 1291-ben. Az ország jelmondata – „Egy mindenkiért, mindenki egyért” – ma is hirdeti közösség és önfeláldozás keresztény alapelményét, amelyben Szent Mór korai tanúságtétele, mint a hely történelmének karakteres, ismétlődő motívuma jelenik meg, korszakról korszakra döntés elé állítva az Alpok társadalmát.

A hegyvidék topográfiája az ország alulról építkező, autonóm társadalmi berendezkedésére is hatással volt. A völgyek és a hágók egyszerre teremtenek fontos kulturális és kereskedelmi kapcsolatokat a különböző népcsoportok között, miközben a hegyláncok éles határokat húznak közéjük. Ebből adódóan az egyes völgyekben különböző nyelvek, nyelvjárások alakultak ki, az országban ma a német, francia és olasz mellett a rétoromán is hivatalos nyelv. A különböző népcsoportok alulról építkező összefogása fontos a külső fenyegetettség és a természeti erővel való együttélés terén, de eltérő kulturális berendezkedésükben már nagyobb különbségek mutatkoznak, és mindez az építészetük sokszínűségére is hatással van. Bár a svájci építészet az elmúlt évtizedekben

Építész:
Savioz
Fabrizzi
Architectes

Axonometria

A romok közt egyszerű öntött beton
elemek vezetik körbe a látogatót

A természet erőivel folytatott
évszázados küzdelmekre ad választ
az új szerkezet

a nemzetközi érdeklődés reflektorfényébe került, a „kortárs svájci építészet” [2] címke alatt általában a német, [3] illetve Graubünden kanton rétoromán völgyeit [4] értették. Az aszimmetrikus építészeti brandépítés oka az ország gazdasági kiegyensúlyozatlanságából is fakad, az olasz és francia területek nemcsak népességszámban kisebbek, de az egy főre jutó gazdasági termelékenységük is elmarad a német-svájci kantonok teljesítményétől. [5] Ebből adódóan jelentős hangsúlyeltolódások alakultak ki az ország amúgy is összetett önképeben.

Az összetettség ugyanakkor nemcsak a különbségekben, de a kulturális áthatásokban, az egyedi helyi változatokban is megjelenik. A nyolcvanas években a posztmodern építészet áramlataira egyre inkább ráunva a Valais kantonnal szomszédos olasz-svájci Ticino kanton regionális építészete került a nemzetközi érdeklődés fókuszába. A történeti szimbolikák és historizáló formák posztmodern utánzásai helyett a ticinói Tendenzia mozgalom a helyi történeti mintákra kezdett el figyelni. Luigi Snozzi, Livio Vacchini és Mario Botta racionalista felfogásában a helyi anyagok, tipológiák adták a gondolkodás referenciáját. Ezzel párhuzamosan a szikár és pragmatikus német-svájci építészetre is nagy hatást gyakorolt a Milánóból politikai okokból Zürichbe menekülő Aldo Rossi, aki az olasz klasszikus építészeti hagyományokon alapuló historizáló posztmodern szemléletével formálta az építészhallgatók szemléletét. [6] Az ETH-n folytatott rövid oktatói tevékenysége nagy hatást gyakorolt az ezredforduló svájci építészetét jegyző aranygenerációra. Bár az olasz- és a német-svájci építészet is nagy hatással voltak az ország nyugati, francia nyelvterületére, a kulturális áramlatok keveredése ellenére a francia-svájci kantonok kortárs építészete eddig kevésbé került előtérbe. A francia-svájci területek építészetét természetesen nagyban meghatározza a francia építészet finom asszociációkkal átítatott érzéki építészete, miközben a konstrukciót előtérbe helyező német-svájci és a regionális formákat újraértelmező ticinói építészet hatása is érezhető.

Az ország délnyugati sarkában fekvő Rhone-völgy különös vidék. Felső részein német ajkúak, lejjebb francia nyelvűek lakják, épp ezért a kanton is kétnyelvű: Wallis-Valais. Hágói révén fontos találkozási pont, mind az észak-déli, mind a kelet-nyugati kapcsolatokban. A völgyben fekvő Saint-Maurice apátság vezetése felmérte, hogy a sziklafal és a romok közti szűk térbeli helyzetre csak egy különleges szerkezeti megoldás adhat választ, ennek megtalálására tervpályázatot írtak ki 2004-ben.

A pályázaton innovatív megoldásával a Savioz Fabrizzi Architectes nyerte el az első díjat. A stúdiót 2004-ben Laurent Savioz és Claude Fabrizzi alapította. [7] Mind-

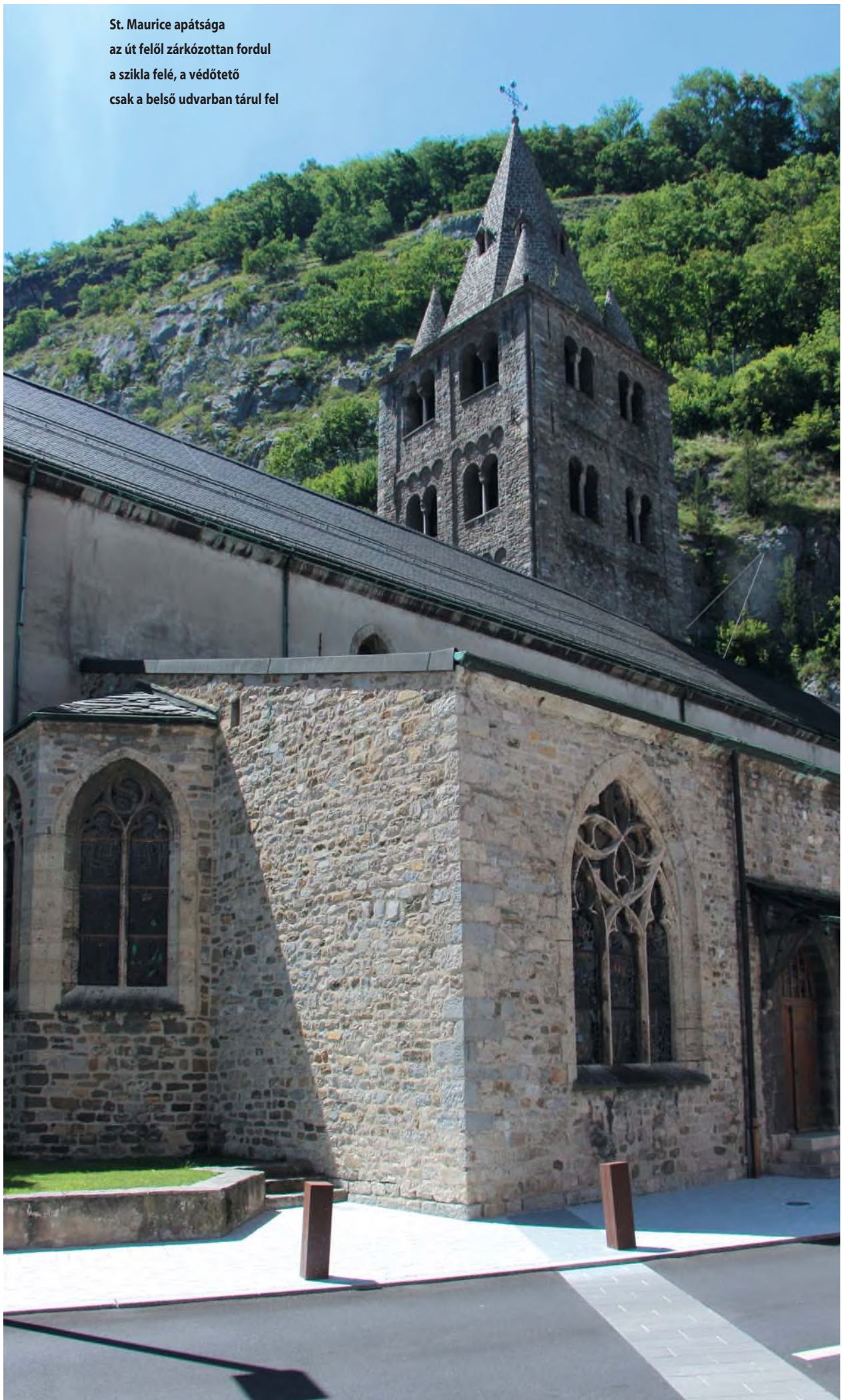

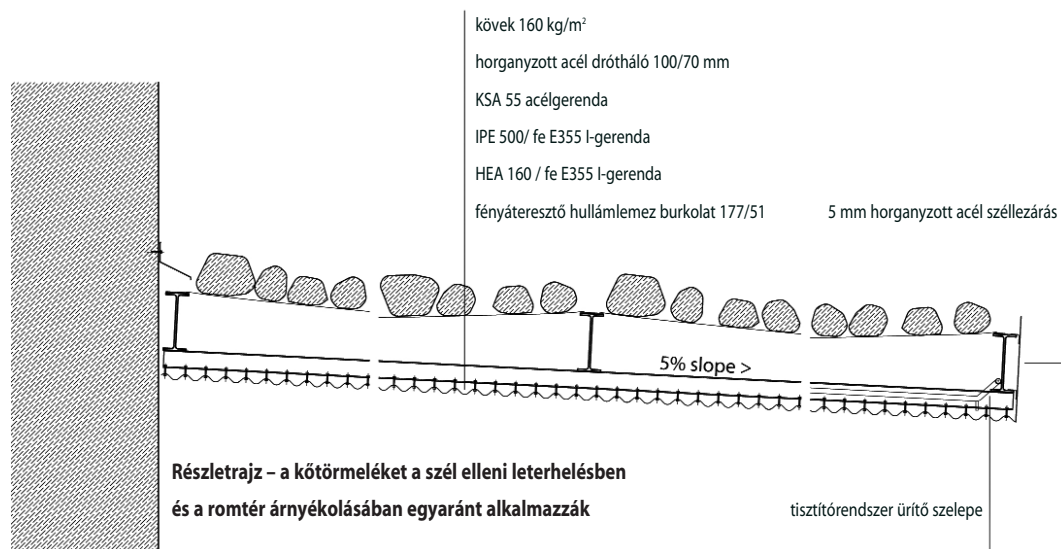
ketten a fribourgi HES főiskolán (Haute école spécialisée de Suisse occidentale de Fribourg – Nyugat-svájci Főiskola) végeztek. Az iroda léptékének meghatározásakor szándékosan kétfős partnerségükre koncentráltak, hogy a lehető leghatékonyabban reagálhassanak az ügyfelek igényeire. Megközelítésükben munkájuk alapja az adott hely természeti és épített rétegeinek elemzése. „A vizsgálat során azokat a lényeges elemeket azonosítjuk, amelyek javíthatják, megőrizhetik vagy minősíthetik a helyet. Ilyen módon úgy véljük, hogy a tervezés során az építészetnek a régió történetében és kultúrájában betöltött szerepét erősítjük a program és a funkció adaptálásával.” [8] A közelmúltban több épületük is nemzetközi ismertségre tett szert. Munkáik során előszeretettel alkalmazkodnak a helyi tipológiákhoz, archetipikus formákhoz, miközben ezeket a tradicionális formákat kortárs szerkezetekkel és anyaghasználattal ütköztetik. [9] Kiemelkedő alkotásuk a chamoson-i Roduit ház, amely egy régi kőfalazatú ház átalakítása, ahol a kiegészítések-nél bátran alakították tovább a korábbi archetipikus formát, deszkaszaluzatú látszóbeton felületekkel. [10] Másik nemzetközileg is jegyzett alkotásukká a St. Maurice-templom romterülete fölé emelt védőtető vált.

A védőtető megszerkesztése a svájci kultúra önképe. Benne van a természeti erővel folytatott küzdelem és az azt felváltó szimbiotikus együttélés, az ország külön-

A padlástérből csak a tetőablakon keresztül lehet átmászni a tetőre – a nem hivatalos látogatóknak

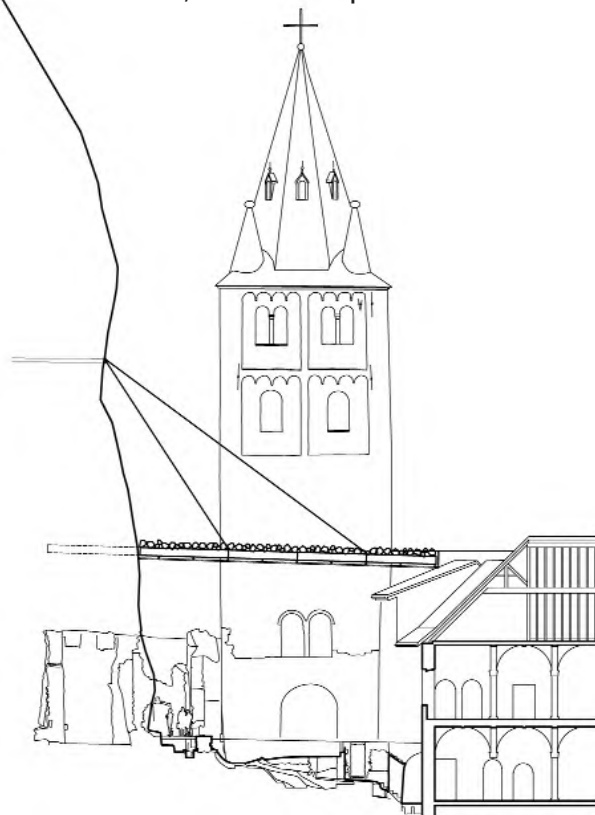
St. Maurice apátsága
az út felől zárkózottan fordul
a szikla felé, a védőtető
csak a belső udvarban tárul fel

böző építészeti tendenciáinak ötvöződése; a mérnöki szemlélet, a helyi tipológiák átértelmezése és a finom asszociatív játék. Az építészpáros a védőtetőt nem az apátságához vagy a romterülethez illesztette, hanem a fenyegető sziklafalra erősítette fel. Az egész területet lefedő tetőre fényáteresztő hullámlemez fedést helyeztek, a konzolos védőtetőt pedig, mint valami mérnöki műtárgyat, feszített pásmákkal kötötték vissza a sziklafalba. A tervezés során problémát jelentett, hogy a szél a függesztett tető alá kapva felboríthatja azt a sziklafalra, ezért leterhelésként nagyméretű köveket szórtak a hullámlemez felett elhelyezett acélrácsra. Az elhúzódozó építkezés következtében végül csak 2010-re lett kész az épület, a szerkezet méretezését a Martigny illetőségű Alpatec SA iroda végezte el. (Az épületet publikálták a kortárs svájci építészeti bemutató legfrissebb kötetben. [11]) „Projektünk arra törekszik, hogy bemutassa a történelemnek ezt a különleges értelmezését. A 170 tonna kő felfüggesztése az állandósult veszélynek kitett helyzetet fejezi ki. A tető nyugodt és szinte szemlélődő hangulatot kölcsönöz a belső térnek. A romos alapfalak fölé épült, hogy fenntartsa a párbeszédet a homlokzatok és a szikla között. A ’kötető’ fényszűrőként szolgál, és egyenesen eloszló természetes megvilágítást eredményez.”*

Metszet – a védőtető szerkezete független az épülettől és a romtól, csak a sziklához kapcsolódik

Az új elem csak a sziklához tartozik, nem támaszkodik sem az épületre, sem a romokra vagy a földre. Nem akarja legyőzni a természeti erőket, hanem a gravitációval, széllel együttműködve ad innovatív megoldást a szűkös térbeli lehetőségek közepe. A sziklafal jelentette nehézséget, akadályt a tervezők a maguk javára fordították. A tervezés számára a korlátokból így lettek fogódzók, a hely traumája, keresztje által válthatták csak meg a műemlék szabadságát. Az alkotásnak a keresztény gondolkodás számára is fontos üzenete van. Mindenki akkora terhet kap, amekkorát, ha kell, összefogással, de meg tud emelni. „Vedd fel keresztetted és kövess engem.”

Az új elem csak a sziklához tartozik, nem támaszkodik sem az épületre, sem a romokra vagy a földre. Nem akarja legyőzni a természeti erőket, hanem a gravitációval, széllel együttműködve ad innovatív megoldást a szűkös térbeli lehetőségek közepe. A sziklafal jelentette nehézséget, akadályt a tervezők a maguk javára fordították. A tervezés számára a korlátokból így lettek fogódzók, a hely traumája, keresztje által válthatták csak meg a műemlék szabadságát. Az alkotásnak a keresztény gondolkodás számára is fontos üzenete van. Mindenki akkora terhet kap, amekkorát, ha kell, összefogással, de meg tud emelni. „Vedd fel keresztetted és kövess engem.”

Wettstein Domonkos

Irodalom / References

- [1] Szent Mór és társai vértanúk [honlap], hozzáférhető: <<https://archiv.katolikus.hu/szentek/0922.html>> [utolsó belépés: 2019-12-11].
- [2] Davidovici, Irina: *Forms of Practice: German Swiss Architecture 1980–2000*, GTA Verlag, Zürich 2018.
- [3] Klobusovszki, Péter: *Érzéki rend: Kortárs német-svájci építészeti [DLA-értékelés]*, BME ÉDI 2008.
- [4] Wettstein, Domonkos: „Táj és ember: Kortárs graubündeni építészeti”, Országos Tudományos Diákköri Konferencia 2009.
- [5] Wettstein, Domonkos: „Szürrealis monolit, Valerio Olgiati zenezi látogatóközpontja”, *Metszet* Vol 1, No 4, (2010), pp 38–41.
- [6] Moravánszky, Ákos – Hopfengärtner, Judith (eds): *Aldo Rossi und die Schweiz, Architektonische Wechselwirkungen*, GTA Verlag, Zürich 2011.
- [7] Wirz, Heinz: *Savioz Fabrizzi Architectes – De Aedibus 55*, Quart Architektur, 2014.
- [8] Savioz Fabrizzi Architectes [honlap], hozzáférhető: <<https://www.sf-ar.ch/>> [utolsó belépés: 2019-12-11].
- [9] Roos, Anna: *Swiss Sensibility, The Culture of Architecture in Switzerland*, Birkhäuser, Basel 2017.
- [10] „Savioz Fabrizzi Architects Roduit House, Chamoson”, *Archdaily* [online], hozzáférhető: <<https://www.archdaily.com/494130/roduit-house-transformation-savioz-fabrizzi-architectes>> [utolsó belépés: 2019-11-30].
- [11] Herschdorfer, Nathalie – Birke von Graevenitz, Maya (eds): *New Swiss Architecture*, Thames and Hudson, London 2016.
- * Az adatok a Savioz Fabrizzi Architectes iroda által a szerző rendelkezésére bocsátott projektleírásból származnak.
- ** Az épület fotóinak elkészítéséhez köszönet jár St. Maurice akkori apátnak, Joseph Roduit (1939–2015) atyának, aki ottjártamkor váratlanul is fogadott, és a zárva tartás ellenére kinyitotta a kolostort, felvitte a tetőszerkezetre.
- Építész:** Savioz Fabrizzi Architectes
Megbízó: Saint-Maurice Apátság
Statika: Alpatec SA, Martigny,
Fotó: Wettstein Domonkos

A Janus Quadrifrons (négyarcú) diadalív és ókori piac tér szomszédjában álló épület külsején nem látszanak a nagyszabású átalakítások

NOUVEL ÉS RÓMA

Az Alda Fendi Alapítvány kortárs galériája a Forum Boariumon

Építész:

Jean Nouvel

Amikor palotája erkélyéről a cézár letekintett a Hippodrom fogathajtóira, szeme jobb sarkából látta a Forum Boariumot. Ez volt Róma nyugati kapuja, ahová a Tiberisen felúszó kereskedőhajók érkeztek, jobbra friss húsáruval megpakolva. Itt állt őrt a Porta Flumentana két álmos társával, és innen indult Aemilius hídja a folyón túlra. Hajnalban a Palatinus-domb még árnyékot vetett Hercules kör alakú és Portunus szögletes templomára. Északra, a zöldségpiac ősrégi porticusa és a városfal között a Marcellus-színház homlokzata ívelt, megkoppott párkányát vörösre színezte az ébredő fény. Még fel-

idézte a vért, ami elsőként ezen a köztéren serkent ki egy pórul járt gladiátorból. A rituális viadal etruszk szokásnak engedve később is látványossága volt számos gyászmenetnek, ami erről a helyről, Carmenta nimfa szentélyének érintésével tartott a Mars-mezőre.

Valamikor I. Constantinus és epigon utódainak korában épült fel Janus diadalíve a Forum Boarium palotadomb felőli végében. A kétarcú istenséget ritkán négy arccal ábrázolták, és itt ez utóbbinak felel meg a négy irányba tekintő kapu. Innen a neve is: Janus Quadrifrons. Furcsa szerzet, amit talán már a római pol-

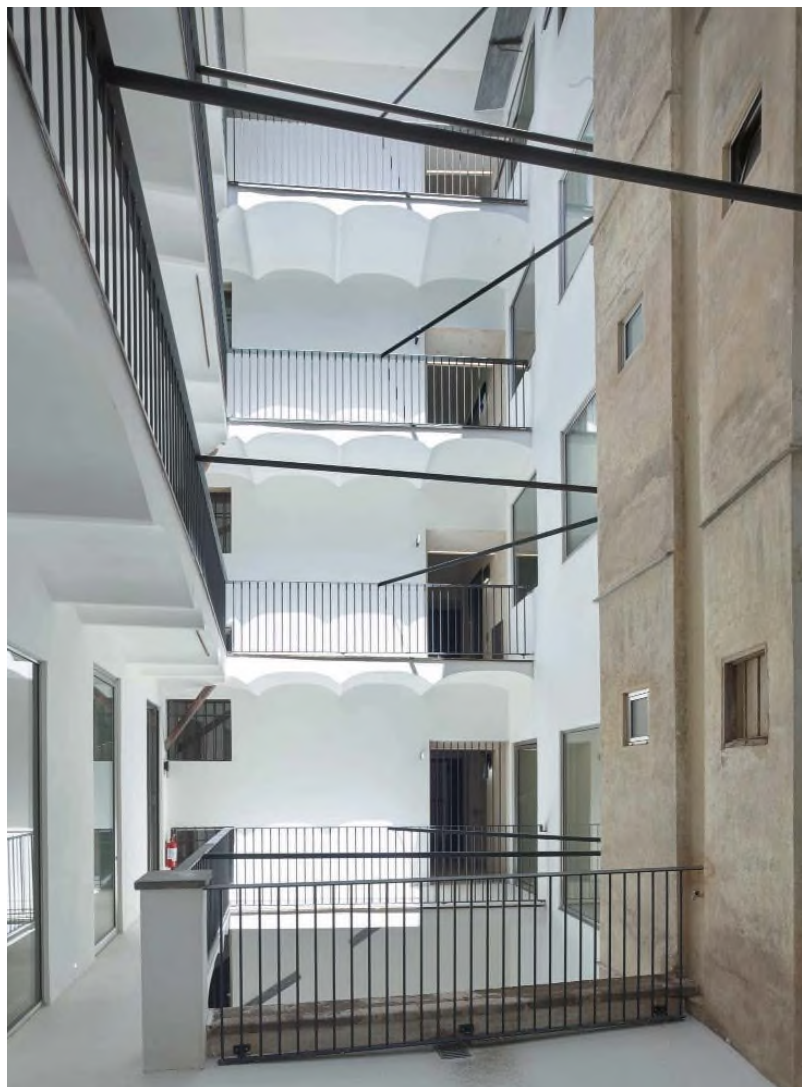
Bejárat az egyik földszinti galériába. Köztér és enteriőr egymás kiterjesztései

A „nap udvara” névre hallgató központi átrium

gár sem értett. Hasonló díszkapuk inkább a provinciákon épültek, például az ausztriai Carnuntumban, vagy sugárutak kereszteződése fölött, amilyen Septimius Severus császár quadriporticusa volt a líbiai Leptis Magnában. Rómában azonban inkább csak egy rendeltetés nélküli szoborként állhatott – mások szerint a vásárra vitt ökröket terelték be alá, amikor esett az eső.

A késő római építmény nem nyújtott egységes látványt, mert köpenyét bontott épületelemekből rótták össze, amelyek már nem láthatóak. Spóliumaival (zsákmányolt díszítményeivel) megrakottan éppoly zavarba ejtő lehetett egykor, mint Európa leglátogatottabb építészeti szinkretizmusa, a velencei Szent Márk-székesegyház és kapuzata ma. Az összehatást már az ókorban is a töredékek festői teljessége határozta meg [1], pont úgy, mint a Rocca Giuvine-palotából ide költöző Alda Fendi Alapítvány kortárs galériáját, amely ma – Urs Fischer allegorikus szobra után – a Palazzo Rhinoceros nevet viseli.

Mondják, hogy egy időben (talán Bonaparte Napóleon korában) a latin szellem inkább a franciákban élt tovább, erre utaltak a szóbeszédben párhuzamosan hangoztatott, néha egymásnak ellentmondó szavak, mint a *gloire*, az *empire* vagy a *république*. Az árkádok sora Constantinustól a Carrousel-kapun át a párizsi Défense negyed modern portáljáig ível, míg a festőiség a Colosseumtól Monet Roueni katedrális-sorozatán át Jean Nouvel építészig. [2] A rómaiakat, ahogyan később a franciákat – mérnöki hagyományaik ellenére – mindig is

„Poroszsüveg”-födém, csupasz téglafal, fém áthidalók, fények és árnyékok – egy emeleti kiállítótér

Nyers felületekkel határolt közlekedőtér derengő fényekkel – a „hold udvara”

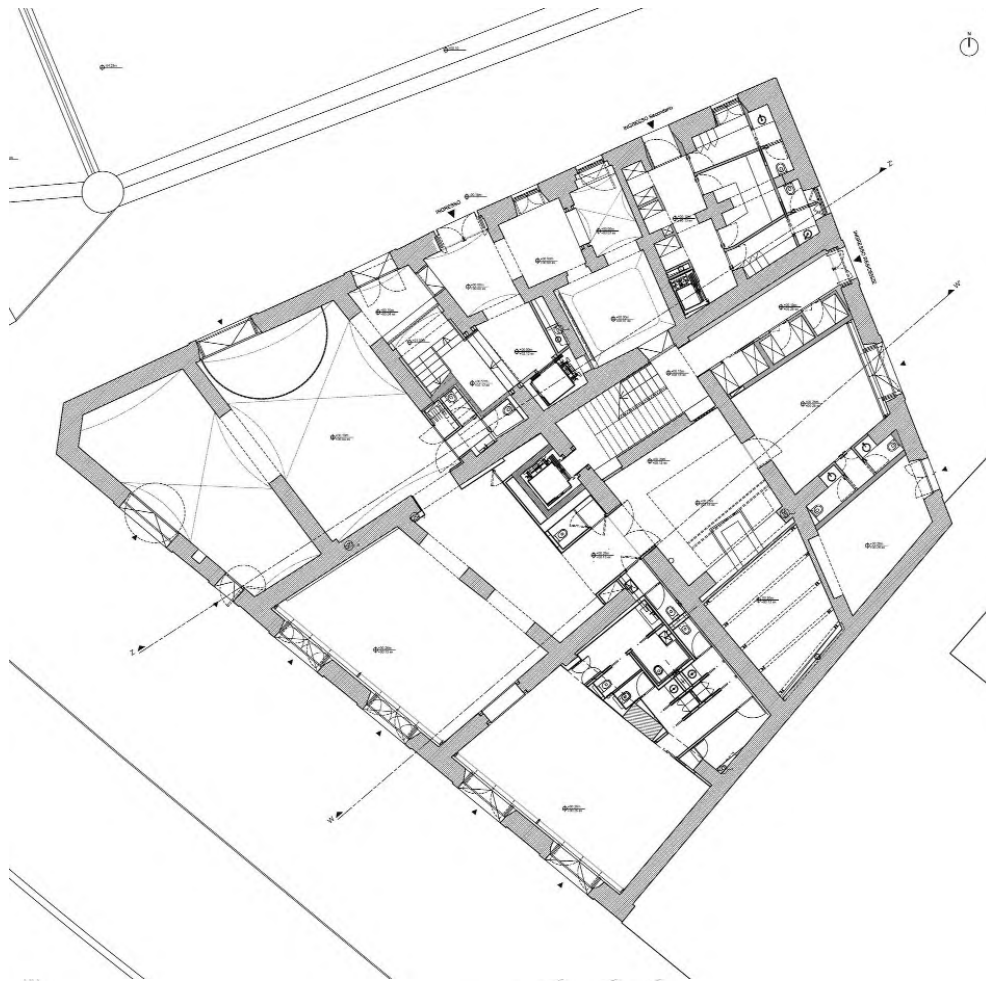

az illúziók és nem a tárgyi világ megfogható dolgai vonzották. A színek, amelyek ezer oldalról mutatják be ugyanazt, valamint a kollázs, amely a széttagolt részletekben talál egyensúlyt.

A Janus Quadrifrons melletti három összekapcsolódó ház felújítását Nouvel kutatással kezdte. Célja az volt, hogy az összetett térrendszer enteriőrjeiben mindenütt megmaradjon egy-egy töredék az eredeti padlóburkolatból, vakolatból vagy falfestésből. Noha a 17–19. századi, viharos állapotú műemlék háztömb fiatal a környezetéhez képest, Nouvel szinte az antik maradványoknak kijáró bánásmódban részesítette. Óvakodott az épület renoválás értelmében vett „rendbehozatalától”, ezért a homlokzatokon megmaradtak az apróbb hibák és időmarta hiányok. A korszerű elemekkel kiegészített kollázs történeti részletei a festői szemlélet híján valószínűleg elpusztultak volna.

Még az úgynevezett falkutatás is a látvány szolgálatába állt. A történeti épületek megismerését célzó, tudományos igényű elvégzett roncsolásos eljárás [3] nyomait rend szerint el szokták takarni a kutatás befejeztével, itt azonban megmaradt a vakolat bontásából származó „térképminta”. A matt, de színes felületek mellett jól érvényesülnek a beépített monokróm fémszerkezetek.

A kísérleti művészház és hotel szintjein kiállítótereket és kivethető lakosztályokat egyaránt találunk. A korábban csak avantgárd happeningjeiről híres, ma már turisztikai vállalkozássá bővült Alda Fendi Alapítvány arculatához (Rooms of Rome) hozzátartozik a romtextúra. A lépcsőházak lecsupaszított téglafalára szerelt stabi-

Földszinti alaprajz

Piano nobile, emeleti alaprajz

Hagyományos szerkezetek és ipari esztétika keveredése a stúdiószobákban

Építész: Jean Nouvel (Ateliers Jean Nouvel)

Építető: Agrippina Srl (Fondazione Alda Fendi Esperimenti)

Tanácsadó építész: Aurélien Coulanges

Projektfelelős: Alessandro Carbone, Livia Tani

Építész munkatársak: Angela Bello, Michela Fresiello, Kristian Sullivan

Látványtervek: Benjamin Alcover, Mizuho Kishi

Grafikai terv: Eugénie Robert, Natalie Saccu de Franchi, Vatsana Takham

3D modell: Angela Bello

Belsőépítész: Floriane Abello, Sabrina Letourneur, Filippo Francescangeli, Ernesti Mistretta, Hyojin Seong

Fotókiállítás: Alessandro Imbiraco

Statika: Studio Croci & Associati, STI Engineering Srl.

Projektmenedzsment és költségvetés: J&A Consultants

Műemlék: Valeria Casella

Akusztika: Ing. Stabia

Urbanisztika: Alessandro Stella

Régészet: Salvatore Barrano

Talajmechanika: Roberto Menichelli

Konyhatechnológia: Tervi Srl.

Generálkivitelező: RC Costruzioni (Antonio Papsorgio)

Fotó: Ateliers Jean Nouvel

lizálórács, az U acél pillérek és nyílászathidalók, a felvonó és a lépcsőkoriátok jól mutatják, mit tett hozzá a jelen a múlthoz. [4] Sajátos átmenetet képez a lépcsőlemez anyagát adó beton és a vele azonos színű nyers vakolat, amely a falakat hibáit pótolja ki. A falakat belül több helyütt üveg takarja, ilyen módon értékesnek feltüntetve a köznapit, vagy megkerülve a helyreállítás felelősségét.

A három bérház belsejét közös udvar és az emeleten körfolyosó köti össze. Bejuthatunk közvetlenül az utcára nyíló több kiállítótéren keresztül is. A kirakatként feltáruuló szalonok részei az ókori piactérnek, a szegélyező járdák Sampietrini kőburkolata az épület falsíkján belül is folytatódik. Miután e meghívásnak engedtünk, dönthetünk úgy, hogy utunkat az emelet felé folytatjuk. A körfolyosós átrium körül minden irányban találunk

Multifunkciós rendezvényter eltolható tükörfalakkal, saroktükörrel és zárható konyhapulttal

Töredékként megőrzött burkolatrészeket, tükörrel visszaadott termélység, ablak a régmúlra

stúdioszobákat, kiállító- és rendezvénytereket, gyakran egymással szoros közösségben. A helyiségek között nincsenek éles határok, pontos használatuk nem eldöntött. Nouvel jobbára csak a teherhordó falakat tartotta meg, a válaszfalak helyére térbe állított paravánokat és acélból készült, elrejtethető konyhaszandokat tervezett. A sallangjaitól megtisztult, mégis színes térsor kísérlet egy olyan művészeti központ megteremtésére, amelynek az előadóművészet és a szabad installáció éppúgy része, mint a fogyasztás, a társasági élet vagy az alkotói magány.

A földszinti és emeleti termek, illetve az átrium között jelentős hangulatkülönbséget tapasztalunk. Két utóbbi egyszerű, uralkodóan fehér tér, amelyek mennyezete acélgerendákat áthidaló, alacsony záradékú boltívsor, vagyis poroszüveg-boltozat. A kiállítóterek és udvarok atmoszférájuk szerint jelképes tematikát követnek: a nap udvarát a hold udvara váltja. Előbbi világos, levegős, utóbbi sötét, barlangszerű, ahonnan az éjszaka hangulata nem távozik egy percre sem. Feszültségek keletkeznek időben és jelentésben: a gépház nyitott szerkezetként táru fel a napudvar antik romjain, a holdbéli belsőt Giovanni Battista Piranesi képzeletbeli börtöne (Carceri d'invenzione) ihlette. [5]

Keresztmetszet az átriumon át

A fényhatások és fragmentumok mellett Nouvel él az illuzionizmus egyéb eszközeivel is. „Többé nem érdekes, ami egy pillanat alatt megérthető” – vallja meggyőződéssel. Hogy az egyértelműséget tovább vitassa, kihajtható tükörlemezekkel és eltolható falakkal növeli a termélységet és bővíti a térhasználat lehetőségeinek körét. A tükörök egyúttal arra is alkalmasak, hogy egy-egy éppen maradt szobasarkot megkettőzve teljesebb benyomást adjanak az egykori térbelsőkről. Itt-ott fotók is segítik az emlékek megidézését, amiben meghatározó szerepe van az ablakoknak, pontosabban annak, amire azok tekintenek: a Forum Boarium látvány-töredékeinek.

A hat szintet végül egy étterem és tetőterasz zárja le, ahonnan körpanorámát élvezhetünk. A távolban látszik Vittorio Emanuele „Írógép” emlékműve és a Vatikán nyújtott kupolája. A Palatinus árnyékában megpihenve visszatérünk a cézár pillantásához. [6] A töredékek összeállnak, ismét a Városban vagyunk.

Katona Vilmos

Irodalom / References

- [1] Norberg-Schulz, Christian: *Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture*, Rizzoli, New York, 1980, pp 138–165.
- [2] Nouvel, Jean: „Jeu d'apparences: Fondation Cartier, Paris”, *Techniques & architecture*, No 415 (1994), pp 26–31.
- [3] Haris, Andrea: „Műemlék épületek kutatásának módszertana és annak változása”, *Műemlékvédelem*, Vol 48, No 5 (2004), pp 297–302.
- [4] Reginato, James: „Rome redux: Jean Nouvel blends the historical and the contemporary for Alda Fendi's arts organization”, *Architectural record*, Vol 207, No 2 (2019), pp 31–32.
- [5] Fondazione Alda Fendi [honlap], hozzáférhető: <<https://fondazionealdafendi-esperimen.ti.it/index.php/fondazione>> [utolsó belépés: 2019-11-06].
- [6] Ullmann, Tamás: „Örök visszatérés és gyűlölet”, in Laczkó Sándor – Dékány András (eds): *Lábjegyzetek Platónhoz*, Vol 6, Pro Philosophia Szegedi Alapítvány / Magyar Filozófiai Társaság, Szeged, 2008, pp 234–244.

A megújuló sümegi
püspöki kastély
a vár látképevel

AZ ÉPÜLETEK SZELLEMI ÚJJÁSZÜLETÉSE

Nemzeti Kastélyprogram és Nemzeti Várprogram

A Nemzeti Kastélyprogram és Nemzeti Várprogram keretében 39 műemlék – 20 kastély és 19 vár – újul meg, nemcsak régi szépségüket nyerik vissza, hanem új funkciókkal is gazdagodnak, hogy – adottságaikhoz igazodó módon – megfeleljenek a mai kor turisztikai igényeinek.

A program célja, hogy a műemlék-helyreállítás és az örökségmegőrzés alapvető szempontjai mellett egységes, Európában is unikális, jól értékesíthető turisztikai termékcsomag valósuljon meg, amely valóban érdekli a látogatókat. Egy-egy vár vagy kastély szinte mindig az adott település jelképe, szimbolikus értékű helyszín, különleges helyet foglal el a köztudatban, ezért fontos eszköze lehet a helyi identitás erősítésének. A várak, kastélyok a fejlesztési koncepció alapján egyre inkább közösségi térként is szolgálnak majd. Ha a vendég jól érzi ma-

gát, jelentősen több időt tölt el, ez növeli a bevételt, amelyből a műemlék fenntartható.

Fontos cél tehát az épületek szellemi újjászületése is: fizikai rehabilitációjuk mellett szellemi rehabilitációjuk is megvalósul. A várak, majd a kastélyok évszázadokon keresztül a magyar és az európai kultúra „fellegvárai” voltak, most a 21. századi igényeknek megfelelően újraértelmezett formában kapják vissza ezt a szerepüket, jól illeszkedve az épületek műemléki adottságaihoz. Olyan közösségi és kulturális terek jönnek létre, amelyek különböző művészeti ágakat felölelő programokat kínálnak a látogatóknak.

A komplex funkciót betöltő, többféle bevételi forrásra támaszkodó objektumok egységes rendszerbe foglalt láncot alkotnak majd, egységes, nyugat-európai színvonalú

turisztikai desztinációként. Az egyes vonzerők hozzájárulnak a kistérség gazdaságának élénkítéséhez, a munkahelyteremtéshez és a vidékfejlesztési célokhoz, és úgynevezett multiplikatív hatással is rendelkeznek majd: a környező kis- és középvállalkozók rácsatlakozhatnak az európai uniós és hazai forrásból turisztikai vonzerővé fejlesztett, korábban romos és kihasználatlan műemléki szolgáltatások struktúrájára.

A program az ország egész területét lefedi. Művészet-történeti szempontból a legszínvonalasabb épületek szerepelnek benne, nemzetközi szintre emelve a kastély- és várláncot, amely a magyar épített örökség egyik legfontosabb megjelenítője lesz.

Fontos, hogy hiteles, ugyanakkor friss és interaktív kiállítási tartalom fogadja az épületbe látogatókat. Minden helyszín egyedi, a kiállítási tematika ehhez illeszkedő jellemzőkkel rendelkezik, ezáltal az egykori magyar kastély- és várélet minden rétege bemutatásra kerül. Alapvető cél, hogy a kiállításnak olyan grafikai arculata és olyan atmoszférája legyen, amellyel a vendégek azonosulni tudnak. A program nagy hangsúlyt fektet az előkészítő munkára: a falszöveget, a régészeti, a restauratori, a levéltári, a tervtári, a köz- és a magányújteményekben végzett kutatások alapján összeállt adathalmaz kreatív és közérthető feldolgozásával áll össze egy olyan kiállítás, amely vonzza a látogatókat, és elidőznek benne. Az épületek múltját a történetmesélés, az anekdoták mentén is megismerhetik a látogatók. Minden helyszínen bemutatásra kerülnek az egykori birtokos családok egymást váltó generációi, megelevenednek a történelemkönyvekből ismert nemesi családok tagjai. A kastélyban, várban zajló életmód, a főúri család hétköznapi és ünnepei, sőt, a személyzet feladatai is a kiállítás részét képezik. A koncepció fontos eleme az interaktív és multimédiás eszközök használata és kiállításokba építése. Így be lehet például mutatni az épületek kinézetét különböző építési korszakokban, virtuális túrát lehet tenni a kiterjesztett valóság alkalmazásával a műemlék falai között különböző történelmi korokban, vagy holoprojektoros vetítéssel láthatóvá válik egy makettben, hogy az épület egyes helyiségei milyen célt szolgáltak, milyen tevékenységet végeztek ott egykor. A kastély vagy vár látogatási útvonalának végigjárására a hagyományos idegenvezetés mellett lehetőség nyílik többnyelvű táblagépes, azaz tabletes, visual guide-os eszköz segítségével is.

Folyamatban lévő felújítások:

- ▮ bajnai Sándor-Metternich-kastély
- ▮ dégi Festetics-kastély
- ▮ fehérvárcsurgói Károlyi-kastély
- ▮ füzérradványi Károlyi-kastély
- ▮ nádasdudányi Nádasdy-kastély

- ▮ oroszlány-majkpusztai Esterházy-kastély és kamalduli remetesség
- ▮ szabadkígyósi Wenckheim-kastély
- ▮ tatai Esterházy-kastély
- ▮ sümegi püspöki kastély
- ▮ egri vár
- ▮ füzéri vár
- ▮ mosonmagyaróvári vár
- ▮ szögligeti Szádvár

Néhány folyamatban lévő projekt rövid bemutatása

Bajna – Sándor-Metternich-kastély

Megújulnak az „Ördöglovas”, gróf Sándor Móric kastélyának külső és belső terei, megvalósul az Alessandro Sanquirico, a milánói Scala díszlettervezője által tervezett „etruszk” és „pompeji”, valamint a „Raffaello-terem” falfestéseinek restaurálása. A Hild József által tervezett klasszicista kastélyban a 19. századi főúri reprezentációt és a főúri szórakozást is bemutatják. Az élményközpontú kiállítások végigjárása során a látogató megismerheti a kastélyban élő család tagjainak, elsősorban Sándor Mó-

A bajnai Sándor-Metternich-kastély a felújítási munkálatok közben

Az angolpark mellett a dégi Festetics-kastély is új attrakciókkal telik meg

Új élményekkel vár majd a nádasd-
ladányi Nádasdy-kastély

ric grófnak a kalandos életét, valamint betekintést nyerhet a 19. század divatikonjájának, Pauline von Metternichnek a hétköznapijaiba. [1; 2]

Felújítás közben a füzérradványi
Károlyi-kastély

Dég – Festetics-kastély

Megvalósul a Pollack Mihály által tervezett klasszicista kastély részleges felújítása, megújul a rózsakert, a Hollandi-ház és egyéb kerti építmények, valamint a vendégfogadás feltételei is megteremtődnek. A kastély kiállítótermei a Festetics család dégi grófi ágát és életét mutat-

ják be az érdekességek mentén. A kastélykertben olyan élményelemek lesznek, mint a drótkompos átkelés a tavon, az interaktív játszótér, valamint a korabeli sportélet megidézésére a nosztalgiatenisz és -futball, korhű sportfelszerelésben. [3; 4]

Füzérradvány – Károlyi-kastély

A kastélyépület legnagyobb részét felújítják, a reprezentatív terek archív fotók alapján kiállítótertként újulnak meg. Fejlesztik a kilátótoronyt, a kastélypark korábbi re-

és a belső udvar rendezése. A kastély falképeit is alkotó Franz Anton Maulbertsch művészetét középpontba állító „Tágra nyílt szemmel” kiállítás megidézi a 18. századi barokk Sümeget. Korabeli sümegi karaktereket ismerhetünk meg a megmozduló, grimaszoló falfestményeken keresztül, a kukucskálódobozok segítségével 18. századi multságokon vehetünk részt. A beltéri videomapping a falképek virtuális rekonstrukcióját teszi lehetővé, ezzel is segítve az élményszerű ismeretszerzést. [9; 10]

konstrukcióból kimaradt részeit pedig kertépítész rendezi. Az attrakció központi tematikája az egykori, 1930-as évekbeli kastélyszálló életének komplex megidézése. A kiállítóterekben a látogató megismerheti a Károlyi család és a kastély történetét, valamint bepillantást nyerhet a lakáskultúra, a divat és az itteni filmforgatók világába is. [5; 6]

Nádasdladány – Nádasdy-kastély

Felújítják a földszinti reprezentatív tereket, az Ősök csarnokát, az ebédlőt és a könyvtárat, emellett új kiállító- és múzeumpedagógiai terek létesülnek. Megújul a kastélypark és tava is. A Nádasdy grófok életét bemutató „A legendák kastélya” című élményalapú interaktív kiállítás valós emberi történetekre épül, idő- és térbeli utazásra hívja a látogatókat. A főúri mindennapok, a társasági élet, a lakáskultúra, a sportélet és a vadászatok virtuális élményterben lesznek bemutatva. [7; 8]

Sümeg – püspöki kastély

Felújítják a kastélyépületet és a fogadóteret, megvalósul a barokk enteriőrök részleges rekonstrukciója, az előkert

Tata – Esterházy-kastély

Megújul a kastélyegyüttes főépülete, helyreállítják a belső udvart, a hátsó park bejárhatóvá válik. Reprezentatív rendezvényttereket alakítanak ki kávézóval és ajándékbolttal, valamint új, egyedi, élményalapú interaktív kiállítás nyílik a kiállítóterekben, amely az Esterházy család szerteágazó diplomáciai kapcsolatrendszerét, a házasságok fontosságát, valamint ezen keresztül a női főúri életformát mutatja be. Az eredeti enteriőrökkel helyreállított, berendezett szobák megidézik a férfiak, nők és gyermekek kastélybeli hétköznapjait és ünnepeit. Bemutadják a kuriózumnak számító márvány és hollandi csempés fürdőszobákat is. [11; 12]

Virág Zsolt

Irodalom / References:

- [1] Rados, Jenő: *Hild József életműve*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1958, p 81.
- [2] Virág, Zsolt: *Magyar Kastélylexikon IV, Komárom-Esztergom megye kastélyai és kúriái*, Fo-Rom Invest, Budapest 2003, pp 16–23.
- [3] Bibó, István: *Pollack Mihály*, Holnap Kiadó, Budapest 2008, p 87.
- [4] Virág, Zsolt: *Magyar kastélylexikon III, Fejér megye kastélyai és kúriái*, Fo-Rom Invest, Budapest 2005, pp 46–48.
- [5] Sisa, József: „A füzérradványi kastély”, *Ars Hungarica*, Vol 27 (1999), No 1, pp 5–79.
- [6] Gerle, János: *Ybl Miklós*, Holnap Kiadó, Budapest 2014.
- [7] Sisa, József: *A nádasdladányi Nádasdy-kastély*, MÁG, Budapest 2004.
- [8] Virág, Zsolt: *Magyar kastélylexikon III, Fejér megye kastélyai és kúriái*, Fo-Rom Invest, Budapest 2005, pp 123–125.
- [9] Koppány, Tibor: *Sümeg püspöki kastély – Tudományos elődokumentáció*, Budapest 1990.
- [10] Virág, Zsolt: *Magyar kastélylexikon XI, Veszprém megye kastélyai és kúriái*, Fo-Rom Invest, Budapest 2012, pp 271–277.
- [11] Merényi, László, et al: *Fellner Jakab*, Építésügyi Tájékoztatási Központ, Budapest 2002, pp 26–29.
- [12] Virág, Zsolt: *Magyar Kastélylexikon IV, Komárom-Esztergom megye kastélyai és kúriái*, Fo-Rom Invest, Budapest 2003, pp 16–23.

A tatabi Esterházy-kastély visszakapta eredeti színezését

SZÖVEGMONTÁZS EGY SAROKHÁZRÓL

Szabad György Országgyűlési Irodaház,
Budapest, Kossuth tér 6–8.

Nézet a Parlament árkádja alól. Jóllehet szerethető épület volt a Pintér-ház, a tér elméleti rekonstrukciójával egy esztétikai értelemben rendkívül zárt urbanisztikai egység jött létre

2012-ben született meg a kormányhatározat, amelyben a kormány elkötelezte magát, a Kossuth tér [1] 6–8. szám alatti irodaház átalakításával kapcsolatban. A határozat a homlokzat rekonstrukcióját tűzte célul, ami nyitva hagyta azt a kérdést, hogy az épület késő modern homlokzatának rendbe hozása vagy a korabeli historizáló térformálási elképzelések megvalósítása a követendő út. A Kossuth Lajos tér rekonstrukciójával párhuzamosan azonban mindez nem valósult meg – miközben a kormányhatározatban szintén hivatkozott Wellisch-ház (Kossuth Lajos tér 2–4.) visszanyerte eredeti nagyvonalú tetőidomát, és homlokzati „ránccfelvarráson” is átesett. A késelem legfőbb oka a tulajdonviszonyok bonyolultsága és az épület tulajdonosi és használói jogaival kapcsolatban évtizedek óta zajló szövevényes perek lezáratlansága volt.

A kusza jogi helyzet végül 2015-re, kisajátítással rendeződött. Ezzel dőlt el véglegesen, hogy az Országgyűlés Hivatala lesz az épület kizárólagos használója és vagyongazdálkodója. A szándék továbbra is ugyanaz maradt: az épület a lehető legjobban illeszkedjen a tér arculatához, implicit módon megengedve azt is, hogy a rekonstrukció a Közmunkák Tanácsa által 1928-ban elfogadott szabályozási terv elvei szerint, [2] a Hüttl Dezső által rajzolt térfalak figyelembevételével valósuljon meg. A sarokterekre 1972-ben Pintér Béla tervei szerint épült MTESZ-székház [3] ennek az ideának nem felelt meg, így 2015-ben ötletpályázatot hirdettek annak érdekében, hogy kiderüljön, milyen építészeti lehetőségeket rejt az épület felújítása, miképp egyeztethető össze a Közmunkák Tanácsa által rögzített idea a szocialista modernizmus örökségével (ugyancsak a Pintér-házról írt kritikát Kubinszky Mihály [4]).

Az Országgyűlés Hivatala által hirdetett verseny győzteseit kiemelten magas díjazás várta, a nyertes pályaművekre kettőszázezer eurót különítettek el. Noha a kiírás valamiképp a korabeli szabályozás mögötti városépítészeti elveket kívánta folytatni, nem zárkózott el attól, hogy mindez a mai építészeti elvekkel, anyaghasználattal és formanyelvvel összhangban történjen. A pályázatra érkezett megoldások a faszádizmus jellegzetes példái lettek. Vagy a Pintér-épület homlokzati rendje elé feszítették a Hüttl-variánst – mely utóbbi szinte elhagyhatatlannak bizonyult akkor, amikor építészetre fordították azt a feltételt, hogy „a Kossuth tér térfalai egymással összhangban álló, egymásra építészetileg reflektáló módon valósuljanak meg, a déli térfal pedig önmagában egységes homlokzati képet alkotó, nagyvonalú megjelenésű legyen” (az egykor publikus kiírás szerint). A javaslatok egy másik csoportja az előzőekkel ellentétesen, dekorált üvegdobozként tekintett a Pintér-házra, és az épület epidermiszén jelenítették meg az ekként grafikává

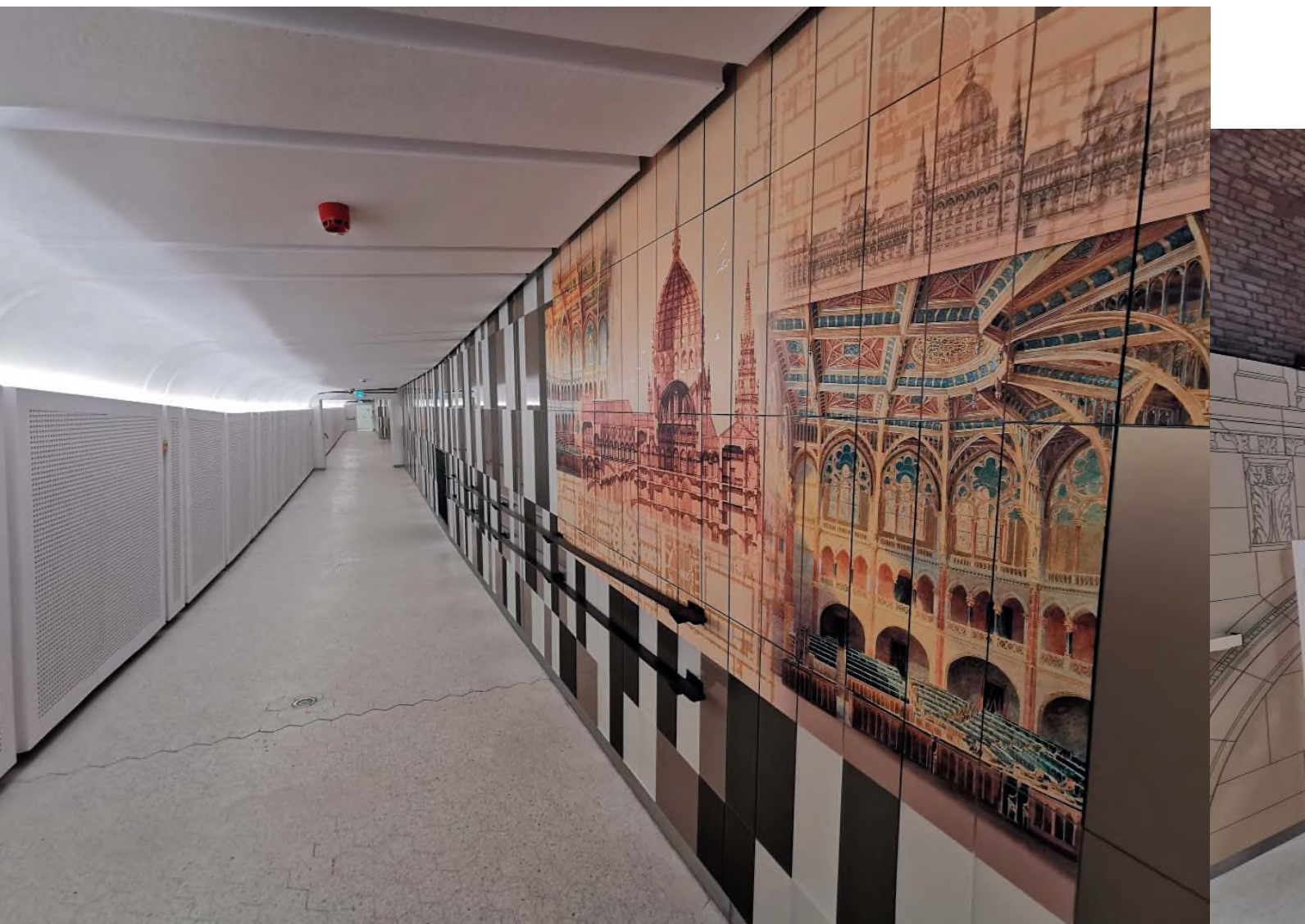
váló Hüttl-vázlatot. [5] Harmadik megoldásként – ahogy ezzel a kiemelt megvételben részesített Arch-Studio is élt – Édouard François párizsi Hilton-megoldását adaptálták. Ebben az eljárásban a Hüttl-homlokzat absztrahált reliefjébe vágtak nyílásokat annak érdekében, hogy áthidalhatóvá válják az eltérő belmagasságok és szintszámok problémája. A megoldásokból leginkább az ötlet hiányzott. A legtöbb induló valamiféle elvszerű választ kívánt adni régi és új, létező és elképzelt, idealizált és hétköznapi találkozására, ebbéli erőfeszítéseiket azonban éppúgy akadályozta a posztmodern emléke, mint a rekonstrukciók kapcsán Európa-szerte zajló viták. Megoldásként tehát szükségképp nyúltak a már bejáratos műfogásokhoz, ami viszont szükségképp tartotta a tisztes iparosszinten az egyes javaslatokat.

A negyven beérkezett pályaműből harminchat bizonyult érvényesnek, de ezek egyike sem nyerte el igazán a kiíró tetszését, ezért 2016 tavaszán beszerzési eljárást

Építész: Vadász Bence

Az első udvar. A ferde tetejű üveg-tető alatt az aula „biztonságos”, beléptetés utáni térszakasza

A Parlamentet az irodaházzal összekötő föld alatti folyosó

indítottak, amelyet a metróút jegyző Uvaterffel konzorciumra lépő Vadász Építész Stúdió nyert el. Az eljárás rendkívül szigorú feltételeket szabott. A nyertesnek 2016 júniusáig öt homlokzati variánst kellett kidolgoznia, amelyek mellé újabb öt változatot volt köteles készíteni, amennyiben az első kör nem nyeri el a megbízó tetszését. [6] A szerződés tartalmazott egy olyan kitélt, amely lehetőséget adott a megrendelőnek arra, hogy elálljon a szerződéstől, amennyiben a második kör is eredménytelennek bizonyul. Az első ütemben készült hat vázlat ezért is mozgott meglehetősen széles esztétikai horizonton. Volt olyan megoldás, amelyik lágy vonalvezetésével pusztán idézte a Hüttl-grafikát; volt a mai szemhatáron retró-pomónak tűnő javaslat is, és olyan is, amelyik egyfajta rétegsűrítmenyként jelenítette meg az egymásra vetülő lizénák, pillértagolások, födéme és nyílások rendszerét. Ami közel azonos volt az összes megoldásban, hogy előtétfallal, kulisszaként rendelt építészet a Hüttl-rajzhoz.

Az első körös vázlatok nem nyerték el a döntéshozók tetszését, de érthetően ezen túl is kellemetlenül érte Va-

dász Bencét a hír, hogy a Pintér-ház szerkezetét emésztő betonkorrozó miatt egy új épület árával ér fel annak statikai rendbetétele. A tény, hogy rosszul vették fel a mértékadó talajvízszintet, [7] oly mértékű károkat okozott a Pintér-ház pincéjében, hogy egyszerűbbnek tűnt elbontani az egész szerkezetet és a Hüttl-homlokzat által diktált belmagasságokkal felépíteni egy új házat. Magyarán: elkészíteni egy sosemvolt épület rekonstrukcióját. Mindez új programot, új megbízást, újrainduló tervezést jelentett, amelynek végén, 2017 januárjában emelkedett jogerőre az építési engedély. Miközben egyszerűsödni látszott a komoly kompromisszumokkal áthidalható homlokzat-kihívás, a Pintér-épület bontása sem oldott meg egy fontos statikai problémát. Azon túl, hogy felmerült annak lehetősége, hogy esetleg felúszik a metró, hiába bizonyultak megfelelőnek az alapok, ezek – illetve az alatta lévő metrószerkezetek – nem bírtak volna el egy maghószigetelt tömbkő homlokzatot, ami viszont tökéletesen tehetné volna a történeti hatást.

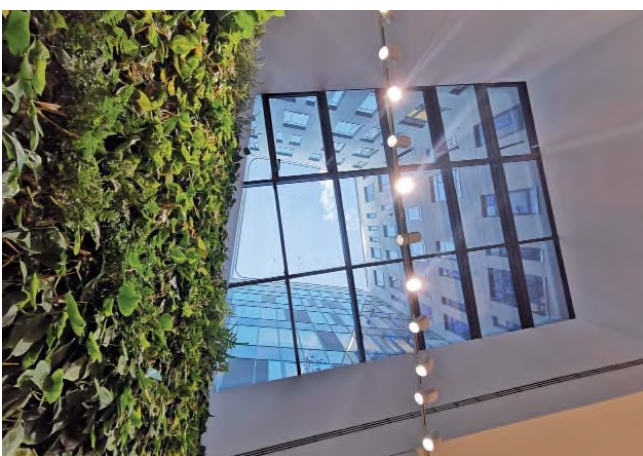
Ha létezik kritikai fogás ezen a házon – egy picit félre téve azt az egyébként nagyon izgalmas és szempontokat

még bőséggel tartogató vitát, [8] hogy lehet-e, kell-e belevágni az efféle újjáépítésekbe –, nos, ebben ez esetben az egyetlen, a járókelőben is felmerülő kritikai észrevétel

lémája nem azonos az építészet problémájával, miközben azt is rögzíteni kell, hogy a „jó” városi tér nem azonos a „széppel”, a „szimbolikussal” vagy a „politikaival”.

Egykori műhely, jelenleg az összekötő folyosót fogadó parlamenti tér

az lehet, hogy a homlokzat átszellőztethetősége miatt a fugákat szabadon kellett hagyni, ami – közelről legalább is – megszünteti a nehézkedés tektonikai illúzióját.

Személy szerint tudok azonosulni azzal a gondolattal, hogy a rekonstrukció képzetét kiterjesszük nagyobb városi egységekre, el tudom fogadni azt az álláspontot, hogy az urbanisztikai kompozíciók esztétikai alapegysége nem a homlokzat, hanem a térfal; hogy a város prob-

[9] Az elmúlt évtizedben a budapesti urbanisztika hírszer-fordulatával párhuzamosan zajlott le annak politikai fordulata, és ez a két jelenség voltaképp egyszerre verte az utolsó szeget a várostervező, a „szakember” koporsójába. A hatalom és a nép közötti közvetítőszerep lett felesleges azzal, hogy mindkét csapat – legyenek ők akár kik is – kidolgozta a maga eljárását az általa ideálisnak tartott környezetek alakítására. A nép kezdte a romkocsmákkal, a hatalom pedig tetőzte azt a szimbolikus és a politikai terekkel. Ebben a kontextusban nem nagyon sejlik alternatíva arra, ami a Kossuth téren történt, ha csak nem egy csoda, amely viszont – a nemzetközi ötélpályázat eredményére gondolva – elmaradt.

Közel optimális megoldásnak tűnt tehát a Hüttl-kompozíció befejezése, talányos maradt azonban, hogy milyen legyen a dunai homlokzat. Ehhez sorvezetőként a Vértanúk terére néző homlokzatot választották, feltételezve, hogy a mester maga is ilyet csinált volna, ha lehetősége nyílik befejezni a házat.

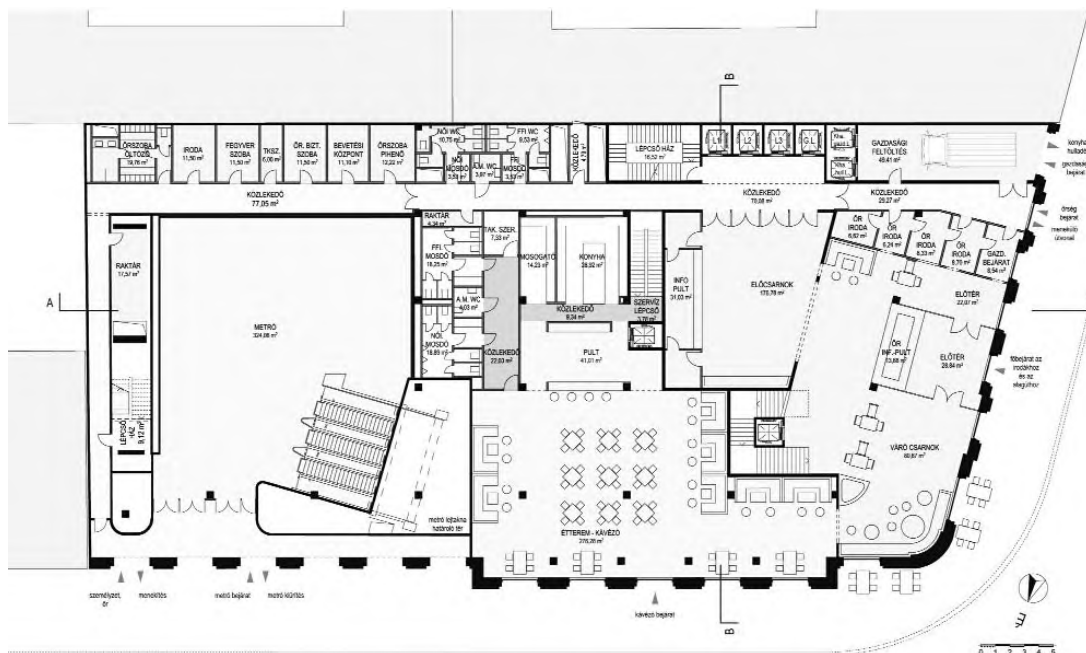
A belsőt tekintve ez egy viszonylag egyszerű, modern irodaház, néhány olyan egészen rendkívüli extrával,

Irodalom / References

- [1] Török, András – Wachslér, Tamás: „A Kossuth tér színeváltozásai”, in *A nevezetes magyar Országház és a tér, ahol áll, Országházi séták*, Az Országgyűlés hivatala, Budapest 2015, különös tekintettel: pp 273–275.
- [2] Siklóssy, László: *Hogyan épült Budapest? (1870–1930)*, Reprint, Állami Könyvtérjesztő Vállalat, Budapest 1985, (1931), p 285–287.
- [3] Sebők, Magda: „A Magyar Kereskedelmi Kamara székháza”, *Budapest*, 1974/5, május, pp 13–15.
- [4] Kubinszky, Mihály: „A Kereskedelmi Kamara Kossuth Lajos téri székháza”, *Magyar Építőművészet, Magyar Építőművészek Szövetségének Folyóirata*, 1974/1, p 63.
- [5] Smiló, Dávid: „A hatalom vakolása”, *Magyar Narancs*, 2016 április 14.
- [6] Vadász, Bence: „Az Országgyűlés Hivatalának Irodaháza, Budapest, Kossuth Lajos tér 6–8 alatt álló épület áttervezése a 312/2012 (07-03) számú kormányrendelet szerint”, in Dévényi Sándor – Sulyok Miklós (eds): *Élő műemlék – Rekonstrukció, de hogyan?*, A Magyar Művészeti Akadémia konferenciájúzeteti, szeptember 6–7, MMA Kiadó, Budapest 2019, pp 285–299.
- [7] Zubreczki, Dávid: „Egy ideális világban mindig ott állt volna – Interjú Wachslér Tamással a Kossuth tér új épületéről és emlékművéről”, *Index*, 2019-12-06, hozzáférhető: <<https://index.hu/kultur/epiteszet/2019/12/06/>> [utolsó belépés: 2019-12-12]
- [8] Cságoty, Ferenc: „A műemlékvédelem bizonytalanságai”, in: Dévényi Sándor – Sulyok Miklós (eds): *Élő műemlék – Rekonstrukció, de hogyan?*, A Magyar Művészeti Akadémia konferenciájúzeteti, szeptember 6–7, MMA Kiadó, Budapest 2019, pp 19–29.
- [9] Gerő, András: *Térről, A Kossuth tér története, Habsburg történelmi monográfiák 3*, Új Mandátum Könyvkiadó, 2008, p 20.

A beléptetés utáni aulater, felette az üvegteret és a függőleges kert

Alaprajz

Építész (OGYH Irodaház):

Vadász Bence

Építész (teljes projekt): Bretz

Gyula (Uvaterv Zrt.), Vadász Bence (Vadász és Tsai. Kft.)

Beruházó: Steindl Imre

Programiroda Nonprofit Zrt.

Generáltervezés: Uvaterv –

Vadász és társai – Konzorcium

Koordináció: Válay Zsolt

(Uvaterv Zrt.)

Építész munkatárs: Déri Dániel

(ZED Stúdió)

Építészet (alagút és**Országházon belüli munkák):**

Turján Csaba (Uvaterv Zrt.)

Tartószerkezet (OGYH**Irodaház):** Szaló Csaba

(Uvaterv Zrt.)

Tartószerkezet (alagút, transz-**formátor és Országházon belüli****munkák):** Kósa Tamás (Uvaterv

Zrt.)

Épületgépészet: Temesvári

László (Temesvári Tervező Kft.)

Épületvillamosság: Kelemen

Ferenc (Kelevill-FZ Kft.)

Szerkezeti részlettervek,**csomóponti részletek:**

Dudinszky Orsolya (Farsang és

Dudinszky Tervezőiroda Kft.)

Látványterv. A felső szintű sarokterasz az összes dolgozó számára nyitott

mint az erkélyek vagy a párkányszintű sarokterasz. A belsőépítészetért a ZED Építész Stúdió Kft. – Zimay Balázs, Déri Dániel, Varga Dániel, Kőmíves Ildikó és Kaszai Márton – felel: munkájuk eredménye a viszonylagosan nyugodt, semleges irodai környezet.

Az egyszemélyes irodák jellemzően a Kossuth térhez csatlakozó szárnyba és a dunai homlokzat mögé kerültek; a vezetői blokkok jellemzően a rizalit mögötti tereket foglalják el, az egyterű irodák pedig az udvarra néznek. Az épületszárnyak – részben ugyan, de – két udvart ölelnek: a metró-grundot egy acélszerkezetű zöldfal választja el a szomszéd gangtól és a csatlakozó tűzfalaktól. A sarok felé eső, jóval kisebb méretű bevilágító udvar homlokzataihoz Vadász Bencékék három nyílásméretet

határoztak meg: ennek variálásával, alak-háttér-szerű átfordításával alakítottak egy olyan ritmust, amely távolról a vonalkód-architektúrát idézi. A földszintre került egy étterem, ennek „felső” konyhája ugyancsak a földszinten van, a hűtők és az előkészítők pedig szigetszerűen szerveződtek a pincében.

Ez a ház nemcsak egy iroda, hanem a Parlamentben dolgozók adminisztrációs kapuja is. Belépés után lépcső vezet az alagúthoz, amely az Országház déli tömbjében kialakított fogadóteret köti az irodaházhoz. Innen újabb folyosó vezet abba az új, üvegteretű konferenciaterembe, amelyet a Parlament hármask számú udvarába installáltak.

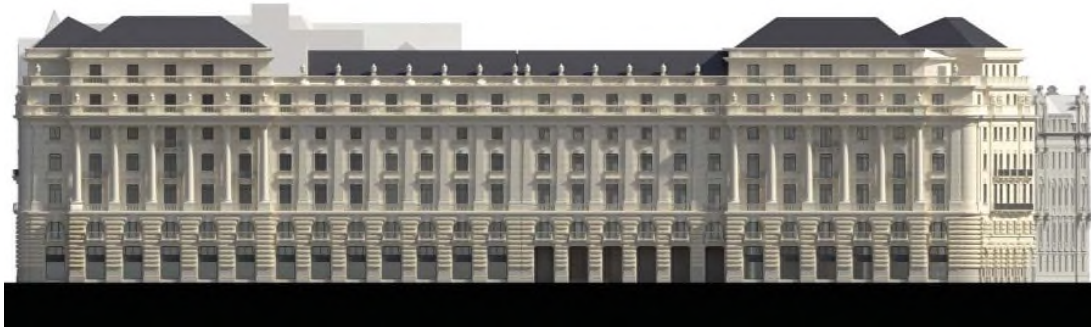
A beruházás negyedik eleme – az irodaház, az alagút, a konferenciaterem mellett – a Kossuth tér déli oldala

alatt elhelyezett „trafóváros”, amelyet az irodaház zavar-
talan energiaellátásáért kellett ide eldugni.

Jelen sorok írásakor nem lehet tudni, hogy a meg-
épült rekonstrukciók elhózzák-e a hazai kortárs építé-
szet poszthistorikus fordulatát – mondjuk, talán nem –, de
ha mégis, az komoly kihívásokat jelent majd az építés, a

közelíteni tudna ehhez a formakincshez. A másik: túlzot-
tan közel még a posztmodern átésző értékrelativitás és
kétértelműség: a gyakorlat, amely „gondolatként”, „kon-
cepcióként” adta el az „így is lehet, úgy is lehet viszony-
lagosságát”. Akármerre is fordul a jövőbeli rekonstrukci-
ók gyakorlata, termékeny tanulságként lehet rögzíteni,

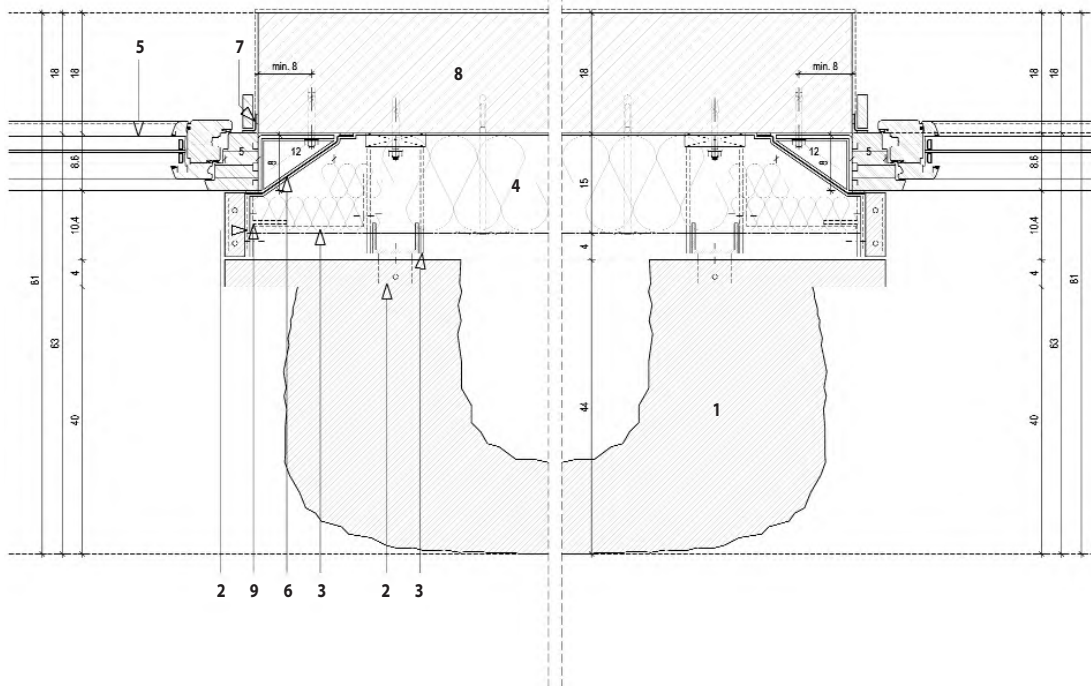

tervezés, de a megfelelő fogalmi keretek hiányában
igencsak bizonytalan építésztkritika számára is. Először
is, nincs jelenleg olyan szakember az országban, aki efé-
le házakat séróból tudna tervezni, de olyan se nagyon,
aki ezeket értékelhetné: lássuk be, ez az írás sem igazán
több, mint egy kronológiai rekonstrukciónak álcázott
hümmögés. Az oktatás nem az arányokra, a történeti ta-
gozatok logikájára, azok fény-árnyék hatására koncent-
ráló beaux arts-os alapokon szerveződik még a művésze-
ti képzésekben sem, ennek megfelelően a teória és a
praxis is híján van azoknak az eszközöknek, amelyekkel

hogy az általuk keltett hatás – csak hogy eldurantsak
egy fájdalmas közhelyet – elválaszthatatlan az építéstől,
hisz olyan formákat, részleteket fog hadra, amelyek ki-
alakulása is abból, vagyis az építés logikájából eredt.

Wesselényi-Garay Andor

Részlet a körögzítésről. Egy csorbázott falba fogott, maghőszigetelt kőhomlokzat súlyát az alapok – és a metró szerkezetei – nem bírta volna el, ezért volt szükség a burkolat kikönyvitésére

Nézet a Kossuth tér irányából

Tűzvédelem: Szöllősi Levente
(Fire-Med Bt.)

Tájépítészet: Kontra Dániel
(Urban Concept Kft.)

Forgalomtechnika: Nádasdy
Tamás (Uvaterv Zrt.)

Térburkolatok: Nagy Dénes
(Uvaterv Zrt.)

Konyhatechnológia: Straub
Ágnes (Szigmavill Bt.)

Környezetvédelem: Kovács Tibor
(Uvaterv Zrt.)

Akusztika: Csott Róbert
(’95 Apszis Bt.)

Akadálymentesítés: Halmi
Krisztina

Felvonók: Makovsky Zsolt
(Makovsky és Társai Kft.)

Geotechnika: Nagy László
(Uvaterv Zrt.)

Geodézia: Szászvári János
(Uvaterv Zrt.)

Külső közmű: John Rudolf
(Uvaterv Zrt.)

Belsőépítészet: Palotás Artúr
(BIM Solution)

Fotó: Wachslar Tamás

1. Előregyártott műkö burkolat
2. Körögzítő tüske konzignációs tervek szerint
3. 5 mm vastagságú korróziómentes acél L/U-profil
4. Üvegfatyol kasírozású, hidrofobizált, rothadásálló ásványi szálal hőszigetelés
5. Hőhídmentes nyílászáró építésztervek szerint, hőtechnika szerinti teljesítményjellemzőkkel
6. Külső oldali lég- és vízzáró EPDM-fólia
7. Belső oldali vakolható lég- és párazáró membrán a csatlakozó szerkezetekkel lég- és párazáró módon összeépítve
8. Monolit vasbeton felmenő falszerkezet
9. Korróziómentes acélprofil kávburkolat rögzítéséhez

Déli oldal a felújítás után

134 ÉV SZÍNEI

A városligeti Millennium Ház rekonstrukciója

A neoreneszánsz megszokott kimerészetől eltérően csillogó polikrómiával tűnik szemünkbe a nemrég Millennium Háza néven megnyitott pavilonépület, mely – különböző nevek alatt – immár 134 éve áll Budapest legpatinásabb közparkjában. A Liget déli felében, mely csendesebb, mint az attrakciókkal telezsúfolt északi, lényegében csak a tájképi kert látványa áll szemben az épület merev szimmetriájával és nemes anyagú homlokzatával, mely a főváros 19. századi épületei között is párját ritkítja. Példásan restaurált külseje mögött teljesen új belső struktúrával lép most közönség elé e sok viszontagságot és mellőzöttséget megszenvedett ház.

Még 1883 végén nyílt építészeti tervpályázatot hirdettek az 1885-ös Országos Általános Kiállítás épületeire, köztük a képzőművészeti kiállítótérre. Nyolc tervet ad-

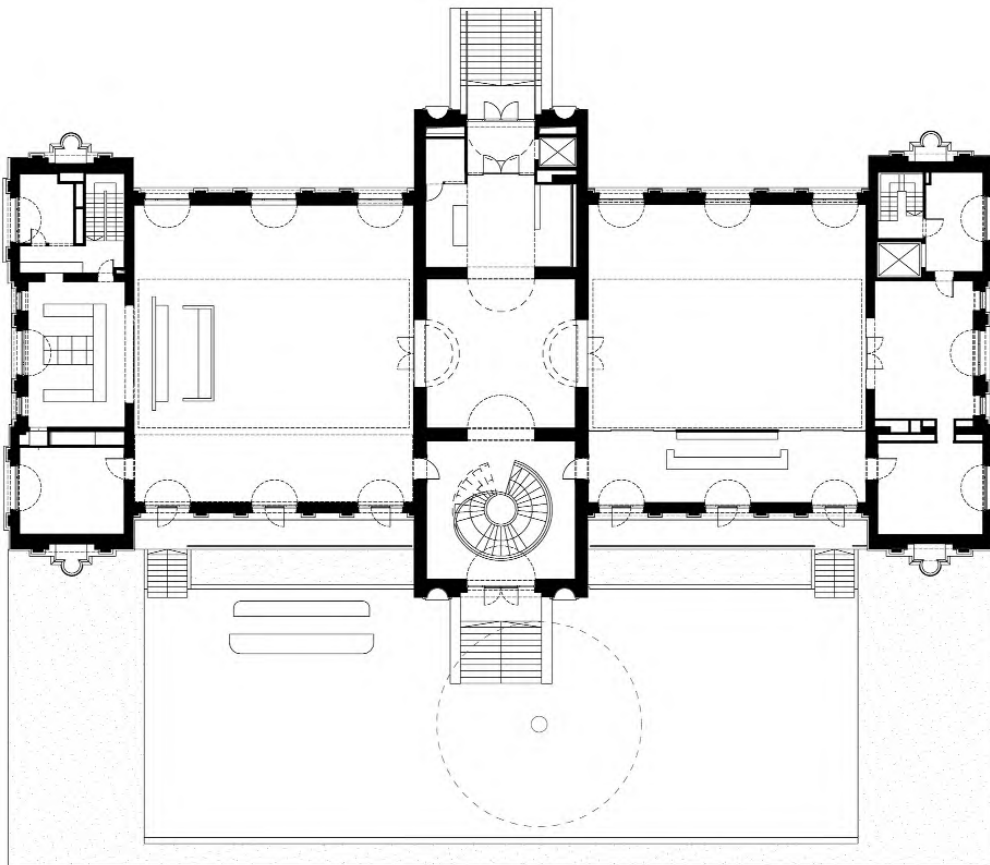
tak be, de a zsűri egyiket sem tartotta megvalósítandónak, így nem is adtak ki első díjat. Inkább új tervversenyt hirdettek, melyre már tizennégy pályamunka érkezett be. A pályázati kiírás a leendő épület rendeltetésnek való megfelelőségén kívül a reprezentatív megjelenésre, a későbbi bővíthetőségre és a tűzbiztonságra helyezte a hangsúlyt: „A stílus, úgy nemkülönben az anyag megválasztása a tervezőre bíztaik [...] tűzbiztos szerkezettel, díszes épületnek tervezendő úgy, hogy szükség esetén kiterjeszthető legyen.” [1] A második versenykörön az első díjat a fiatal Pfaff Ferenc nyerte el kék mezőben fehér csillag jellegével ellátott tervével, rajta kívül még Bukovics Gyulát és Freund Vilmost díjazta az Ybl Miklóst és Steindl Imrét is tagjai közt bíró zsűri. A később MÁV-főmérnökként vasútállomások tucatjait tervező

Pfaff ekkoriban még inkább a szakmai közéletben vállalt aktív részvételével tűnt ki – számos pályázat bírálatában vett részt, már mielőtt elindult volna a műcsarnok versenyén. A jellegzetes majolikadíszítés már bizonyosan pályatervén is megjelent, méghozzá alternatívaként – a kiállítás szervezőbizottsága döntött a kerámiadíszekkel, illetve az a nélkül tervezett variációról az előbbi javára.

[2] Tudható, hogy Pfaff a Műegyetemen Steindl Imre tanítványa volt, és diplomázása után közel tíz évig vele dolgozott, mely együttműködés éppen a pavilonpályázat idején ért véget, amikor a mestert egyre jobban lekötötte az Országház tervezése – ebben Pfaff már vélhetőleg nem akart részt venni. Azonban az 1880-as évek elején még Steindl műhelyében volt, [3] a Műegyetem új épületének tervezésekor, mely szintén a neoreneszánsz színes példája, sárgás téglaburkolatával és mázas majolika ornamentális díszítéseivel. Ez az épület – mely ma az ELTE Múzeum körüli főépülete – éppen a későbbi Olof Palme-ház pályázatának idején készült el; és tekintve Pfaff szoros kötődését annak tervezőjéhez, szinte bizonyos, hogy közvetlen hatással volt rá. A Zsolnay épületkerámiák ekkortájt kezdtek hírnévre szert tenni; nemcsak a műegyetemi épületen, hanem például a Várkert Bazáron és az Operaházon is megjelentek terrakotta elemek.

Építész:
Nagy Csaba,
Pólus Károly

Magasföldszint alaprajza,
elkészült állapot

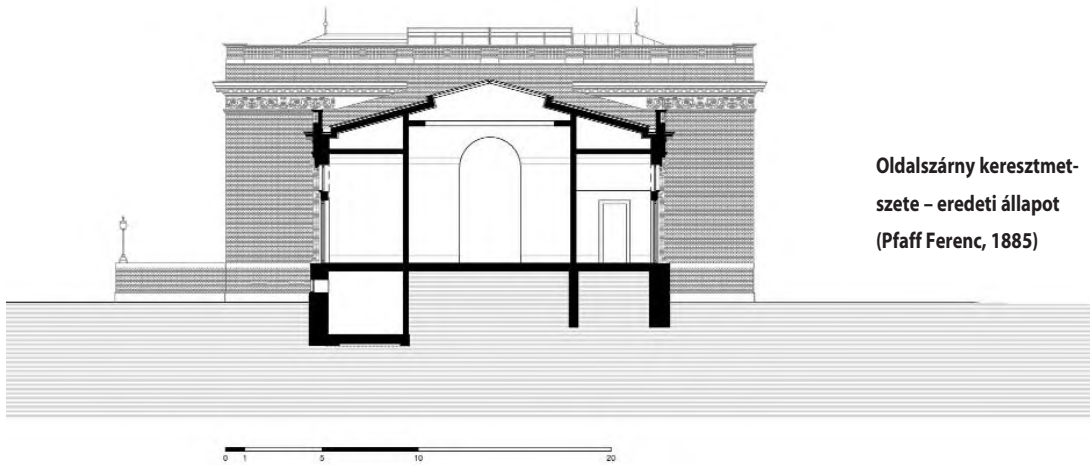
1884 májusában kezdték meg a kivitelezést, augusztusban pedig már megtarthatták a bokrétaünnepet a szerkezetkész házban. Október elején már csak a tetőn és a belsőknél dolgoztak, így semmi akadálya nem volt, hogy az Országos Kiállítás kezdetére megnyíljon az épület. A korabeli kritika nem győzte méltatni a homlokzat anyaghasználatát, mindenekelőtt a polikrómiát. [4] Zsolnay mellett közreműködött még – a belsőknél – a korszak legfoglalkoztatottabb díszítőfestője, Scholtz Róbert is, a mennyezeteket és a központi csarnok falait reneszánsz ornamentális festéssel látta el. A középső csarnok architektúrája vállpárkányos árkádíveivel és pilasztereivel hasonló volt, mint az épp egy évvel korábban elkészült Keleti pályaudvar monumentális indulási csarnoka.

Az 1885-ös kiállítás emlékezetes attrakciójaként született épület [5] további sorsa azonban inkább a mellőzöttségről szól, kevésbé tudta megtalálni értékes részleteihez méltó rendeltetését. A bő évtizeddel később rendezett 1896-os Ezredéves Kiállítás hangsúlya inkább a későbbi Hősök tere és a Vajdahunyad vára környékére tevődött át, ahol új műcsarnok is épült, így épületünk ekkor az egészségügyi kiállítást fogadta be. 1907-ben a Fővárosi Múzeum költözött be falai közé, de az intézmény helyigényeit kielégíteni nem tudván ez a funkció is átmenetinek bizonyult – a múzeum 1936-ban áttette székhelyét a kiscelli Schmidt-kastélyba. Így tulajdonkép-

pen raktárként funkcionált, amikor a második világháború alatt bombatalálatot kapott, így teljesen megsemmisültek könnyűszerkezetes acél-üveg födémei. Tető nélkül, kiteve az időjárás viszontagságainak állt az épület, míg 1959-ben végül Bardón Alfréd műegyetemi rajztanár vezetésével felmérték a meglévő állapotot, és elkezdték a felújítást. A belső díszítés a bombázás, illetve a közel másfél évtizednyi fagy- és nedvességkárok hatására csak nyomokban maradt meg. Jellemző az állapotokra, hogy az első szemle idején, az '50-es évek végén a középső csarnokban törmelékhalom tetején egy tank roncsa állt. Így a Képzőművészeti Kivitelező Vállalat irodái és műtermi számára végzett újjáépítés során teljesen új belső struktúrát kapott a ház, csak a belső főfalak egy részét meghagyva, az egész alapterületet alapincézve, a tetőteret beépítve, még egy köztes födém is behúzva. E felújítás vitathatatlan érdeme, hogy megmentette fizikai valójában a páratlanul értékes homlokzatot, néhány díszítőelem – kutak felső része, vázák, palmették az attikán – elhagyásával az architektúrát lényegében helyreállították a hiányzó vagy sérült elemek újragyártásával. A belső azonban meglehetősen rangtalan, ipari jellegű kiképzést nyert – a funkciónak megfelelően –, a megnövelt szintszám pedig feszegette az épület kereteit, zsúfolt belső térrendszert eredményezett. Nem vált előnyére a háznak az északi oldali üzemi bejáráshoz vezető drabális rámpa sem.

Északi oldal az új rózsakerttel

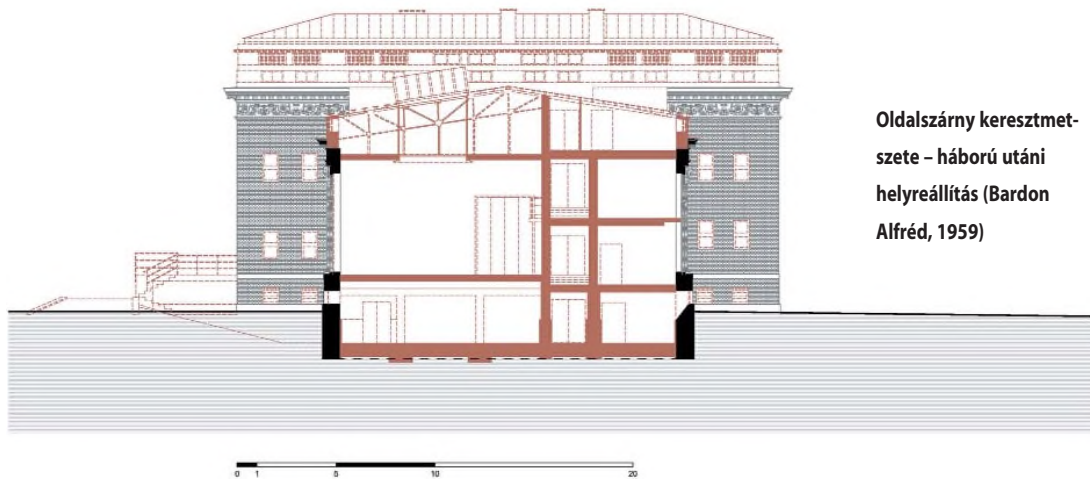

Oldalszárny keresztmet-
szete – eredeti állapot
(Pfaff Ferenc, 1885)

Déli oldal (1885)

Oldalszárny keresztmet-
szete – háború utáni
helyreállítás (Bardon
Alfréd, 1959)

Északi oldal (1940)

Oldalszárny keresztmet-
szete – jelenlegi, elkészült
állapot (Archikon, 2019)

Északi oldal helyreállítás előtt
(~1958)

A vállalat 1990-ig ebben a formában használta az épületet, utána mindössze kisebb átalakítások történtek: a műhelyeket kiállítóterré alakították, és két évtizeden keresztül – változó üzemeltetőkkel – különböző kiállítások és rendezvények tereként szolgált az előtte húzódo sétányról időközben Olof Palme-háznak elkeresztelt pavilon. Elhagyatott állapotban, afféle rejtett kincsként került az utóbbi években beindult Liget Projekt látókörébe

a még megkopva is impozáns építmény. Kérdés sem lehetett a felújítás szükségessége, a homlokzat aprólékos restaurálásának igénye – ám a belső tartalom kérdése hosszabb érlelődési folyamatot kívánt.

Egyfelől egyértelmű volt, hogy bár a majolikadíszes facade kiemelkedő értéket képvisel, az eredeti belsők nem voltak különösebben jelentősek, ráadásul az '50-es évekbeli átépítés miatt nyomokban sem léteztek már.

Irodalom / References

- [1] „Tervpályázatok”, *Az Építési Ipar – műszaki hetilap*, Vol 8, No 3 (368) (1884-01-20), p 25.
- [2] „Vegyések”, *Az Építési Ipar – műszaki hetilap*, Vol 8, No 11 (376) (1884-03-16), pp 109–110.
- [3] Sisa, József: *Steindl Imre*, Holnap Kiadó, Budapest 2005, p 72.
- [4] „Az országos kiállítás”, *Az Építési Ipar – műszaki hetilap*, Vol 9, No 21 (438) (1885-05-24), p 211.
- [5] Csáki, Tamás – Hidvégi, Violetta – Ritoók, Pál (eds): *Budapest neoreneszánsz építészete – tanulmányok*, BFL, Budapest 2009, p 193.

Így a leendő belső térsor koncepciójának megalkotásánál lényegesen nagyobb szabadsággal élhettek a tervezők. Másfelől azonban a tervezett funkciók arányainak kialakítása sem volt magától értetődő hosszú távon működőképes precedens hiányában. Végül a kezdetben tisztán rendezvényházként elképzelt működés felől tolódott a hangsúly a kulturális funkció irányába. Így gazdagodott a program kiállítóterrel, múzeumpedagógiai teremmel a fő szint térsorának keleti felében, míg a másik szárnyban kávézó és étterem kapott helyet – mely rendelkezések alapvetően nem idegenek az épületől.

A belső megformálása következetesen bomlik ki, átvetet a történetiből a kortársba. Az autentikusan helyreállított homlokzat bejáratán át a részlegesen rekonstruált központi elosztóterbe érkezünk, mely az illúziókeltés ha-

menetinek tekinthetjük, az eredeti struktúrából származtathatók, melyek a belső hosszfófalak elhagyásával váltak bazilikális jellegű összetett térré. Középen juthatunk le az előtérből az alagsorba, ahova már karakteres kortárs lépcső visz le, megelőlegezve a lenti terek vállaltan mai megformálását. Kifinomult részletekkel igyekeztek a felső szint miliójét kiegészíteni – mintegy folytatni – le-tisztult formálással, anyaghasználattal. Az itt elhelyezett kis előadóterem, múzeumpedagógiai terem, illetve mosdók és ruhatárak egységesen a sötét árnyalatai és a sárgaréz elemek kontrasztjára épülnek – kiegészülve az akusztikailag is célszerű melegebb faburkolattal. A felső nagy előcsarnok pendant-jának tekinthető az alagsori belmagasság ellenére is nagyvonalú középső elosztó tér.

Az étterem részletei bírják az új dizájn legkaraktere-

A rekonstruált központi csarnok felülvilágítással

tárán álló idézete az 1885-ös eredeti térnek, a rekonstruált és a kortárs elemek dinamikus egyensúlyával. Ötletes az egykori ornamentális festés némileg stilizált monokróm megjelenítése – így zöldes alaptónusa összhangba került a belsőépítészeti elképzelés egészével. Az e tőről nyíló nyíltermet rekonstrukciós szempontból át-

sebb elemeit, ahol az alapkoncepció a Zsolnay porcelánkultúra geszterű idézése volt, mely a végleg megvalósult terveken is felismerhető. Tekintve, hogy az épület megjelenésének esszenciáját adó színes majolikaelemek ugyane manufaktúrából származnak, e gesztust szellemes főhajtásként értékelhetjük az elődök alkotómunkája

A kávéház tere a nyugati szárnyban
(Kiss Miklós, 2019)

előtt. Ez korántsem idegen a háztól, ha jobban szemügyre vesszük Pfaff historizáló szerkesztésmódját és ornamentumait, melyek az itáliai reneszánszban gyökereznek, de nyugtalanságukban inkább annak kései, manierista szakaszát idézik. E stílustól már a 16. században sem volt idegen az ironia – elég Giulio Romano mantovai Palazzo Te palotáját magunk elé idézni. Ezzel párhuzamba állíthatóak Zsolnay színpompás mázzal borított majolikadíszítései, melyek a toscanai quattrocento kerá-

miaszobrászat – mindenekelőtt Luca della Robbia munkásságának – magas formai minőségű visszatükröződései a 19. századi Magyarországon.

Ekképpen kerül összhangba a történeti külső a belső monokróm zöldre, szürkékre és sárgarézre épülő harmóniájával. Az épületből kilépve azt érezhetjük, hogy a múzeumi és vendéglátó funkciók érezhetően még nem lakták be teljesen helyüket, a Millennium Háza csak most kezdte első évadát. Reménykedve figyeljük, hogy sikerül-e megtalálnia új közönségét – ez innentől kezdve már a jövőbeni kiállítások és rendezvények mentén dől el. Kíváncsian várjuk a tavaszt, amikor a szabadtéri fogyasztótérek is megtelnek élettel, s a házban folyó élet kinyithat a szabadba is: a Városliget élő zöldje felé. De annyi már most bizonyos, hogy a létrejött építészeti minőség kiváló lehetőségeket rejt magában.

Székely Márton

A Városliget millenniumi időszakát bemutató tárlat a keleti szárny kiállítóterében

Építész: Nagy Csaba, Pólus Károly
Építtető: Városliget
Ingatlanfejlesztő Zrt.
Építészet: Nagy Csaba, T. Major
Krisztina, Benedek Botond
(Archikon Építésziroda)
Építész munkatársak: Long
Yining, Sebestyén Szilvia, Zsided
Gergő (BIM)

Belsőépítész: T. Major
Krisztina, Long Yining

Éttermi terület belsőépítészete:
Kiss Miklós

Kiállítási terület belsőépítészete:
Taraczkó Dániel

Műemlékvédelem:
dr. Déry Attila

Tartószerkezet: dr. Armuth
Miklós, Cséfalvay Gábor, Szaniszló
Gábor (Tetra-Plan Kft.)

Épületgépészet: Gáspár Tibor,
Malustyik Mónika, Kovács Sándor
(Körös-Consult Kft.)

Épületvillamosság: Fehér
Szabolcs, Máté József (Artea
Consulting Kft.)

Tűzvédelem: Decsi György
(Fireeng Kft.)

Konyhatechnológia: Gauland
András (Teco Gastro)

BREEAM: Belezna Éva (ABUD)
Restaurátor: Kelecsényi Gergely
(Alakart Kft.)

Épületszerkezet, szigetelés:
Takács Balázs (FRT Raszter Kft.)

Kivitelező: Épkar Zrt.

Fő-építésvezető:
Kolozsvári Zoltán

Fotó: Bujnovszky Tamás,
Városliget Zrt., Cseh Eszter

CSILLAG ALAKZATBA FOGLALT IDŐ

Az erődrendszer helyreállított bejárata

A komáromi Csillag erőd felújítása és bővítése

Adott egy monumentális erőd, amelynek a falai közt soha nem zajlott ostrom. A hallgatag múlt erős kontrasztban áll a történelem során elpusztult magyar várak sorával, amelyek a maguk töredékességével, torzóként fejezik ki legőszintebben a Kárpát-medencei sors drámáját. Közép-Európa legnagyobb erődrendszere azonban ma is eredeti formájában áll Komáromban, a falai rejltő monumentalitás történelmi illúzió csupán. Bár korábban több ütközet is zajlott a városonál, az 1850-es évekre kiépített erődrendszer robusztus falain soha nem harcoltak. Mire elkészült, a haditechnika már meghaladta. Épp ezért az erőd jelenkori rehabilitációja szokatlan kérdéssel fordul a kortárs építészet felé. Mit jelent az autentikus múltértelmezés ott, ahol látszólag nem történt meg a történelem?

Az épületet történetét, a helyreállítás többéves folyamatát a tervezővel, Mányi Istvánnal folytatott beszélgetés során ismerhettük meg. Mányi munkásságában különösen nagy hangsúllyal bírnak a műemléki helyreállítások, miközben az új épületszerkezet kialakításában következetesen kortárs eszközökkel dolgozik. Éles vonalat húz régi és új között, sőt azokat a tereket is igyekszik a jelen építészeti nyelven artikulálni, amelyek történelmi előzményekre tekintenek vissza, de a történelem során megsemmisültek, és hiteles helyreállításuk a jelen technoló-

giával már nem lenne autentikus. Mányi szemléletét ez a kontrasztos kettősség jellemzi: a történelmi tereket precízen és gondosan restaurálja, az új elemek tekintetében pedig kérlelhetetlenül mai. Ezt a hozzáállását figyelhetjük meg a Zeneakadémia Wesselényi utcai oktatási épületében [1] (Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Ligeti György Oktatási Épülete), ahol a történelmi épület foglalatában színes high-tech függönyfalloal alakította ki az új zenedobozt. A történelmi emlékek gondos helyreállítására munkásságában példa a közelmúltban átadott Gül Baba türbéje, [2] illetve korábban a városligeti Műjégpálya megújítása. [3]

Mányi nevéhez fűződik a Szépművészeti Múzeum hosszú évtizedeken át elzárt Román Csarnokának helyreállítása is. Ebben a teremben őrizték az ókori és reneszánsz remekművekről készült gipszmásolatokat. A gyűjteményt 1869-ben Pulszky Ferenc, a Nemzeti Múzeum akkori főigazgatója készítette el, mivel a korszakban egyre szélesebb néprétegek kezdtek érdeklődni a műalkotások iránt, ugyanakkor az utazásra és a távoli országok kiállítótereinek felkeresésére csak keveseknek volt lehetőségük. A másolatok a hazai közönség számára is testközelbe hozták a műalkotások élményét. [4] Az idő azonban túlhaladt rajtuk, ma már a mobilitás révén a műtárgyak eredetijei is elérhető közelségbe kerültek.

A gyűjtemény a huszadik század második felében szét-szóródott, egy részét a Szépművészeti Múzeum elzárt Román Csarnokában, másokat a kecskeméti zsinagógában, a tatai várban, illetve a komáromi Igmándi erődben tárolták. [5] A Román Csarnok felújításához kapcsolódóan szükségessé vált a gipszszobrok áthelyezése, és az üresen álló Csillag erőd alkalmas kiállítóternek mutatkozott. Az elhanyagolt és erősen átázott épület rehabilitációja ugyanakkor komoly kihívást jelentett Mányi István és tervezőcsapata számára.

Közép-Európa legnagyobb erődrendszerét a topográfiai adottságok alakították ki. Budapest és Pozsony között Komáromnál, római kori nevén Brigetiónál nyílt az első lehetőség átkelésre. Mindkét partszakasz sík terület, északról a Vág mellékfolyójával, a Nyitrával és az abba torkolló Zsitvával fontos kereskedelmi pontot jelöl ki. [6] A Duna mindkét oldalán erődítményeket alakítottak ki, a török korban sáncokat és hídfőállásokat építettek, majd a napóleoni háborúk után, mikor az osztrák udvar Komáromba menekült, döntöttek az erődrendszer kiépítéséről. A szabadságharc idejére még nem fejezték be a munkálatokat, de Klapka így is két hónapig kitartott a falak között. Az 1850-es években indult el az utolsó nagy fejlesztési hullám, húsz év alatt fejezték be az erődrendszert. Mai állapota tehát fokozatosan alakult ki

a történelem folyamán, és bár a maga idejében bevehetetlen erődnek szánták, mire elkészült, a haditechnika túllépett a védelmi szándékokon. A tüzérség fejlődésével az alacsony földsáncok már nem adhattak oltalmat. Soha nem zajlott ostrom a falai között, sőt a trianoni döntést követően az országhatár is kettészelte az erődrendszert, így az északi két magerőd ma szlovák területen fekszik, míg az őket délről övező erődkaréj, a Monostori, az Igmándi és a Csillag erőd magyar oldalon áll.

A huszadik század folyamán a pusztulás minden stációját végigjárta az épület. A múlt drámája a falak közt zajlott. Volt helyőrség, raktározásra is használták, katonatisztek lakhelyeként is szolgált. A második világháború elején, Lengyelország német megszállását követően lengyel katonatisztek menekítettek ide, majd a vézorkorszakban, 1944-ben internálótáboroként működött.

A háború utáni kitelepítések idején a Felvidékről érkező magyar családok átmeneti otthonaként működtek a körletek. A szovjet megszállás idején hadianyagraktárt alakítottak ki benne, ekkor vezették be a vasutat az erőd közepére, nem kis rombolást okozva a külső falakon. A hatvanas évektől a helyi ÁFÉSZ vette birtokba, zöldsegraktárt és káposztasavanyítót alakítottak ki benne. Végül hagyták lepusztulni az épületet.

A csillag alakzatú külső erőd földsáncai ölelésében építették fel a körleteket rejtő belső erődöt. [7] A körletek tetejére 3-4 méteres földfeltöltést építettek a tüzérségi lövegek felfogására, ami az idők folyamán jó talajnak bizonyult, a gondozatlan erődben sűrű sarjerdő nőtt az épületek tetejére. A boltozatok kőporos aszfalt keverékű vízszigetelését a fák gyökereze tönkretette, az évtizedek folyamán a falak rendkívül átvizesedtek, végül 80%-os telítettséget ért el a nedvesség. Épp ezért az egyik első kérdés a tervezők számára az volt, hogyan lehet kiszáritani a falakból a nedvességet. Mindez a tervezett gipszmásolat-kiállítás szempontjából is kritikus volt, hisz a gipsz rendkívül érzékeny a nedvességre. A földfeltöltés eltávolítását követően nagy szemű kulékavics terítésből szivárgóréteget fektettek le, a beszellőzést a homlokzati párkányoknál, a kiszellőzést és a huzatot a körletek kéményein keresztül oldották meg. A kavicsrétegre vasalt beton és vízszigetelés került, amelyet egy újabb beton szigetelésvédő réteggel fedtek be, hogy a földfeltöltést visszahordó munkagépek ne sértsék meg a szigetelést. A falak kiszáritása így is két évbe telt, hat légkezelő dol-

gozik ma is a kiállítóter megfelelő páraháztartásán, a 20-22 Celsius-fok közötti hőmérséklet és az 50-60%-os páratartalom fenntartásán.

A falak kiszáritását követően a téglaburkolatok helyreállítása újabb kihívás elé állította a tervezőket. A különböző használatok során a vezetékezés miatt szétvették a falakat, több ezer téglát kellett szakszerűen kicserélni. A téglaboltozatos körletek egyenként 4,5 méter belmagasságúak és 70 négyzetméter alapterületűek. A falak vakolatlan téglafalak, csak a homlokzatok belső oldala vakolt, erre gépészeti okokból is szükség volt, a vezetékek és a légtechnika kialakítására. A tereket eredeti formájukban állították helyre, csak a világítótestek jelennek meg új kortárs elemként. A térsorhoz kapcsolódóan különös térélményt ad a hatállásos latrinahelyiség, ahonnan szintén lőrések néznek a tájra. A terem alatt találha-

Építész: Mányi István

A téгла- és kerámiaburkolatok rétegzettségével a hely története is feltárul

Az új kiállítóter metszete: a külső és belső terek közti átlátásokkal a múltárgyakat eltérő nézőpontokból szemlélhetjük

Irodalom / References

- [1] Golda, János: „W52 – A Zeneakadémia új oktatási épülete”, *Metszet*, Vol 3, No 2 (2012/2), pp 62–65.
- [2] Bán, Dávid: „Rendet tenni a legendák világában”, *Építészfórum*, 2018-10-11 EST 16:00, hozzáférhető: <<http://epiteszforum.hu/rendet-tenni-a-legendak-vilagaban>> [utolsó belépés: 2019-12-30].
- [3] Wagner, Péter: „Vanliaparfé áfonyával a Városligeti-tó partján: a városligeti Műjépgálya rekonstrukciója”, *Metszet*, Vol 3, No 5 (2012), pp 60–63.
- [4] Elek, Artúr: „A Szépművészeti Múzeum antik gipszgyűjteménye”, *Nyugat*, Vol 16, No 23 (1923) pp 597–600.
- [5] Kántor, Viola: „Múzeum lett az erődből, ahol még a latrinából is löni lehetett” *Index*, 2019-11-20 EST 21:15, hozzáférhető: <https://index.hu/kultura/epiteszet/2019/11/20/modern_kiallitoter_epult_egy_olyan_erodben_aminek_meg_a_kozossegi_latrinajan_is_loressek_vannak/> [utolsó belépés: 2019-12-30].
- [6] Kovács, Vilmos: *A Monostori erőd*, Tájak, korok, múzeumok, Budapest 1999.
- [7] Kecskés, László: *Komárom az erődök városa*, Zrínyi Katonai Lap- és Könyvkiadó, Budapest 1984.
- [8] Pogány, Frigyes: *Velence, Corvina* Könyvkiadó, Budapest, 1979.

Építész: Mányi István (Mányi Stúdió Kft.)

Építész munkatársak: Kardos Gábor, Szontágh Zsófia Réka, Mányi Dániel, Németh Krisztina, Perge Ákos – Mányi Stúdió Kft.

Belsőépítész: Gergely László, Zobor László (Studio G. Bt.)

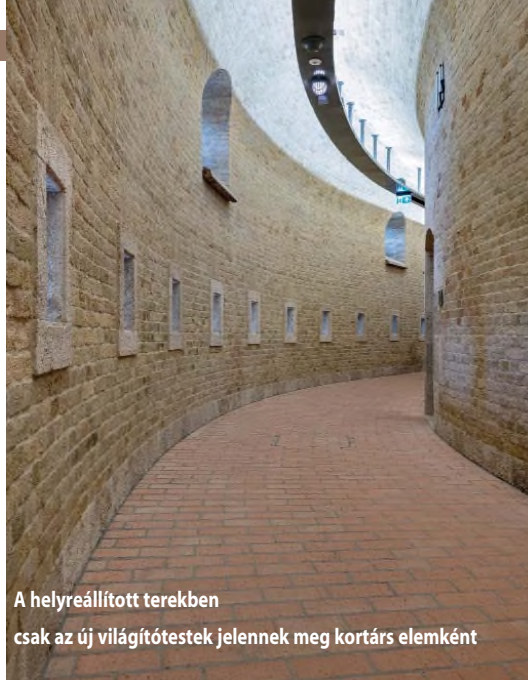
Statika: Szabó Lajos, Molnár István, Schnieder László (Du-Plan Kft.)

Gépezet: Szigyártó Gábor, Pitkó Attila, Tóbiás Lajos (Smg-Sisu Kft.)

Elektromosság: Kapitor György, Aranyos Zolt (Smg-Sisu Kft.)

IT-technológia: Csányi István (Kvinterv Kft.)

Konyhatechnológia: Kuruczné Szabolcs Gizella (Design Studio Kft.)

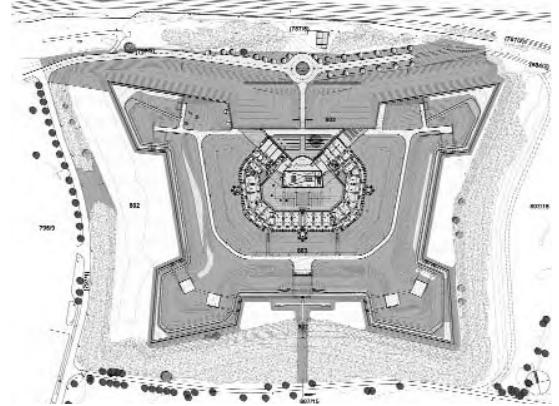
A helyreállított terekben csak az új világítótestek jelennek meg kortárs elemként

tó szennyvízgyűjtőt eredetileg 15-20 cm vörös mészkővel burkolták, kiszellőző kürtője áthalad a latrina terén.

Bár az erőd alapterülete rendkívül nagy, de a belső terek 4,5 méteres magassága nem lett volna alkalmas az olyan 8-10 méter magas szobrok bemutatására, mint Verrocchio velencei Bartolomeo Colleoni lovas szobrának és Donatello padovai Gattamelata lovas szobrának eredetivel egyező méretű gipszmásolatai. Ezért szükségessé vált egy nagyobb belmagasságú új tér kialakítása is. A kortárs bővítést az erődudvar közepén helyezték el, a telepítést a tervezők elképzelésében az is indokolta, hogy az erődudvarokban korábban mindig voltak létesítmények, mint például kovácsműhely, ágyúraktár vagy lőszerraktár. Az eredeti C alakban körbeforduló épület két végén álló lépcsőtorony közé feszítették ki az új épület trapéz alakú síkából szerkesztett tömegét. Az új kiállító épületrész szorosan kapcsolódik a bejárathoz, ebben a többszintes épületrészben kapott helyet az étterem, a kávézó és a bolt, a felnőtt és gyerek kreatív foglalkoztatók, valamint az időszaki kiállítóter. A csarnoktér belső teraszán egy 35 méter fesztávolságú vasbeton áthidalás biztosítja a műtárgyak zavartalan megtekintését. Az éttermet a szobrok mellett kvázi köztéri helyzetben rendezték be, ezzel Mányi István szerint egy „urbanisztikai idézetet” hoztak létre: a szobrokat olyan szemzögből nézhetjük, mintha Velence vagy Padova egy-egy kávézójának teraszán ülnénk. [8]

A földsáncok hullámmzó rendszeréhez igazodik az új kiállítóteret rejtő szarkofág. A nagytáblás kerámiaburkolatú absztrakt test mintha az erőd hullámmzó, trapéz síkából szerkesztett földsáncformáit folytatná. Szándékoltan csak "másolat", akárcsak a gipszszobrok. A külső falak bordázott téglaburkolatúak, amivel a történeti környezet anyaghasználatát és szerkesztését reflektálják, de a jelen technológiájával és építészeti logikájával. A belső tér ugyanakkor már nyersebb, látszóbeton felületű, ezzel visszafogott környezetet alakítanak ki a szobroknak.

A csillagerőd helyszínrajza: történeti foglatba került az új kiállítóter

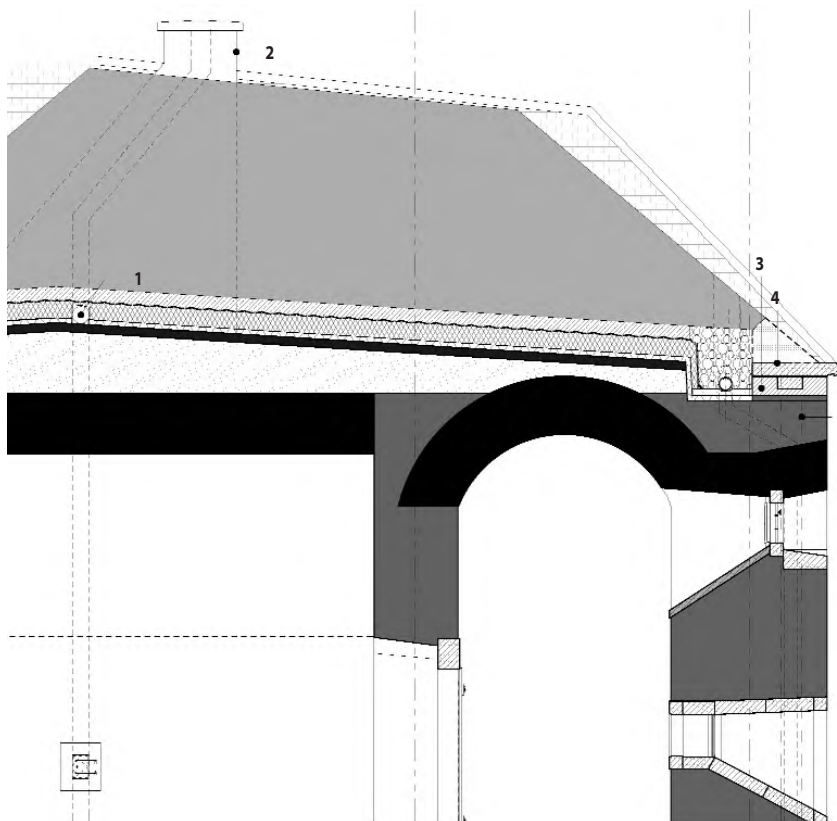

A belső atmoszféra mintha téren és időn kívül állna, a monolit térbe a trapézfödém megnyitásein, tető-felül-világítóin keresztül áramlik fény. Tér-idő kapcsolatrendszerében elvont viszonyt alakít ki a külső udvarról befelé fordított zárterkély, ahonnan a magasabb szobrokkal egy magasságban tekinthetjük át a belső teret. Az alkotások eredetijeit ilyen nézőpontból nem ismerhetjük. A külső teret a jelenkor turisztikai rendezvényei számára alakították ki, az udvaron szabadtéri színpad kapott helyet. A színpadtechnikát egy úgynevezett baldachinos liftből tudják a pincészintről a felszínre juttatni. Az új épülettömeg legfelső szintjén kávézóteraszt nyitottak, ahonnan egyik irányban a monumentális erőd növényzettel burkolt tetőtájjára és a tágabb környékre, míg a másik irányban az épület hasítékán keresztül a kiállítóterbe nyílik ki- és belátás. Az épületbejárás során feltárul perspektívákban régi és új szervesen kapcsolódik össze, de az idősíkokat egyértelműen megkülönböztetik a tervezők. Éles vonalat húztak az eredeti és az új szerkezetek közé, amit a faltestbe vágott új nyílásoknál az acéllemez keretezés is megjelöl.

Az erőd igazi formája a bejárás során nem tárul fel, csak a levegőből rajzolódik ki a reneszánsz hadművészet

Aprólékos munkával tisztították meg az erőd téglá- és kőfelületeit

**Részletképzés:
Párakiszellőzés és
vízszigetelés
a földsánc takarásában**

1. Tervezett párakiszellőzés az eredeti kéménykürtőbe kötve
2. Visszafalazott kémény és visszahelyezett fedkő
3. 3 sor téglá visszafalazás
4. Visszahelyezett fedkő
5. Tervezett esővíz-elvezetés $\varnothing 250$ mm
6. Megmaradó ablakrács

Alaprajz: a körletek ölelésében a belső udvar rendezvénytérként új életre kel

Felvonóterv: Tóth Miklós (TM-Lift Kft.), Wölfl Richárd

Tűzvédelem: † Venczel Sándor (Tűz-Ért-Ő Bt.)

Környezetterv: Torma Sarolta, Andor Anikó, Zsovák Ildikó, Szűz Attila, Thurnay Júlia Anna (Land-A Kft.)

Úttert: Rhorer Ádám (Közlekedés Kft.)

Épületeszerkezeti részlettervek:

Barta Ferenc (Barta Építésziroda Kft.)

Falnedvesség elleni szigetelés: Vaszari Miklós (Méhes Renoszig Kft.)

Tudományos Dok. és Értékleltár: Kralovánszky Réka, Szabó Zoltán (Szakra Kft.)

Látszóbeton: Kapu László

Lebonyolítás: Bajzik Zsófia, Földes Barbara, Hönich István (Liget Zrt.), Kőszegi Antal főmérnök (Szépművészeti Múzeum), Sándor Pál, Tasi Andrea fő műszaki ellenőr (Főber Kft.)

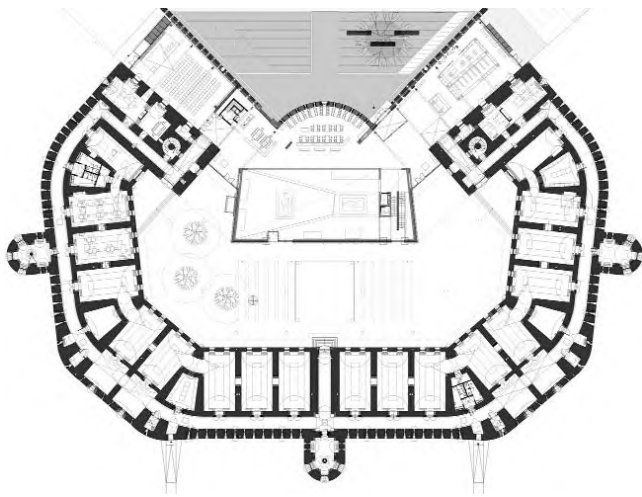
Kivitelezés: Locsmándi László fő-építésvezető és kollégái (FÉSZ Zrt.), Jancsekity István fő-építésvezető és kollégái (Épkar Zrt.)

Restaurátorok: Czifrák László (Consall Team Kft.) – téglafalazatok; Csányi Szabolcs – fémszerkezetek; Zágony Péter, Kóbor Zsolt (Artárium Stúdió Kft.) – faszervezetek; Kovács Attila – kőszervezetek

Fotó: Áment Gellért (Szépművészeti Múzeum)

fénykorát idéző csillag alakzat. A sáncrendszer és az épületsávok rétegződő struktúráját alkotnak, amit az új, szarkofágszerű burokok tovább gazdagít. Ebben a történelmi foglalatban helyezték el a gipsz múalkotások gyűjteményét, amelyek a maguk hallgatag módján lakják be a tereket. A monumentális térsor, amely a történelem folyamán elsősorban szállásként és raktárként funkcionált, most új értelmet nyert. Hamis múltidézés helyett egy új autentikus kiállítóteret alakítottak ki a történelmi foglalatban. Az antik és reneszánsz művek kronologikus sorrendbe állított tárlata a művészettörténet egyetemes drámáját sűríti a Csillag erőd falai közé.

Wettstein Domonkos

A megérkezés tere: a tervező számára fontos volt a régi és új elemek következetes megkülönböztetése

ÚJRAREKONSTRUKCIÓ

Építész:
Halas Iván,
L. Balogh
Krisztina,
ifj. Lőrincz
Ferenc

A kaposvári Csiky Gergely Színház műemléki épületének megújulása az ezredforduló utáni elvárások szerint

A zselici dombok lábánál, a Kapos-pataktól északra elterülő, enyhe lejtésű dombságra települő Kaposvár a monarchiabeli gazdasági fejlődéshez kötődően gazdagodó regionális központok egyike. A vidéki kisváros az 1880-as évektől az ipar fejlődésének köszönhetően erősödött meg, a kereskedelem gazdagodásával párhuzamosan a közigazgatás kiépülése a társadalmi tagozódást is felerősítette. A virágzó városfejlődés a vasút megjelenésével lendületet kapott, a még zselici lankákon található városrészekhez képest az északi településrészek ütemes kiépítését hozta. A vasút ma is meghatározó, szinte geográfiai jelentőségű a településen – a Pfaff Ferenc tervezte állomástól északra táblás utcahálózatával létrehozott városmag jellegzetes utcaképei a méltán egyedi hangulatú városképpel azonosíthatóvá teszik e somogyi várost. A két fásoros, néhol még lovas úttal is rendelkező egykori utcák ma ligetes beépítésűnek hatnak – kevés városunk büszkélkedhet ennyire élhető környezettel. Egykori fényét az eklektikus paloták (néha provinciális bájú, de

kellemes változatosságot mutató) sora és az egyediségükkel jellemezhető villák adta légies térerányok mutatják.

A város társadalmának kulturális élete a századforduló évtizedeit jellemző robbanásszerű fejlődéssel gazdagodott – a Kapos-patak mentén a Donner oldali Sétátéren jött létre 1888-ban a nyári színpark, mely – az igények szerint – már ekkor 1500 fő befogadására alkalmas műintézmény. [1] [2] A már említett vasút terjeszkedése és az állomás kiépülte ugyanakkor a Donnert elszakította a kiépülő városmagtól, a színparkot elhagyva a vasút előtti piacra új színház építését tervezte el a városi tanács. 1902-től folyamatosan napirenden van az állandó ház építése, de hol a helyszín preferenciája, hol az együtt építendő funkciók (pl. kaszinó és vígadó) okán nem születik egyezés létesítését illetően. Végül az 1908-ban kiírt nyilvános tervpályázatra négy színházterv érkezik, melyből első díjast nem választottak. A „vasbeton” jellegű terv 200 koronás megvételt kapott, tervező-

jének Stahl Józsefet jelölik meg a dokumentumok. [3] Az első építési tervek már Stahl József és Magyar Ede jegyzi – de még két évet kell várni a munkák kezdetéig, mert újfent másik helyszín merül fel. 1910. január 19-én a közgyűlés határozata elindítja az építkezést a tervező-páros művezetésével. A Melocco Péter budapesti fővállalkozó irányításában dolgozó, jellemzően helyi mesterek eredményességét mutatja a szerkezetnek a korszakban egyáltalán nem szokatlan gyorsaságú elkészülte 1911 áprilisában, és az év szeptemberében már nyitóelőadást tartottak a közsínházban. A korabeli színház-boom* akkori legnagyobb játszó- és nézőtere burjánzó díszítménygazdagságával, látványos szecessziós architektúrájával a sajtó kedveltje lett. [4]

Az épületet a magyar szecesszió alkotásaként tartják számon, pedig Magyar Ede [5; 6] kvalitásos alkotói stílusa ekkor már kifelé tart a csúcspontot jelentő szegedi Reök-

palota** egyediségéből. A szabad növényi ornamentikának itt már empire-hatású, kontrollált alkalmazása látható – a részletekben inkább feltűnő szabadosság mérnöki tagoló-keretek közé szorított. A ház komponáltsága számos formanyelvet felmond – de egyöntetűen nem azonosítható, legfőképp mélyesleges eklektizálás jellemzi. Pagodaszerű tömegkompozíciói egyenesen keleties hatásúak, tetődíszei a copf formaburjánzásával kezeltek, belső architektúrája ugyanakkor majdhogynem klasszicizáló barokkos. Építészeti különlegessége nem is az alkalmazott stílus, inkább a szerkezet innovációjában ragadható meg igazán: Magyar Ede ebben az időszakban tervezte legjelentősebb alkotásait a vasbeton alkalmazásával. Zielinszky Szilárd zseniális mérnöki elméjének köszönhetően ekkortájt terjedt el a középítésben a filigrán mérnöki konstrukció, nemcsak közintézmények nagy tereket lefedő szerkezeteinél, de társasházak és magánépítkeze-

Az estélyi fényruha lábánál lévő új bejárat, térszinsüllyesztéssel

Arányos kiegészítést eredményezett a korszerű funkciók igényelte terek kompakt tervezése

Elegáns anyaghasználat és felületkezelés – a bonyolult történeti közlekedési rendszer átlátható térbeli olvasatot kapott

Fő látványirányból továbbra is háttérben

sek kedvelt szerkezete is volt egyben.** A szűken vett egy és háromnegyed éves építés realitása ekként érthető meg igazán: a korszerű anyag és új szerkezeti rendszere végletekig feszített idő- és térdimenziói valamiként visza kellett köszönjenek.

Az idényjelleggel működő teátrumot 1955-ben állandó társulat alapításával erősítik, melynek funkcionális következményeként az épület első jelentősebb bővítését 1961-ben az architektúra folytatásával – egyfajta neozocreális stílusban – oldották meg. (Az épület ezután, 1967-ben soroltatott be a műemlékek közé.) A színpadlás kiemelkedő tömege melletti alacsony rizalitok síkjának és tömegarányának továbbvitele részlegesen megoldotta a színpadi háttér intézményi szükségleteit, de 1986-1988-ban már csak további emeletráépítésekkel sikerült a további javító szándékú funkcionális átépítést megoldani, valamint ekkor létesült egy új stúdióterem is, és újult meg az enteriőr. [8]

A „végletekig feszített idő- és térdimenzió” hatásai az ezredfordulón már kifejezetten érzékelhetőek voltak. Az idényjellegű használatra tervezett épületszerkezetek

A színház környezete logikusan parkosodott – remélhetőleg a környező park tájépítésze majd segíti a rendezett környezetformálódást, ami a közeli vasútállomással együtt létfontosságú a város arculata szempontjából

fenntarthatóságának ellehetetlenülése látványos, rendszerességgel előtűnő épülethibákban mutatkozott meg, a közönségforgalmi terek a többszöri bővítésekkel is alulreprezentált használatot engedtek, a színpadgépezet avultsága és elégtelensége kifejezetten korszerűtlenné tette a használatot. A tervezés már 2011-ben megindult, a halaszthatatlan megújuláshoz 2015-ben a Modern Városok Program nyújtotta 9,5 milliárdos forrásbiztosítás adott lendületet, a színház felújítása és korszerűsítése a város elsődleges fontosságú fejlesztése lett – 2016-ban az építkezés is elkezdődhetett.

A 100 évvel korábbi „végletekig kifeszítettség” az épület vékony szerkezetei által magában hordozta a rejtett hibákat. A többszöri elé- és ráépítések – a formamásolásnak köszönhetően – egységes képet eredményeztek, mégis a Magyar Ede-féle nyári szín hamis eredetiségét adták.

A kaposvári főépítész, L. Balogh Krisztina vezette tervezőcsoport a kőszínház komplex megújításában gondolkodott. A stratégia kiterjedt a színjátszáshoz szükséges korszerű háttérintézmény megteremtésének szándékára, a közönségforgalmi terek megújítására és (a jövőbe tekintve) az energiahatékony működés megteremtésére. A tervezői prioritás a ház eredeti formájának rekonstrukciója mellett az újként megfogalmazható közönséghasználati téri igények rejtett, de integratív kialakítását célozta meg, és a korszerű színházi infrastruktúra befogadását biztosító kortárs épülettömeg látható addícióját kívánta megfogalmazni.

A Magyar Ede által jegyzett korabeli tervek elemzése alapján bizonyosságot nyert a „talált tárgy” nagyfokú ha-

sonlósága a tervekkel – így alapszándékként megfogalmazható volt, hogy a főépület tagolt tömegképzése viszszanyerhető a későbbi ráépítések elbontásával. A visszacsúszást egyes elemeknél mégis mérlegelni kellett: a harmadik emeleti, egykoron nyitott tornác beüvegezése és a zsinórpaddás melletti tömegek emeletráépítése maradt a beltéri közlekedési struktúra megtarthatósága okán. A közönségforgalom fogadására létrehozott, térszín alá süllyesztett új előcsarnok minden kiszolgálófunkciót magába fogadhatott – így vált lehetővé az utóbi fél évszázad jelentős épülettömbökkel megjelenő, az épület tagoltságát eltüntető addícióinak visszabontása. Az 1911-es épületkompozíció légiessége így szinte helyreállt – ehhez már egyértelműen kortárs épülettömeg kapcsolódhat a zsinórpaddáson túl, ahol egykoron a ház véget ért.

Ha a végletekig nem is tiszta a rendszer, mégis elmondható, hogy a mai kép jól olvasható kettősséget mutat fel: a Magyar Ede-féle 1911-es szecessziós épülethez ezredfordulós épülettömeg illeszkedik. E kompozíciós törekvés a modernitásra jellemző gondolkodásból ered. Bár az illeszkedés itt nem hasonulás, szándéka helyénva-

és zárt kubusos tömeg) a fentebb említett olvashatóság paradigmája.

A „régí és új” kettőssége megjelenítésmódjának több évtizedes dilemmáját a tervezők markánsan felvállalják. A (méltányolhatóan) közel eredeti történeti forma mellett megjelenő új épülettömb építészeti magatartása jó irányt vállal fel, de kompozíciós minőségének szintje a nemzetközi kortárs jó gyakorlat értékes példáitól elmarad. A régi épületet a csatlakozásnál nútba visszahúzott üvegsávval vezeti tovább, az érzékelhető épületmagasságot és homlokzatsíkokat jó vonaltartással projektálja az új tömbben, a pilaszteres vakolatarchitektúra mellett tagolatlan felületű raszteres lyukarchitektúrát használ. A szükséges gépészeti tetőszint tömegbeli visszahúzása ugyancsak helyénvaló kompozíciós mesterfogás, de a kőlap burkolatos tömb felett ez a fémburkolatos ráépítés ablakaival és párkányzatos élképzésével nem elégségesen semleges. A legfőbb bizonytalanságot a térszínbe süllyesztett oldalsó (színeszbejáró, illetve a kamaraszínház megközelítse) bejáratok okozzák. Íves formaképzésük és a teátrumszerű lépcsőudvaros megközelítésük furcsa diszharmoniókat okoz.

Megjegyzések

* E kultúrdömping egyébként építészeti jeles alkotásai, a szecesszió stílusában érhető változatossággal: Medgyaszay István tervezte veszprémi színház (1907–1908) és a soproni színház átépítése (1908–1909); Vágó József és László budapesti Városligeti Színkör épülete (1907); Márkus Géza–Spiegel Frigyes tervezte kolozsvári nyári színház (1908–1910); Komor Marcell–Jakab Dezső dévai színháza (1910), illetve Márkus Gézával együtt jegyzett budapesti Népopera épülete (1910–1911).

** Bakonyi Tibor Magyar Ede-monográfiája [5] gazdagodott egy angol nyelvű kiadás érdekében, [6] legfőképp Magyar Ede méltán híres Reök-palotájának felújítása kapcsán. A könyvben Kubinszky Mihály gondos építészettörténeti értékelése és a palota első szintjén létrejövő bankfiók kapcsán a komplex helyreállítást vezető tervezők, Fekete György és Koczor György mutatják be a Reök-palotát. Az épület a 29 éves építész első ismert alkotása – a lánglelkű építész nemzetközi mércével is kimagasló értékű szecessziós álma. A mindössze 6 évet átélő építészeti oeuvre-ben kvalitásában egyedülálló alkotás ma regionális ösztönművészeti központ. [7]

*** Magyar Ede ekkoriban építi szegedi utolsó alkotásait: a belvárosi sétálóutca kapuzatát alkotó Ungár–Mayer-palotát (1910–1911) és a többfunkciós bérházépület Református palotát (1910–1912). A tervező a feladatok és megbízások terhe alatt személyes válságba is kerül, felívelő pályájának tragikus szerelmi kapcsolata miatti öngyilkossága vet véget a színház átadása után háromnegyed évvel.

ló, és megjelenítésében érhető. Felvetődik a mérték és az arány kérdése – de a megválaszolásban a méltányolható funkcióigények elfogadása vezethet bennünket. A több mint 3100 m²-es történeti épülethez 430 m²-es előcsarnok társul, és a mai korszerű színhátszínházi (háttér-) körülmények biztosítását közel 6100 m²-es kiegészítéssel lehet megoldani. A majdnem „egy-a-kettő” felállást hátul kompakt épülettömbgel, elől terepszint alá rejtetten oldották meg a tervezők. Ezzel a műemlék ház megjelenése mindenképpen erősödött, integritását a közreforgó elemek háttérben maradása segíti. Az eltérő anyaghasználat (a régi vakolatarchitektúrája mellett alapvetően kőanyagú szerelt lapburkolat) és formakezelés (a történeti tagoltsága mellett egy vonallal megnyíló szegmensív

Ezek az elérékenyültséget sugalló kompozíciós elemek a hosszan tartó folyamat számos erősen tartott döntésirányát puhíthatják, és végeredmény tekintetében szembeötlőek is lehetnek, de méltatlan lenne a komplex megújítási folyamatot ezek mentén hangsúlyozottan kiértékelni. Visszatérve a tervezői gondolkodás struktúrájába: a didaktikus következetességgel végigvitt, a belső használatot teljes mértékben értően kezelő rendezői magatartás elismerést érdemel. A bejárati funkcionális térháználat megfelelően tagolt és kimért: nemcsak a történeti épület logikájából következik jól, de az elvárható viszonyulási szint felől is elfogadható alázatossággal kezelt. A belső közlekedési rendszer érhető, sőt: az eredeti térhierarchia demokratizálásával jobban kezelhetővé

Egy páholy-axis a színház funkcionális javára

Irodalom / References

- [1] Józsa, Anna: „A nyári színház, mint a XIX század jellegzetes épülettípusa”, *Architectura Hungariae*, Vol 9, No 2 (2010), Paper13, hozzáférhető: <http://arch.et.bme.hu/arch_old/hu/fooldal?id=13> [utolsó belépés: 2020-01-10].
- [2] Józsa, Anna: *Színházépítész Magyarországon – Építészeti hatások, hagyományok és térformálás a 18 századtól a modern színházépítész elveinek megjelenéséig* [PhD-disszertáció], BME CsPDI, Budapest 2015.
- [3] Építő Ipar, Vol 32, No 28 (1908-07-12), p 185.
- [4] Magyar, Vilmos: „Vidéki épületek”, *Építő Ipar*, Vol 37, No 33 (1913-08-17), pp 359-360.
- [5] Bakonyi, Tibor: *Magyar Ede, Akadémiai Kiadó*, Budapest 1989.
- [6] Bakonyi, Tibor: *Ede Magyar*, Gyorsjelentés Kiadó, Budapest 1995.
- [7] Papp, Katalin: „Reök-palota – szenvedély építészetben és művészetben”, *Reök pont>hu* [Honlap], hozzáférhető: <<https://www.reok.hu/hu/reok-az-epulet/item/680-az-epulet-tortenete>> [utolsó belépés: 2020-01-10].
- [8] „A kaposvári Csiky Gergely Színház rekonstrukciója – építész Novák Zsuzsanna és Czuppon Éva (KOMBER)”, *Magyar Építőművészet*, Vol 79, No 4-5 (1988), pp 36-40.

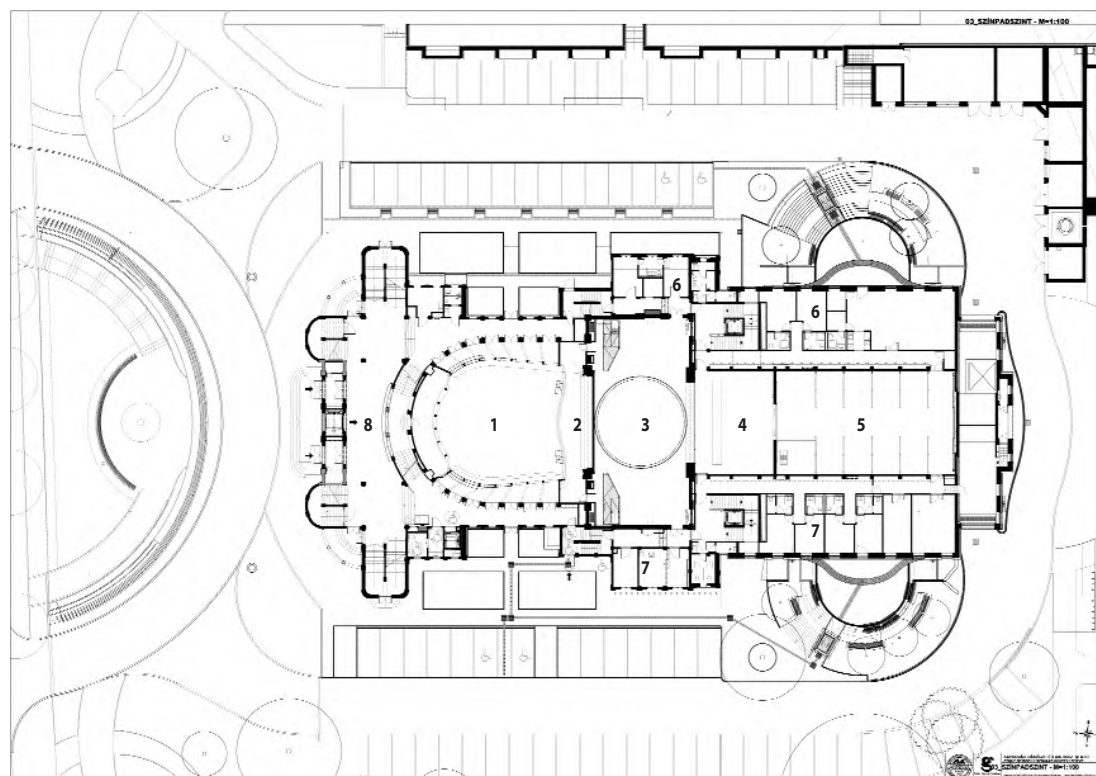
vált. Magyar Ede ugyanis külön külső megközelítésben tartotta a karzatra történő feljutást, amit a tervezők feloldottak: a főhomlokzati íves rizalitok elzárt lépcsőházat jelentettek (a földszintről felfelé haladva csak a karzatszinten lehetett kilépni), melyet a válaszfalak kibontásával integráltak a teljes közlekedési rendszerbe. A különböző térszíneket, melyeket az eredeti terv szintjén elburjánzó lépcsőkompozíció jellemzett, kellő mértékben racionalizálták, és két lifttel bejárhatóvá tették. A tengelyes kompozíciót erősíti a főpályarendszer visszaállítása – még ha formai átalakítás is eredményezett ez a nézőtér világában. Amelynek székszáma a minőségi használat érdekében újratervezés tárgya lett, és szakmai megfontolással csak 450 fő körüli befogadóképességet eredményezett. A nézőteret és pályarendszert érintő felújítások szakszerűek, az átalakítások mértéktartóak, de legfőképp funkcionálisan indokoltak, és nem haladják meg a történeti megjelenés módosulás nélküli érvényesülésének szintjét (egy karzatt mellvéd-befordítás vagy süllyesztés értelmes kompromisszum). A kiszolgálófunkciók jó telepítése (térszín alatt ruhatár-mosdó, a földszinten tisztán közlekedők, az emeleten büfé és a másodikon fogadás rendezésére alkalmas tér) és hierarchikus csoportosításának logikája a Magyar Ede-féle kompozíciót írja tovább, az új épülettömbben korszerűen követi. A korszerű színházi terelemek kompakt kezelésének köszönhetően a kellő méretű hátszínpad-díszletraktár alatt kettős belmagasságú, 150 főt befogadni képes kamaraterem jöhetett létre, és az új épülettömb felső szintjén még egy kis 50 fős stúdió.

A közönségforgalmi beltér használati értéke szempontjából kifejezetten szerencsés a közlekedőterek színvilágának világos árnyalatú kompozíciója, mely elegáns és nem harsány, a kevés megújított aranyozással meglepően kellemes üdeséggel bír. A színvilág átírata kapcsán nem hallgatható el a többször feltörő kérdés vagy inkább kétely: mennyire igazolható történetileg a homlokzati szín és a beltéri közlekedő, valamint a nézőtér színhasználat? A kételkedő hangokat a téglavörös alkalmazása tekintetében eloszlatni nem lehet teljességgel, de megállapítható, hogy a nézőtér karzatai adta vöröses alapszín és a mennyezeti tojássárga-fehér kompozíciós színhangulata a folyosók és előcsarnok világos tónust alkalmazó, valamint a homlokzat mély tónust felvevő megjelenésében következetes alkalmazásnak fogható fel.

Ez a történeti logikát ismerő magatartás jellemzi a részletekben megjelenő tervezést. A történeti térstruktúra használatát gazdagítja a műemléki szerkezetek megváltoztatása nélkül a főtengelyben elhelyezett, a mozgáskorlátozottak közlekedését az egykori és az új érkezési szintek között biztosító lift. Az akadálymentes függőleges közlekedést biztosító szerkezet elsősorban szokatlan túlpozicionálása, előtérbe kerülése felszínes értékeléssel kritizálható lehetne, de gondos építésztervezői mérlegelés alapján megállapítható, hogy a színház eredeti közönségforgalmi térbelsőjében számos térszínváltással létrehozott kapcsolatok okán máshol nem is lett volna értelme elhelyezésének. E feloldozást alátámasztandó szükséges megjegyezni itt is, hogy a kortárs szerkezetformálás elvárható gondossággal és részletezettséggel

Jó arányú kiegészítést eredményezett a logikusan továbbírt alaprajz kompakt formálása. Talán a környezet íves térszín-süllyesztékei okoznak némi bizonytalanságot a formaegységesség ellenében

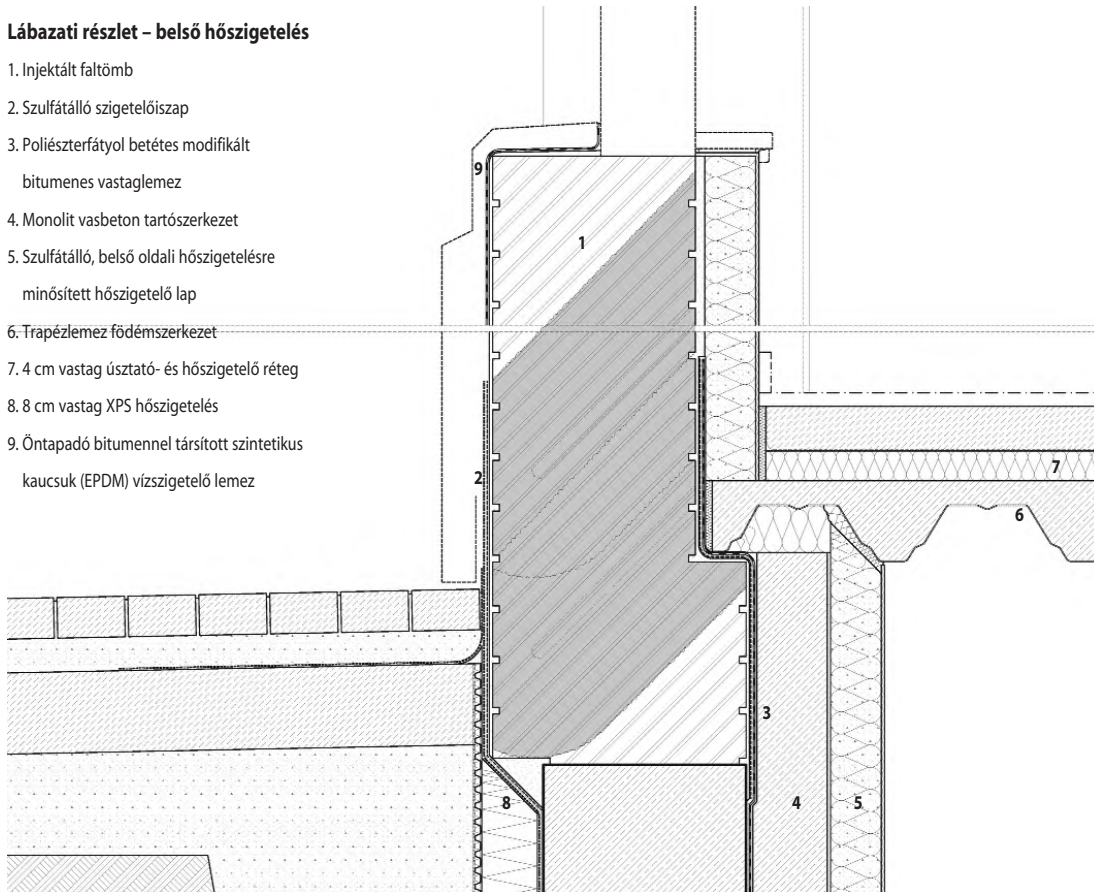
1. Nézőtér
2. Előszínpad
3. Főszínpadi dobforgó
4. Hátszínpad
5. Díszletraktár
6. Férfi öltözők
7. Női öltözők
8. Előcsarnok

tervezett, így részleges feltűnő megjelenése valójában méltányolható az adottságok tekintetében. Az akadálymentességet megoldani a 4-7 lépcsős szinteltolásokkal gazdagított közlekedőterekben szinte lehetetlen kihívásnak tűnik, a fő (nézőtéri) szintre valójában megoldottá tették a tervezők, ugyanakkor a sülyeszthető emelőlap vizuális megjelenése annyira zavaró volt, hogy eltekintettek végleges kialakításától – a közvetlen mozgáskorlátozott-bejárás a dedikált nézőtéri helyekre a gépkocsiparkoló felől nyitható ajtón át megoldott, felügyeleti asszisztenciával.

Lábazati részlet – belső hőszigetelés

1. Injektált faltömb
2. Szulfátálló szigetelőszap
3. Poliészterfátyol betétes modifikált bitumenes vastaglemez
4. Monolit vasbeton tartószerkezet
5. Szulfátálló, belső oldali hőszigetelésre minősített hőszigetelő lap
6. Trapézlemez födém szerkezet
7. 4 cm vastag úszató- és hőszigetelő réteg
8. 8 cm vastag XPS hőszigetelés
9. Öntapadó bitumennel társított szintetikus kaucsuk (EPDM) vízszigetelő lemez

A ház energetikai tervezése komoly kihívást jelent összetett funkcionális igények mellett. A nézőtér teljes gépi szellőztetését kihelyezték az épületből, és a parkolólétesítéssel egybekötött környezetrendezés jellemzően térszín alatti építményeibe rejtették – közműalagutak vezetnek át az autók alatt a használati légtechnikát. Az új épülettömbre helyezett napelemek szinte kötelezőek egy középület-fejlesztésnél, ráadásul a magassági helyzetből és a tetőhajlásszögből adódóan, valamint a környező park terebélyes fáinak köszönhetően nem láthatóak. A kényes kérdés műemléki épületek felújításánál a nyílászárók szoktak lenni. Itt az egykori nyári időszak használatból pluszprobléma adódott, amelyet a korábbi évtizedek feloldottak: a nyílászárók történeti szerkezetképését és formavilágát már hagyományozottan újra-

gyártották, és belső vékony hőszigetelésű szárnyakkal már kiegészítették (ahol nem, ott most ezt az elvet vették végig a tervezők). A történeti szerkezetek vonatkozásában csak a terrazzo burkolat rekonstrukciójának (értsd itt: újragyártásának) elmaradása hagy fájó érzést.

A tervezőcsoportot alkotó Halas Iván, L. Balogh Krisztina és ifj. Lőrincz Ferenc következetesen határozta meg a komplex megújítási folyamat főbb pontjait. A történeti értéket képviselő 1911-es színház helyreállítása helytálló, a továbbírást eredményező döntések (akár a részleges visszabontások, akár az új sülyesztett bejáratok léte-

sítése) használatot gazdagítanak, a változtatások precízek és méltányolható mértékűek. A háttérben, kiszolgáló helyzetben létrejött új épületrész a mai színháztársaság elvárható korszerű körülményeit teremti meg, vállalt bátorsággal az illeszkedő, de formailag markánsan elkülönülő, így jól olvasható új építészeti-történeti kialakítás tekintetében (talán) lehetne frissebb. De több mint száz év távlatából e régi ház megújulásával és kortárs háttérének megkonstruálásával egy mai színház működése vált biztosítottá.

Vukosávy Zorán

Építész: ifj. Lőrincz Ferenc (Arker Stúdió Kft.)

Generál építész tervező: Halas Iván (Arker Stúdió Kft.)

Építész munkatársak: Balogh Rita, Szabó Márk (Arker Stúdió Kft.)

Beruházó: Kaposvár Megyei Jogú Város Önkormányzata

Műemlékvédelmi tervező: L. Balogh Krisztina

Belsőépítész: Fülöp Krisztina, Majercsik Laura (Komp Design Stúdió)

Statika: Harsányi Csaba (Statikplan), Brandmüller István

Talajmechanika: Schubert József

Épületgépészet: Bokor András

Szellőzés, légtechnika: Parti Ferenc

Erősáram: Gáspár Péter

Gyengeáram: Lagyánszky Tibor

Tűzvédelem: Mikus Ferenc, Csordás András

Színpad és színház technika:

Barna János, Veres Sándor

Akuszтика: Fűrjes Andor Tamás

Esélyegyenlőség: Németh Ágota

Épületeautomatika:

Harmat László

Közműépítés: Horváth Attila

Parkolóvilágítás: Zab Róbert

Tájépítészet: László Viktor

Hatásvilágítás: Fazekas Tamás

Audio-vizuális rendszerek: Molnár Károly Csaba

Restaurátorok: Erdei Barna,

Fazekas Gyöngyi, Asztalos

György,

Diagnosztika: dr. Orbán Zoltán,

Kövesi Attila, dr. Orbán József

Út és közlekedés: Endrédi János

Víztechnika: Petik Árpád

Felvonó: Kinder György

Fotó: ifj. Lőrincz Ferenc, Lőrincz

Balázs, Halas Iván

**Török András – Wachsler Tamás:
A nevezetes magyar Országház
és a tér, ahol áll**

A könyvet az Országgyűlés Hivatala 2015-ben adta ki. Tervezte: Vargha Balázs. A szerzők egyike, a könyv írója bölcsész, másikuk építész, a kiadvány fotósa, aki korábban a tér 2011–2015 közötti átalakításának nagy pro-

2

jektjét menedzselte, s volt országgyűlési képviselő. Az Előszóban a szerzők kijelentik, hogy könyvük elsősorban a magyar nagyközönségnek szól, majd köszönetüket nyilvánítják a nagyszámú segítőnek. Az első fejezet „Wow!” Bevezetés helyett címet viseli. „Tudni kell, hogy ez a ház a mainál sokkalta nagyobb ország akkor még kétkamarás parlamentje számára épült” – írják. Az egyes fejezetek előtt általában egy mottószerűen kiemelt idézet olvasható. „Az ülésterem óriási felső ablakai, amelyekből egész fény-Niagara zuhog alá, napsugaras hieroglifákkal szavalják a Himnusz szavait: Itt élned, halnod kell!” – írta

Herczeg Ferenc 1939-ben A gótikus ház című művében. Az alsóháznak a Monarchia idején 438, a főrendiháznak 290 tagja volt. Az 1848-as 12 pontban a 3. helyen szerepelt: Évenkénti országgyűlést Pesten. Ebből következett, hogy a magyar fővárosban erre alkalmas épületet kellett létrehozni. Az 1880. évi LVIII. tc.

3

alapján 1882-ben hirdették meg a pályázatot a főváros ötödik kerületében lévő Tömő térre állandó Országház megépítésére. A bírálóbizottság elnöke maga Tisza Kálmán miniszterelnök volt. A bizottság tagja, gróf Andrássy Gyula egykori külügyminiszter a neoreneszánsz tervek mellett az egyetlen neogótikus tervet favorizálta. A tervpályázatot Steindl Imre nyerte meg a Dunával párhuzamos elrendezésű épületével. A zsűri észrevételei alapján módosította a tervet: a főbejáratot kissé eltolt, a mai Alkotmány utca tengelyébe helyezte át, az épületnek a folyó enyhe kanyarulatát követő 2×2,5 fokos törését megszüntette, és a tornyok alacsonyabb, kupolás kiképzését magas, hegyes alakúra cserélte. A program bővítésével félemeletet iktatott be, amely a tömeget arányosan megemelte. Így alakult ki a ház végső formája.

1885-ben tették meg az első kapavágást. Az építkezés felügyelője Tisza Lajos, a miniszterelnök fivére, aki az árvízben elpusztult Szeged városának helyreállítója volt. A tervező építész a 9,5 millió forintban megállapított építési költségnek 4,7%-a, kereken 450 ezer forint jutalomdíj illette meg. Az Országház alatti beton alaptest átlagosan 2 m vastagsá-

gú, de a kiemelt helyeken, az üléstermeknél és a kupolánál vastagabb, 3,5, ill. 5 méter. A 265 m távolság ellenére a süllyedés mértéke 2 cm-en belül maradt, nem számottevő. Az építők törekedtek arra, hogy minden építőanyag hazai előállítású legyen. A beszámoló kiemelik a nyolc svéd gránit oszlop kivételes-

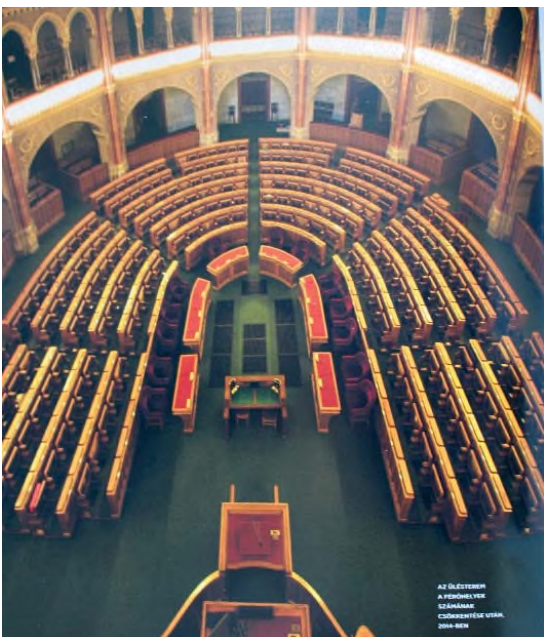

4

ségét. 1890-ben a munkálatok már előrehaladtak, Ferenc József, a király megtekintette az építkezést. A bokrétaünnepet 1894. május 5-én tartották. A millennium megünneplését a kész kupolacsarnokban, 1896. június 8-án a budai várból díszbandériummal ideszállított Szent Korona jelenlétében rendezték meg. Az első ülésre 17 évvel a kezdés után, 1902-ben került sor. A munkálatok 1904-ben fejeződtek be. A teljes külső homlokzatot sóskúti puha mészkőből faragták, mivel olcsóbb volt, és gyorsabb munkát tett lehetővé. Ám a kövek hamar tönkrementek és szükségessé vált a kicserélésük, amely már a befejezés után 20 év-

vel megkezdődött süttői kemény mészkőre, de az állványokat csak 90 év után tudták elbontani. A 8 belső udvar homlokzata téglá és Zsolnay kerámiadíszek.

Az épület reprezentatív helyiségei, a díszlépcsőház, kupolacsarnok, delegációs terem, Vadászterem, társalgók, üléstermek szobrok-

5

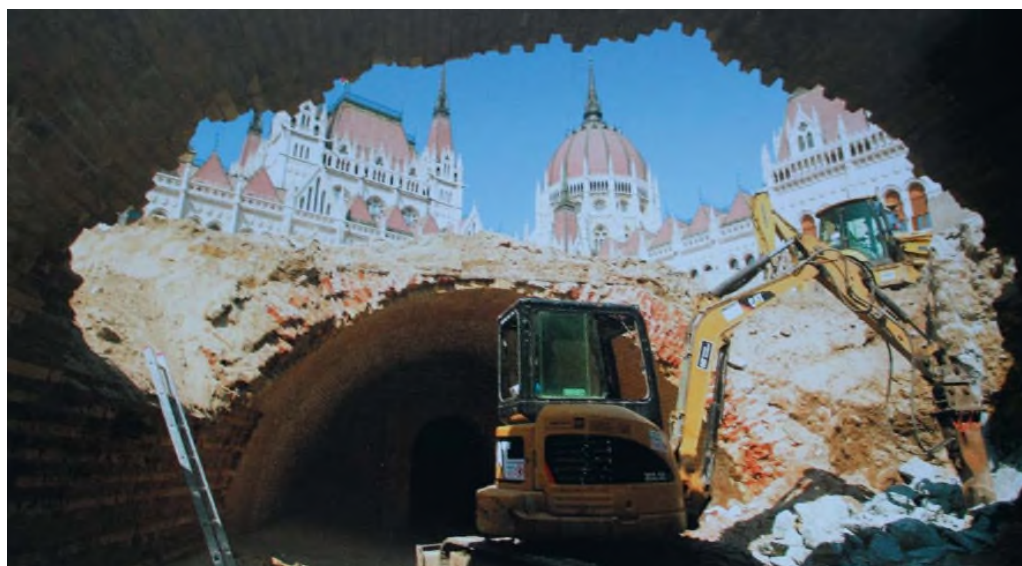
kal, freskókkal gazdagon díszítve készültek el. 2000 óta a Szent Koronát és tartozékait – a palást kivételével – díszörség mellett a kupolacsarnokban mutatják be. A kupolát tartó 16 pilléren – fegyverhordozók társaságában – magyar királyok, erdélyi fejedelmek és három Habsburg uralkodó horganyból öntött, színezett szobra áll. A két társalgóban a mestersé-

6

gek galériáját megtettesítő 88 színezett pirogránit szobor – egyes foglalkozások, mint pék, hentes, kőműves hiányoztak – elkészültekor a képviselők heves ellenállását váltotta ki, de ma már a millennium társadalmának átfogó körképét adja. Az Országház külsején 90, a belsőben 152 szobor található.

A házon túl a tér is az épület tárgya. Az itt álló épületeket is sorra bemutatja a kötet. Keleten a Bukovics Gyula tervezte Mezőgazdasági Minisztérium áll. Mellette a Hauszmann Alajos tervei alapján épült Kúria következik.

7

Délen Wellisch Alfréd építész bérpalotája (volt ÉVM épülete), amit legutóbb szépen helyreállítottak. Északon a Málnai Béla tervezte MÁK-palota terpeszkedik. A tér utolsó foghíját a metróépítés kapcsán, a déli oldalon a MTESZ-székházzal építették be. Ezt lebontották, és a mellette álló épülethez hasonló, Hüttl Dezső építész tervezte homlokzattal most építették újjá. Így a tömb egységes lett. Ez utóbbi információ azonban már nem a könyv lapjairól származik. A Balassi Bálint utcában épült meg az Országház bérháza lakásokkal, udvarán a kazánház kéményével, amely így nem csúfította el az Országházat. A korszerű távfűtést alagútban vezették oda. A képviselői irodaház (Fehér ház) a II. világháborúban bombatalálatot kapott bérház átépítésével a Duna-parton készült.

A kormány döntése alapján 2011–2015 között zajlott le a Kossuth tér átépítése, az 1944-es állapot visszaállítása. A túlsúfolt térről először Károlyi Mihály szobrát távolították el, amely a föld alatti garázs létesítését akadá-

lyozta. Aztán a bronz Kossuth-szobor, a Lyukas zászló emlékmű, a Forradalom lángra és Kovács Béla kisgazdapárti miniszter szobra következett. Helyette fölállították Tisza István emlékművét, Andrassy Gyula lovas szobrát, és visszaállították az eredeti fehér márvány Kossuth szoborcsoportot. József Attila a Dunához közelebb került. A Rákóczi-szobor talapzatát megújították. Az Országházhoz látogatóközpont és múzeum is készült. Az országzászló hatalmas rúdját a főbejárat tengelyébe helyezték át. Előtte tükrözőmedence létesült.

A parterrek kiemelt szegéllyel épültek, így a korlátokat elkerülték. Az 56-os emlékhelyet a föld alatti boltozott terekben alakították ki. A könyv 21,5x26,5 cm méretű, 366 oldal. Sok olyan új dolgot tudhatunk meg belőle, amely máshol nem található.

Timon Kálmán

1. A könyv címlapja
2. Úszó fürdőház a Dunán, az Országház előtt
3. A magyar királyság társországainak faragott címerai a főbejárat felett
4. Magyarország festett középcímere a díszlépcsőház mennyezetén
5. Az alsóház ülésterme, az üléshelyek csökkentése után, 2014-ben
6. Kivilágítható vörös csillag a parlament kupolacsúcán
7. Szellőzőalagút feltárása a főtér átalakítása során

A b s t r a c t s

WARE-NAGY, Orsolya: BACK AGAIN, AS IT ALWAYS HAS BEEN

Citation: *Metszet*, Vol 10, No 7 (2019), pp 16-23, DOI: 10.33268/Met.2019.7.1

THE MAIN GUARD'S HOUSE AND STÖCKL STEPS, BUDAPEST CASTLE, HUNGARY

ARCHITECT: FERENC POTZNER

Often the highest risk in architecture is found when trying to reconstruct the past: historic buildings lost to war damage or political neglect, where traditional skills need to be re-established and a contemporary take on the original function needs to be applied. Concise studies of original construction documents, archived photographs and modernisation of built form have led to these two projects' result. Behind traditional masonry modern facilities can be found, lifts, and modern mechanical services, creating a new form of experimental archaeology.

LULLULANGI, Mithen – SAMPEBUA, Onesimus: MAINTAINING THE CULTURAL HERITAGE OF TORAJA

Citation: *Metszet*, Vol 10, No 7 (2019), pp 24-27, DOI: 10.33268/Met.2019.7.2

TONGKONAN RESTORATION, INDONESIA

The study of the Toraja traditional house or Tongkonan in Indonesia aims to discover a better understanding of how a home serves as a container for human activities. The process of construction, from selection of materials and the cultural importance of forest estate management, through to methods of implementation and continuous social impact. Each stage being celebrated by the community to strengthen a sense of kinship. Recently some of these homes have been modernised, using for example sheet metal covering, which does increase the life span of a building at the cost of depreciating cultural and touristic value. This study aims to help the community retain value in terms of architectural and social heritage.

WETTSTEIN, Domonkos: EQUILIBRIUM BETWEEN ROCK AND PEOPLE

Citation: *Metszet*, Vol 10, No 7 (2019), pp 28-33, DOI: 10.33268/Met.2019.7.3

COVERING ARCHAEOLOGICAL ABBEY RUINS, SAINT MAURICE, SWITZERLAND

ARCHITECT: SAVIOZ FABRIZZI ARCHITECTES

The cliffside site for this abbey was chosen about 1500 years ago for its defensible location, unfortunately regular rock falls have continually damaged the buildings and endangered life. Therefore the architect opted to design a structure which actively expresses this danger, a "steel and stone roof" that catches falling rocks. The nature of this project being somewhat traumatic stands to remind visitors that one can not defeat gravity, the power of nature or spirituality and everyone can visit these monumental ruins in the knowledge that it is possible to understand the meaning behind "Take Up Thy Cross and Follow Me".

KATONA, Vilmos: NOUVEL AND ROME

Citation: *Metszet*, Vol 10, No 7 (2019), pp 34-39, DOI: 10.33268/Met.2019.7.4

ALDA FENDI'S ART FOUNDATION AT FORUM BOARIUM, ROME, ITALY

ARCHITECT: JEAN NOUVEL

Taking a historical building and redeveloping it as a complex fusion of experimental studio spaces, galleries and a restaurant has resulted in a collage of ideas. The monumental building has been reimagined as to avoid the obvious: industrial structural elements vie for place alongside original stone walls, mirror walls are placed as spatial indicators, whilst other areas are purposely fragmented in order to make a play with light. This Rhinoceros Palace is available for short term residential occupancy on the same terms as its architectural manifestation as a place for experimentation, a collage of ideas.

VIRÁG, Zsolt: THE INTELLECTUAL REBIRTH OF BUILDINGS

Citation: *Metszet*, Vol 10, No 7 (2019), pp 40-43, DOI: 10.33268/Met.2019.7.5

NATIONAL PALACE AND NATIONAL CASTLE PROGRAM, HUNGARY

39 monumental buildings, 20 palaces and 19 castles, are undergoing restoration with the intent to preserve cultural identity in today's tourist orientated market. Careful understanding of the original function of these places must be identified prior to adding layers of the contemporary. This complex process should draw inspiration from the past, providing visitors with anecdotal experiences that stand firm in the present. Each of these buildings can be viewed as a process of intellectual

rebirth aside from their physical substance being subject to restoration. All of these buildings serve new functions, can be visited as traditional tourist attractions and are supported by the implementation of interactive learning tools.

WESSELÉNYI-GARAY, Andor: TEXT MONTAGE ABOUT A CORNER BUILDING

Citation: *Metszet*, Vol 10, No 7 (2019), pp 44-49, DOI: 10.33268/Met.2019.7.6

GYÖRGY SZABAD PARLIAMENTARY OFFICE BUILDING, BUDAPEST, HUNGARY

ARCHITECT: BENCE VADÁSZ

Urban renewal, especially in conservation areas, often raises debate regarding the choice of what might be considered an appropriate architectural style: the aesthetic ideal might be considered "beautification", "symbolic" or "political". The sensitivity of reconstructing office space in the same urban space as the Parliament building resulted in a decision to reconstruct, reflect, the neighbouring buildings' facades behind which a contemporary office building hides. Aside from debating style this project implemented innovative solutions, regarding cladding technology, reduction of weight due to poor foundation conditions and the logistics required to construct a new building without closing down one of Budapest's most important metro stations.

SZÉKELY, Márton: 134 YEARS OF COLOURS

Citation: *Metszet*, Vol 10, No 7 (2019), pp 50-55, DOI: 10.33268/Met.2019.7.7

MILLENNIUM HOUSE RECONSTRUCTION, BUDAPEST, HUNGARY

ARCHITECTS: CSABA NAGY and KÁROLY PÓLUS

Pavilions in parks, including this one in Budapest's Varosliget Park, have often suffered from neglect and/or poorly conceived restoration work. Here is an example where stepping back in time to examine the original designs has inspired a more socially and architecturally sensitive project. The original external envelope has been restored to its original decorative splendour, whilst the interior design has paid its dues to the past without submitting to overt sentimentality, providing an improved visitor experience.

WETTSTEIN, Domonkos: STAR SHAPED TIME

Citation: *Metszet*, Vol 10, No 7 (2019), pp 56-59, DOI: 10.33268/Met.2019.7.8

STAR FORTRESS RESTORATION, KOMÁROM, HUNGARY / ARCHITECT: ISTVÁN MÁNYI

As with many examples of Star Forts, dating back to the Renaissance, the plan form can not be appreciated from the ground. This defensive building type is unique for the way rampart walls and their subsequent access corridors and ancillary spaces create an unusual play on form, natural light and one's sense of orientation. Military installations once restored make ideal exhibition spaces, ideal for exploring as a realtime and historic experience. The quality of brickwork, contemporary masonry and architectural concrete also assist in this game play between past and present.

VUKOSZÁVLYEV, Zorán: RECONSTRUCTION AGAIN

Citation: *Metszet*, Vol 10, No 7 (2019), pp 60-65, DOI: 10.33268/Met.2019.7.9

CSIKY GERGELY THEATRE RENEWAL, KAPOSVÁR, HUNGARY

ARCHITECTS: IVÁN HALAS, KRISZTINA L. BALOGH and FERENC ifj LŐRINCZ

Restoration and expansion of a more than one century old theatre building raises the question of examining parameters: What historic elements should be preserved to maintain the monumental building status, what changes to later additions are required and finally how to integrate ideas suited to the twenty-first century? The answer can be found in the past by undertaking a faithful restoration of the existing building and seeking out how to expand upon the original structural logic to create a contemporary extension and landscaping plan. The original pagoda like baroque theatre now sits upon a modern plinth creating a sense of dramatic approach to the functional and architectural presence.

a mi Otthonunk

- » Háznéző, lakásbemutatók
- » Építészeti, lakberendezési ötletek
- » Szakértő tanácsok építőknek, felújítóknak

Digitálisan is olvasható
a digitalstand és a dimag weboldalán!

LÁTSZÓBETON
TECHNOLÓGIÁK

SPECIÁLIS MŰEMLÉKI
VAKOLATOK

UTÓLAGOS
SZIGETELÉSEK

INJEKTÁLÁS

mc-bauchemie.hu

BE SURE. BUILD SURE.

Fabrizzi, Claude

1994-ben szerez építész tervezői bizonyítványt, 1998-ban Fribourg-ban diplomázik. 1998–2004 között Fribourg-ban dolgozik építész tervezőként, 2004-ben alapítja a Savioz Fabrizzi Architectes tervezői szövetkezetet.

Ifj. Lőrincz Ferenc

1994-ben végzett a BME Építésztechnológiai Karán. 1994–1997 között a Kós Károly Egyesülés Vándorkolájában vándor építész, 2002-ben diplomázott. 1997 óta Kaposváron él, az Arker Stúdió Kft. tulajdonos ügyvezetője, 2007-től vezető tervező. Több község és város tanácsadó főépítésze, építész, épületszerkezeti, valamint beruházási szakértő, ingatlanforgalmi értékbecslő és beruházási tanácsadó.

Masznyik Csaba

Építésztechnológus, c. egy. docens, oklevelét 1985-ben szerezte a Műegyetemen. Vámosy Ferenc meghívására 1987-től a Műegyetem Építész Karának Építészettörténeti Intézetében dolgozott adjunktusként. Szalai András mellett nyolc éven át (1995-ig) a huszadik század végi építészettörténet oktatója volt, majd egy év kihagyással újabb nyolc évig az Építésztechnológiai Kar Lakóépülettervezési Tanszékén volt tanársegéd (2004-ig). 1997 óta saját irodát vezet. Állandó munkatársaival, Szabó Ágnessel és Gábor Mónikával többnyire műemléki épületeken dolgozik.

Mányi István

A BME Építésztechnológiai Karán 1967-ben végzett okleveles építésztechnológusként. Szakmai körökben Mányi Stúdió néven ismert tervezőirodájának 1993 óta működik. 1990-ben Ybl Miklós-díjjal tüntették ki. Munkásságának további legjelentősebb elismerései öt Nívódíj (1985, 1989, 1990, 2003, 2004), valamint egy-egy Magyar Műemlékvédelemért díj (1999.), Magyar Művészetért díj (2002), Az év szép háza díj (2002), Pro Architectura díj (2005), Europa Nostra díj (2006) és Icomos díj (2015). Szakmai munkáját számos első díjas, valamint egyéb díjazott tervezési alkotás is övezi.

Katona Vilmos PhD

Építész, teoretikus, szakíró, a soproni Alkalmazott Művészeti Intézet egyetemi docense, tanszékvezető. 2008-ban szerzett diplomát a BME Építésztechnológiai Karán, majd ugyanott doktorált 2014-ben. Az MTA köztestületi tagja. Számos hazai és külföldi tudományos konferencia előadója, építészeti és képzőművészeti kiállítások résztvevője, illetve kurátora. A Symmetry: Culture and Science folyóirat rendszeres vendégszerkesztője, a Metszet szakmai tanácsadója. 2017-től a Borders Global Research Group (RGU, Aberdeen) alapító tagja.

Lullulangi, Mithen

1986-ban szerzett BA-fokozatot az Ujung Pandang Építészeti Iskolában (jelenleg Makassar Állami Egyetem). 2002-ben szerzett MA-fokozatot a Hasanuddin Egyetemen, 2014-ben doktorált a Makassar Állami Egyetemen. Egyetemi docens a Makassar Állami Egyetem Mérnöki Karának Építőmérnöki Oktatási és Tervezési Tanszékén, emellett az idegenforgalomban és építészésként dolgozik Nyugat-Szulavézín és Mamasa körzetben.

Sampebua, Onesimus

1985-ben szerzett BA-fokozatot az Ujung Pandang Építészeti Iskolában (jelenleg Makassar Állami Egyetem). 2004-ben szerzett MA-fokozatot a Hasanuddin Egyetemen. A Makassar Állami Egyetem Mérnöki Karának Építőmérnöki Oktatási és Tervezési Tanszékén dolgozik egyetemi docensként, emellett számos tervezőirodában dolgozik építészésként.

Székely Márton

2012-ben diplomázott a BME Építésztechnológiai Karán, műemlékvédelmi és építészettörténeti tanulmányokat folytatott Rómában a Sapienza Egyetemen. Részt vett a Várkert bazár (Köztli) és a Bajnai Sándor–Metternich-kastély (Palatium Stúdió) műemléki rekonstrukciójának tervezésében. Jelenleg doktorjelölt, PhD kutatási témája: tervpályázatok a 19. század végi és 20. század eleji magyar építészetben. Történeti épületek tudományos dokumentációinak és értékléltárainak készítésével is foglalkozik.

Timon Kálmán

Építésztechnológus, független kutató, építészeti szakíró. 1965-től számos publikáció és könyv szerzője. 1992–1998 között Budapest XVIII. kerületének főépítésze. 1998-tól 2002-ig a Magyar Építész Kamara kiadványainak szerkesztője. Az Amerikai Épülettervezők Intézetének (AIBD) tagja.

Vadász Bence DLA

Ybl-díjas építész, 1988-ban végzett a BME Építésztechnológiai Karán, 1992-ben a MÉSZ Mesteriskola XI. ciklusán, 2016-ban a Breuer Marcel Doktori Iskolán, és DLA-fokozatot szerez. 1988-ban az Artunion, majd a Pécsiterv tervezője, 1991-től a Vadász és Társai Építőművész Kft. vezető tervezője, majd irodavezetője. 2019-től az MMA levelező tagja. Több mint 25 éve vesz részt az egyetemi és főiskolai oktatásban.

Virág Zsolt

2001-ben végzett a PPKE jogi karán, 2006-ban a Bölcsészettudományi Karon művészettörténészként. 2003-tól a Magyar Kastélyprogram Kht. (2008-tól Nonprofit Kft.) ügyvezető igazgatója, a Magyar Kastélyok és Kúriák Egyesületének alelnöke. 2003–2006 között a Magyar Országgyűlés Idegenforgalmi Bizottsága Kastélyok, Kúriák, Várak Albizottságának szakértője, majd 2014-ig a Magyar Országgyűlés Sport- és Turisztikai Bizottsága Kastélyok, Várak, Falusi Turizmus Albizottságának szakértője. 2016-tól a Miniszterelnökség Nemzeti Kastélyprogram és Nemzeti Várprogram végrehajtásáért felelős miniszteri biztosa.

Nagy Csaba

Prima Primissima és Ybl-díjas építész, 1987-ben diplomázott a Budapesti Műszaki Egyetemen, majd tanulmányokat folytatott a Bécsi Képzőművészeti Akadémián, Gustav Peichl mesteriskolájában. Az Archikon Építésziroda alapítója, ügyvezetője, vezető tervező. Számos épülete építészeti és egyéb szakmai díjat nyert.

Nouvel, Jean

Pritzker-díjas francia építész és formatervező. Tanulmányait a párizsi École des Beaux-Arts-ban folytatta. 1967 és 1970 között Claude Parent és Paul Virilio asszisztense. Alapító tagja a Mars 1976-nak és a Syndicat de l'Architecture-nek. Több formáció után jelenlegi irodáját, az Ateliers Jean Nouvel céget 1994-ben alapította Michel Pélassié-vel. Aga Khan építészeti díjban részesült az Arab World Institute épületéért. A Művészeti Wolf-díjjal tüntették ki 2005-ben. Pritzker-díjat 2008-ban kapott.

Pólus Károly

Építész, 1994-ben diplomázott a Budapesti Műszaki Egyetemen. Az Archikon Építésziroda ügyvezetője, vezető tervezője. Számos épülete építészeti és egyéb szakmai díjat nyert.

Potzner Ferenc

Ybl díjas-építész, művészettörténész. 1986 óta a Köztiben, főként műemléki helyreállításokkal és műemléki dokumentációk készítésével foglalkozik. Két ízben – 2010, 2012 – elkészítette a budai várnegyed hosszú távú fejlesztési tanulmánytervét. Több publikációja jelent meg a Műemlékvédelemben, a Credo evangélikus folyóiratban, a Magyar Művészetben, az Ars Hungaricában. Medgyaszay Istvánról állított össze forrásgyűjteményt rövidebb tanulmányokkal. Több Medgyaszay István életművét bemutató kiállítást rendezett többek között az Ernst Múzeumban.

Savioz, Laurent

1995-ben szerez építész tervezői bizonyítványt, 1998-ban Fribourg-ban diplomázik. 1999–2003 között Monthey-ban dolgozik építész tervezőként, 2004-ben alapítja a Savioz Fabrizzi Architectes tervezői szövetkezetet.

Vukosavljev Zorán PhD

1996-ban diplomázott a BME Építézmérnöki Karán a Középülettervezési Tanszéken. Diplomadíjas, MTA-OTDT Pro Scientia aranyérmes, Magyar Állami Eötvös-ösztöndíjas, MTA Bolyai-ösztöndíjas. 2003-ban PhD-fokozatot szerzett. Egyetemi docens a BME Építészettörténelmi és Műemléki Tanszéken. Számos magyar és nemzetközi konferencia előadója (Bangkok, Ourense, Washington, Kielce, Vence), építészeti szakíró. A Kortárs holland építészeti című könyv szerzője, az Új evangélikus templomok társszerkesztője, a Kortárs portugál építészeti társszerzője.

Ware-Nagy Orsolya

2010-ben végzett a BME Építézmérnöki Karán. Tervezőirodai gyakorlatot szerzett, emellett lelkes épületfelmérő és amatőr helytörténész. Két leány édesanyja. 2018. február óta a Metszet és a Tervlap.hu munkatársa, valamint a BME Műemlékvédelmi szakmérnöki képzésének hallgatója.

Wesselényi-Garay Andor

1994-ben diplomázott diplomadíjjal a BME Építézmérnöki Karán. 1995-ben saját építészirodát alapított Osváth Gáborral Gyár, majd 2001-ben önálló irodát W-G-A Psychodesign néven. 2000-tól az Alaprajz, 2010-től a Metszet folyóirat külsős munkatársa, illetve tanácsadó testületének tagja, 2002-től az Atrium magazin építészeti főmunkatársa, 2006-tól pedig vezető szerkesztője volt. Közel háromszáz építészeti tárgyú cikk, esszé, kritika és tanulmány szerzője, a 2010-es velencei biennálé magyar kiállításának egyik kurátora. 2011-ig a Debreceni Egyetem Építézmérnöki Tanszékének főiskolai docense. Jelenleg a NYME-FMK Alkalmazott Művészeti Intézet egyetemi docense Sopronban.

Wettstein Domonkos PhD

Építész, a BME Urbanisztika Tanszék egyetemi adjunktusa. 2010-ben diplomadíjjal végzett a BME Építézmérnöki Karán, 2019-ben szerzett PhD-fokozatot, doktori disszertációját Regionális stratégiák a Balaton-part rekreációs célú építészetében címmel védte meg. 2008-ban a University Liechtenstein ösztöndíjas hallgatója volt, 2009-ben tudományos diákköri dolgozata OTDK I. díjat nyert. 2013–2014-ben az ETH Zürich GTA Intézetében vendégkutató, kutatási témavezetője Moravánszky Ákos volt. Kutatómunkájának eredményeit folyamatosan publikálja a hazai és nemzetközi fórumokon.

„A műemlékvédelem legfontosabb módszere a karbantartás. Egy épület folyamatos gondozása hosszú távon egyrészt sokkal olcsóbb, mint a nagyfelújítás (és aztán a lepusztulni hagyás); másrészt a műemléki értékek megmaradásának is jobban kedvez.”

V. A.

„A természetes anyagú fedések a modern építőanyagoknak és épületszerkezeteknek 'köszönhetően' egyre kevésbé elterjedtek, építészeti, környezeti és épületszerkezeti szempontból legtöbbször képesek felvenni a versenyt a 'korszerű' épületszerkezetekkel, s esetenként jobb és egyszerűbb megoldást kínálnak az adott problémára”

L. Z.

Keresztmetszet az oszlopsoron át: a Hunyadi udvar felől földszintes épület
a Csíkós udvar felől nézve négy szint magas

Természetes Lakóklima
Sanova Rendszer

Új termékekkel és megoldásokkal bővült a Baumit felújító **vakolatrendszere**

A Baumit Kft. immár harminc éve gyártja és forgalmazza a jól ismert Sanova termékcsaládot. A rendszerhez tartozó felületelőkészítő gúz (**Sanova Előfröcskölő**), a különféle alap- (**Sanova W, L, S, Puffer**), simító- és finom (**Sanova Feinputz**) vakolatok, valamint a rendszerhez tartozó kiegészítők, a nedves és sóterhelt falak felújítására kínálnak ideális megoldást.

Ezek a vakolatok megakadályozzák a nedvesség homlokzatra jutását (hiszen az a vakolat belsejében elpárolog), és meggátolják a károsító sók felszínre jutását. A megfelelő rendszer kiválasztása az adott épület konkrét só- és nedvességtartalmának függvényében választható ki. A Sanova rendszerek egy része (**Sanova MonoTrass** és **Sanova W**) WTA minősítéssel rendelkezik.

A felújításokhoz tartozó második termékcsalád a hagyományos vakolatjavítás anyagait tartalmazza. A legfontosabb termék (**MultiWhite**) egy szálerősített kültéri tapasz, mely üvegszövet beágyazására is alkalmas. A rendszer számos olyan kiegészítőt és speciális anyagot kínál, melyek segítségével a kisebb és nagyobb repedések, a álló-, porló felületek, a könnyen leváló részek, valamint az alga- és gomba okozta szennyeződések egyszerűen és gyorsan javíthatók.

A harmadik – egyben legújabb – termékcsalád kimondottan az olyan műemlék épületek felújításához lett kifejlesztve, ahol a hatósági előírások szerint cementszegény vagy cementmentes anyagok használata szükséges. Ilyen esetekben a legjobb megoldást a **Baumit NHL (Natur Hydraulic Lime)** termékek jelentik, melyek kötőanyaga a tiszta, természetes hidraulikus mész, és a vakolatrendszereknél szokásos valamennyi terméket tartalmazzák (előfröcskölő, kézi- és gépi alapvakolat, simítóvakolat, glett, alapozó és festék). Természetes kövek falazásához, vagy az ilyen falazatok javításához ugyancsak cementmentes alternatívát kínálnak a trassz kötőanyagú falazóhabarcsok (**TrassMörtel 30/50**).

#graphisoftLEARN

BIMFIT KÁRTYA

Hozza formába tudását!

GRAPHISOFT BIM képzések
korszerűen, kedvezménnyel

Az új, névre szóló BIMFIT Kártya segítségével éves szinten óriási kedvezménnyel vehetők igénybe a GRAPHISOFT széles körű BIM- és termékalapú képzései.

BIMFIT kártya igénylése és bővebb információ:

www.graphisoft.hu/oktatas